

Table of Contents

În război
Duiliu Zamfirescu
Editura Bestseller
Imagine: Aleshyn Andrei
bestseller
arte electronică publicată cu sprijinul Ministerului Afacerilor Externe – Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni.



MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
DEPARTAMENTUL POLITICI PENTRU RELAȚIA
CU ROMÂNII DE PRETUTINDENI

I

Ziua de 11/23 aprilie a anului 1877 era o zi ca toate celelalte, cu nouri pe o parte a cerului, cu soare pe alta, și n-ar fi avut darul să scoată pe ulițe atâta lume dacă liniștiții cetățeni ai capitalei nu ar fi fost turburați de zgomotul asurzitor al vânzătorilor de jurnale, care, alergând ca niște

scăpați din balamuc, strigau cât le lua gura: „România, liberă de mâine, cu trecerea rușilor!”

Din cele mai depărtate răspântii, de pe Podul Calicilor și din Dealul Spirei, din Calea Moșilor și de la Obor, de prin Schitu Măgureanu, de prin Olari, de pe la Tei, se îndrepta lumea, ca în zilele de paradă, spre Podul Mogoșoaiei. Jidani de prin Sfânta Vinere; brașoveni, săpunari și lumânărari de pe la Bărăție; cavafi din gura pieței; chiristegii de prin Dudescu și Antim; olteni cu coșurile bănănăind: sacagii aruncați ca de vânt pe hulube, toți mânau înspre centrul orașului. La îmbucăturile străzilor mici cu Podul Mogoșoaiei stau băieții de prăvălii, veniți de departe, cu pestelcile sumecate sub jiletcă; mitocanii crețulii, cu tocuri de o șchioapă; casapii ambulanți, cu mieii atârnați de cobilițe; fete de cusătorese, ieșite de la lucru fără rost; funcționari nedumiriți, scăpați de prin ministere înainte de vreme.

Toți se uitau pe Podul Mogoșoaiei cu nerăbdare, așteptând parcă trecerea vreunui saltanat neobișnuit, fiindcă – lucru curios! — trăsurile, foarte numeroase la ceasul acela, se răreau ca înaintea sosirei lui vodă. Lumea foia pe jos fără treabă și totuși preocupată; grupuri de bărbați se formau pe tot lungul trotuarului, de la palat până în bulevard; birjarii muscali, neastâmpărați, ieșeau din rândurile lor de pe piața teatrului și dau raite nebunești pe dinaintea publicului, fâlfâind din mâneci și din biciuri, ca rațele la venirea ploii.

Și același strigăt asurzitor, al vânzătorilor de jurnale, se repeta din ce în ce mai des: „România

liberă de mâine, cu trecerea rușilor!”

Dacă ochii acestor cascâ-gură, veniți de prin fundul mahalalelor, nu erau mulțumiți de priveliștea străzilor, totuși, pe chipurile lor se cetea nedumirirea și neliniștea: „Vin rușii!”

În mișcarea naivă a căciulii, ridicată pe frunte, în bleojdirea capului pe o parte, în răspunsurile silnice ce-și dădeau unii altora, plecând înapoi spre mahalale, mulțimea avea înțelegerea dreaptă a unei împrejurări mari, pe care nu putea să o cântărească bine, dar de care se simțea neliniștită: „Vin rușii!”

Trecând prin lumea aceasta posacă, Mihai Comăneșteanu umbla repede, căutând să iasă mai la larg, ca să se urce într-o trăsură și să ajungă la soră-sa mai curând. În graba lui, la cotitura unei străzi, se lovi piept în piept cu un domn, căruia îi căzură ochelarii de pe nas.

— Vacs! zise acesta, dându-se cu un pas înapoi și uitându-se urât la Comăneșteanu.

Un minut, se priviră amândoi cu fondul de răutate ce pare a ieși câteodată în firea omenească tocmai din depărtarea sălbatică a strămoșilor, și numai în urmă își aduseră aminte să-și ceară iertare. Erau tocmai să se despartă, când părură a se recunoaște.

— Mihai, tu ești?

— Milescule!…

— O, mii de tunete și de vacsuri! Tu ești, mă băiatule ? Vino să te sărut…

Și, fără să mai aștepte multă poftă, Milescu, roșu, vesel, bufnind pe nări de mulțumire, strânse în brațele lui puternice pe vechiul prieten de

școală.

— Ce mai faci, mitule? Când ai venit din fundul codrilor?... Am întrebat de tine pe toată lumea... Mii de tunete! astă-seară mănânci la mine... Nu se poate... Ai auzit, domnule? Vin rușii. Vacs!...

Comăneșteanu se uita la el, mirat de a-l regăsi întocmai cum îl lăsase cu zece ani în urmă, vorbăreț, sănătos, cu ticurile lui, cu „mii de tunete” și de „vacsuri”, care se amestecau fără rost în convorbire. I se păru că se întoarce deodată cu atâția ani înapoi și se simți prins de înduioșare, pentru... pentru nimeni, așa, degeaba, pentru vremea trecătoare.

— Bine, Milescule, viu cu plăcere altă dată. Astă-seară mă așteaptă soră-mea.

— Vacs! nu se poate: astă-seară! Te aștept și mă duc. Vin rușii. La revedere!

Milescu se repezi din nou prin lume, gata să se mai izbească de alți trecători. Comăneșteanu se urcă într-o trăsură și era să plece, când prietenul său îl ajunse de pe urmă.

— Mii de vaviloane și de tunete! Ne despărțeam fără să-ți fi spus unde șed. Să nu-mi umbli dumneata cu vacsuri și cu fracuri, m-ai înțeles? Așa cum te afli, la 7 și jumătate, m-ai înțeles?

Și, făcând un semn din mână, iar voi să plece.

— Milescule, da’ spune unde șezi, strigă Mihai după el.

El sări din nou spre trăsură.

— Vacs! și iar vacs! că mă prostesc. Strada Batiștea, dragă. La revedere.

Mergând spre Sașa, Mihai se gândea la amicul lui, de care atâta râsese la Paris. Deși îi venea să zâmbească și acum de felul spiritului lui Milescu, totuși, se simțea fericit că-l întâlnise, și mai cu seamă că-l întâlnise așa precum îl știa, naiv, plin de ticuri, totdeauna grăbit și mai presus de toate încurcă-treabă. Ceea ce, în prima tinerețe, i se părea numai caraghios în caracterul prietenului său, acuma, în pragul maturității, când înțelepciunea coboară tot mai afund în oameni nota lor personală, i se părea încântător prin desăvârșita sinceritate cu care se desfășură firea lui Milescu.

Ajunse la Sașa vesel cum nu i se întâmplase de mult; urcă scările fluierând și, când intră în salon, nu se putu opri de a nu zice și el „vacs!”, ca Milescu. Istorisi surori-si întâlnirea cu vechiul lui camarad de școală; plăcerea neașteptată ce-i pricinuia revederea cu Milescu; miile de bombe și de vacsuri ale acestuia; în fine, invitarea la masă.

Sașa, a cărei nețărmurită iubire pentru fratele ei crescuse cu vârsta, se uita la el cu privirea caldă, fericită de a-l vedea râzând, deși ea părea tristă.

Seninătatea gravă a Sașei se întunecase în umbra unei melancolii dureroase, ce părea că înrâurește deopotrivă pe, toți dimprejur. Un moment, Mihai rămase în mijlocul camerei, uitându-se la cei de față; într-o clipă, i se limpeziră lucrurile. Vestea războiului apropiat îngrijea pe toți. Pentru întâiași dată își dete el seama că, în caz de acțiune, toți bărbații din familia lor ar fi trebuit să ia parte la luptă. Își aruncă ochii spre

Victoria și spre cumnatul său, colonelul Amza; spre Mary și spre bărbatu-său, căpitanul Dudescu; spre Matei, medic și, deci, probabil chemat la vreme de nevoie. Se gândi și la el, locotenent în rezervă. Toți trebuiau să meargă.

Colonelul Amza, care îi lăsase totdeauna o impresie de enigmă, cu părul aproape alb, cu pielița arămie de creol, cu mustața răsucită în vânt, se uita într-un jurnal ilustrat, tihnit, grav, cu botforii de lac elegant încheiați într-un pinten de bronz, ce suna a voinicie, cu tunica strânsă pe el ca de paradă. Victoria, deși mai tânără cu 20 de ani decât bărbatu-său, părea absorbită cu desăvârșire în personalitatea lui.

Căpitanul Dudescu era tocmai opusul colonelului Amza: spălăcit și șters la chip, slab și neîngrijit, purtând uniforma de vânător cu o vădită silă, vorbea repede și nervos, fără a se gândi la efectul ce producea. O notă antiestetică caracteriza toată ființa sa aparentă. Se vedea bine că Mary suferea de ținuta bărbatului ei.

Și, cu toate astea, cine putea spune cu hotărâre care din amândoi era un om? Poate războiul. Până atunci, însă, Mihai vedea în însăși familia sa legea stăpânirii bărbaților frumoși și voinici asupra femeilor. Îi părea rău, deși era el însuși frumos și voinic, îi părea rău fiindcă simțea că era oarecare imoralitate în această lege firească, și mai cu seamă fiindcă credea că familia lui trebuia să fie în toate perfectă, fără slăbiciuni, fără asemănări vulgare cu celelalte familii. De aci, o instinctivă pornire contra lui Amza și o nejustificată simpatie pentru Dudescu.

De ar fi putut însă să fie cu totul sincer în cercetarea sufletelor celor ce-l înconjurau, și mai cu seamă în cercetarea sufletului său, ar fi trebuit să-și mărturisească că mai erau și alte pricini pentru care colonelul Amza părea mai puțin simpatic decât căpitanul Dudescu.

În același jurnal ilustrat în care se uita colonelul privea de aproape și o persoană străină familiei lor, Natalia Cantă, amică de copilărie a Sașei, măritată în Moldova și statornicită la moșia lor din Vrancea, Sarba, lingă moșia lui Mihai.

Plecată pe jurnalul ilustrat, ochii ei se îndreptau spre ușă la fiecare mișcare, părând că așteaptă pe cineva. Când intră Mihai, vesel, fața ei se lumină de bucurie. Apoi, încet, își trase scaunul la o parte și ascultă povestirea cu Milescu, în modul cel mai natural.

— Zău, Natalițo, rămâi la masă, zise Sașa. Ce faci la otel singură?

— Trebuie să mă-mbrac, dragă.

— Până la ll ai toată vremea să te îmbraci. Tu vii la bal, Mihai?

— Știu eu… Milescu mi-a zis să nu mă duc în frac, așa că ar trebui să trec și eu pe la otel, ca să mă-mbrac. Să vedem…

— Ce urât lucru, cu otelul ăsta, zise Sașa Nataliei. Aș fi vrut să te am la mine. Dar când suntem la București cu toții, nici Mihai n-are loc.

— Nu-i nimic, dragă. Vezi că stau la voi toată ziua…

Sașa schimbă deodată tonul:

— Ce-ai mai auzit despre război, Mihai? Șezi lângă mine.

— Ce s-aud, maman… rușii au trecut granița.

Natalia începu să râdă, cu o notă simpatică în voce, uitându-se când la soră, când la frate.

— Tu râzi, fiindcă pe tine nu te amenință să-ți lase casa pustie…

Natalia se uită lung și mângâietor pe sub gene la Mihai:

— Ia mai zi o dată.

Mihai zâmbea cam în silă, neînțelegând de ce râdea Natalia.

— Ce-am zis? Că rușii au trecut frontiera. Așa este.

— Zi încă o dată maman…

Cu nota aceasta intimă, convorbirea merse înainte cum putu, fără însă să ajungă la limpeziciunea de toate zilele. Matei veni și el acasă, liniștit ca întotdeauna în aparență, dar în fond preocupat.

— Ei, colonelule, îmi pare că de astă dată o să scot și eu briciurile de prin cutii. Or la deal, or la vale, o să ne batem cu cineva.

— Să ne batem, dacă trebuie. Eu, ca militar, nu pot vorbi altfel. Cred însă că e o greșeală să ieșim din neutralitate.

Dudescu, nervos, sări în sus.

— Ce neutralitate, domnule ? Cine-ți garantează neutralitatea? La ce rezultate a ajuns conferința de la Constantinopole? Zero bani, zero centime. Noi am trimis acolo pe Dimitrie Brătianu, ca să convingem pe turci că e mai cu seamă în folosul lor să ne declare neutri. Cine ne-a ascultat? …

— Avem tratatul de la Paris. Noi trebuie să

fim un adevărat bulevard între cele două imperii.

— Bulevard. Moft!... O să fim bulevard de primblare pentru oștile rusești... cum am fost întotdeauna de când au pus fanarioții mâna pe noi. Ah, Doamne, cum aș vrea să mai vie o dată Drăculeștii, să ne curețe țara de lifte!... Eu cel dintâi aș pregăti țeapa unui nou Vlad.

— Tocmai asta zic și eu: să nu vie străinii pe pământul nostru.

— Atunci, să ne batem. Ori cu unii, ori cu alții. Victoria, enervată de felul țanțoș cu care vorbea Dudescu, voi să schimbe îndrumarea convorbirii.

— Hai să ne-mbrăcăm. La revedere, Mihai, dacă te duci la Milescul tău.

Se sculară cu toții. În mica încurcătură a momentului, Natalia zise lui Comăneșteanu încet:

— Vrei să mă duc la bal?

El răspunse, cu ochii în pământ, jenat:

— Cum dorești...

—Vii?

— Poate să viu...

II

Mergând la Mileseu, Comăneșteanu se simți deodată prins de aceeași idee: războiul. Ordinul de concentrare îl primise de câteva zile, cu data de 6/18 aprilie. Regimentul al 10-lea de dorobanți, care făcea parte din al II-lea corp de armată, era pe drum spre Dunăre, între Giurgiu și Oltenița. El trebuia să-l ajungă

— A venit un domn? L-ai poftit să m-aștepte?

— Da, cuconașule, e în birou.

— Plătește trăsura și să dai la masă.

Apoi sări treptele în goană, deschise ușa și se năpusti spre Mihai:

— Mii de bombe!… te-am făcut să m-aștepți. Vino, dragă, să mâncăm. Dumitrache, dă fuga după birjar, c-am lăsat niște Camembert în trăsură…

— L-am luat, cuconașule, zise omul zâmbind.

— Spune cuconițelor să se coboare și dă-ne la masă.

— Poftiți, că dumnealor sunt la masă de mult.

— Ce face!?…

Feciorul înălță din umeri, iar Milescu, furios, lăsă pe Mihai în anticameră și se repezi în sala de mâncare.

— Bine, dragă, nu se putea să mai așteptați câteva minute… Știai că am invitat un prieten la masă… Îl lași singur, ca pe un caraghios, nici nu-i pui tacâm…

— Ce vasăzică asta, Nicule?… ai visat se vede… Ce prietin?

Milescu ieși, supărat, cu gura plină de bombe și de vaviloane:

— Mii de bombe!… Nu te însura, mon cher, nu te însura… Vino să te prezint jumătății mele, care mă respectă așa de puțin…

Mihai, înlemnit de scena displăcută ce se simțea pe sub bombele lui Milescu, se găsi în fața a două doamne tinere, nedumirite și ele ca și el, dar parcă deprinse cu asemenea întâmplări. Ele se uitau la dânsul, mirate că nu-l mai văzuseră niciodată; el de asemeni se uita la ele.

— Vă prezint pe vechiul și bunul meu prieten Mihai Comăneșteanu. Nevastă-mea și cumnată-mea...

Apoi căzu pe scaunul lui și începu a mânca din ce găsea pe masă. Elena Milescu așeză pe Mihai în dreapta ei, binișor, fără pripă și, vorbindu-i, luă de dinaintea lui bărbatu-său fructele, din care acesta începuse să robotească.

— Așteaptă să vă dea supa.

Milescu se muie pe o parte, ca o bleandă, și începu să zâmbească:

— Vezi, mon cher, așa mă poartă dumneaei, ca pe un copil. E drept însă că sunt și uituc... Mă rog, te-am prezentat cumnată-mei, Anna?

Fata surâdea, cu obrazul ei rotund, plin de sănătate, cu ochii inteligenți, cu gura ușor ridicată de la margini.

— Ca să vă cunoașteți numaidecât, să vă definesc în puține cuvinte: Mihai Comăneșteanu, june băiat, doctor în drept, ofițer în guarda civilă, retras în munți pentru cauze de ordine publică; Anna Villarà, fiica soacră-mei, 2l ani la octombrie, fată cu prințipuri, a refuzat până acum 6 pretendenți; Elena Milescu, nevasta și tutoarea mea; subsemnatul, vacs!...

Elena râdea din toată inima.

— Nu sunt tutoarea ta... Dacă d-nul Comăneșteanu îți este prieten, trebuie să te știe că n-ai nevoie de tutor. Dar de un intendent general, un secretar particular...

— Și o bonă, zise Anna.

— Așa faci, Annico ?

Fata începu să râdă, supărată.

— Ți-am spus să nu-mi mai zici așa!…

— Să-ți zic Annetto, cu doi n și doi t; să-ți zic Annino, Annicuțo, Anninetto, Anninatto… Nu-i vorbă, de aninat nu te prea anini tu ușor…

— Ba nicidecum: să-mi zici Anna, curat.

— Mă rog, Mihai, dacă vrei să placi cumnatei-mei, să fii conservator înfocat… și să nu-i ceri mâna.

— Conservator și sunt.

Milescu se uită la el.

— Ei, aș!… Și nici mâna nu i-o ceri?

Mihai zâmbea. Anna se făcuse roșie.

— Spune curat că nu i-o ceri, fiindcă atunci, cine știe, poate să ți-o dea… Asta-i logica femeilor!

Comăneșteanu zise într-adins:

— Nu o cer.

Milescu bătu din palme:

— Bravo! Al 7-lea pretendent la Frățești. Afară ploua. O geană vânătă de lumină tivea nourii spre apus. Fantastică și indiferentă în sine, natura era amestecată de închipuirea oamenilor, cu întâmplările de pe pământ; un cer nesigur, pâclă, ploaie, după cum nesigure și mohorâte erau evenimentele de mâine.

Trecând prin fața palatului, Comăneșteanu scoase capul de sub coșul trăsurii și se uită la ferestrele luminate. Niciodată nu-i păruseră atât de interesante geamurile acelea multicolore, dincolo de care răspunderea și grijile erau așa de mari. O mișcare instinctivă de respect și simpatie îl făcu să se plece mai jos, spre a zări o umbră ce trecea pe la ferestre, mărită probabil de apropierea vreunei lămpi. Îi răsări în suflet pentru

întâiași dată dorința puternică de a se bate, cu orcine și orunde; de a da năvală în mulțimea dușmanilor; de a răni, de a ucide fără milă, el, omul pașnic al gândurilor. Închipuirea cam donchișotescă a tuturor eroilor improvizați făcea din el, acolea, în trăsură, un crunt cavaler de pe vremea marilor noștri domni pământeni, un Buzesc, un Mihalcea, al cărui paloș orb zdrelea sute de capete. Toți Basarabii din istoria „țarii Românești, Drăculeștii și Băneștii; marii bani ai Craiovei, mândri și bogați; hărțăgosul Vlad Țepeș; genialul Mihai al II-lea Bravul; apoi Bogdăneștii din Moldova; crudul și eroicul Ștefan al Vl-lea cel Mare; hatmanii din poetica țară a Bucovinei; Asanachii Vrânceni, din care se cobora el despre mamă; toate figurile legendare, toate numele ce-l emoționau, bătălia de la Rovine, lupta de la Călugăreni, toate se grămădeau în mintea lui, cu puterea evocativă ce o au pentru români figurile și faptele mărețe ale timpurilor lor eroice, peste care vremurile grele de mai pe urmă au aruncat melancolia neputinței.

A venit vremea să ne deșteptăm! în vinele tale, Mihai, părea a-i zice glasul închipuirii lui aprinse, curge sângele Comăneștenilor de la șes, al Asanachilor de la munte, sângele latinilor biruitori, al dacilor biruiți, care, în preajma codrilor, împrejurul izvoarelor, a prins ființă nouă în poporul tău de astăzi, în munteni, în baciul Micu, în tine! Du-te cu regimentul tău de vrânceni pe Drumul Călugărenilor, că nu s-a stins virtutea sulițarilor, a roșiorilor, a călărașilor și a vânătorilor lui Mihnea!…

Și ce ciudat i se păru când birja se opri în fața unor case curate din strada Batiștei, când el se dete jos, aiurit de gândurile eroice, și sună prozaic la ușa lui Milescu…

Un fecior, gata de a servi la masă, îi ieși înainte, spunându-i că domnul nu se-ntorsese încă. Mihai, cam încurcat, ceru să-l aștepte.

Grăbit, feciorul deschise ușa de la cabinetul de lucru, trase un chibrit pe pantaloni și aprinse gazul.

— Poftiți, vă rog.

Mihai se văzu deodată într-o cameră spațioasă, plină de cărți, cu lucruri curate așezate la locul lor, fără praful de un deget pe mobile, cum era în bunele deprinderi ale amicului său. Tablouri cuviincioase pe păreți, flori prin vase, un aer de intimitate demnă peste tot… „Nu se poate, își zise el, am intrat într-o casă străină!” Și, fără a se gândi mai mult, căută clopotul în zid și sună. Feciorul veni din nou.

— Mă rog, sunt aici la d-nul Milescu?

— Da, cuconașule, poftiți de ședeți, că trebuie să vie numaidecât la masă.

Vasăzică, tot era ceva schimbat în prietenul său. Se puse să aștepte și prinse din nou a se gândi la război. Regimentul 10 de dorobanți făcea parte din I-a brigadă de infanterie a diviziunii a III-a, a corpului al II-lea de armată. Un corp de armată!… Ce solemn cuvânt! în fața lui, o litografie colorată înfățișă o femeie minunat de frumoasă, uitându-se pe gânduri în depărtare, își aduse aminte de Natalia și de munții de la Andreiași. I se păru c-o vede la izvoarele

Milcovului, sărind ușoară din piatră în piatră, cu vârful piciorului încondeiat ca în poveste, cu chipul senin, cu ochii privind parcă tot dincolo de ce se vede, ca femeia din cadru… Se uită la ceasornic: era 8. Alături se auzeau pregătiri de masă, furculițe și cuțite ce sunau, ba parcă chiar glasuri vorbind. Mai trecu un sfert de ceas. Milescu – nicăieri. Așa ceva se potrivea cu el de minune. Acuma era sigur că n-a intrat în casă străină.

Se auzi deodată sunând la intrare cu furie. Feciorul se repezi să deschidă.

Prânzul, început de a doua oară, merse înainte, după șartul lui. Milescu mânca în fugă, vorbea cu gura plină, se îneca cu vinul, îndemnând pe Mihai să mai ia o dată din fiecare fel:

— Ia mai dă niște vacs de ăsta… Mănâncă, Mihai, că vin rușii.

— Mai încet, Nicule, zise nevastă-sa, că n-or fi la barieră!

După aceea, întorcându-se către Mihai, îi zise cu aceeași preocupare ca și Sașa:

— Adevărat e, domnule Comăneșteanu, că au trecut peste hotare ?

— Da, doamnă.

Milescu ridică ochii din farfurie, înviorat.

— Au trecut. Bine c-au trecut! Să se sfârșească odată cu mizeriile astea!… Ba mergem, ba nu mergem. Auzi, să fugi la munte, ca băjenarii. Vacs! Să mergem, domnule! Am să merg eu, ai să mergi dumneata, au să meargă dumnealor, că nu suntem mortăciuni.

— Și noi să mergem? întrebă Anna, ironică.

— Vorba vine. O să mergem noi. Dumneavoastră, care vă trageți din fanarioți, aveți dreptul să stați acasă.

Elena se uita trist spre bărbatu-său:

— De ce vorbești așa, Nicule ? Nu e vina noastră că ne coborâm din unii și nu din alții, deși tu știi bine că mama e Golească...

Pentru întâiași dată de când îl întâlnise văzu Mihai pe Milescu devenind serios și vorbind cu cumpăt:

— Iartă-mă, dragă; mi-a scăpat o vorbă de om rău. Nu vreau să ating pe nimeni, iar pe voi, personal, știți că vă iubesc și nu pot să vă rănesc fără cuvânt. Insă aci e o chestiune cu mult, dar cu mult mai gravă decât se pare. După atâta timp de nevoi, în care clasa stăpânitoare a poporului nostru a fost de o mișelie revoltătoare, supunându-se rând pe rând la toți veneticii, alergând cu pungi de bani și cu capul plecat de la un pașe la un consul, de la un fanariot la un muscal, de la un hospodar la un altul, a venit vremea ca ea, clasa stăpânitoare, care pretinde că își dă seama de rolul ei, să dovedească că nu mai e cea din trecut. Cine nu e pătruns de evidența lucrului acestuia, acela e atins de o infirmitate atavică, este victima unei nefericite încrucișeri de rasă, în care minciuna, lenea și poltroneria fanariotă biruiesc nu numai glasul patriotismului, dar chiar glasul înțelepciunii.

Pe când el vorbea, încălzindu-se din ce în ce mai mult, Anna da semne de nerăbdare:

— Dumneata contestezi boierilor influența lor fericită...

Milescu ridică vocea:

— Nu mă întrerupe, că nu contestez nimic. Au fost și boieri patrioți pe vremea fanarioților, și acelora halal să le fie! Dar aceia erau puțini. Restul era copleșit de venetici…

— Pe aceia i-a absorbit masa românilor, zise Anna enervată.

— Nu mă întrerupe! Tocmai asta e nenorocirea: i-a absorbit cum absoarbe o vadră de apă câteva picături de anilină. Știu că sunt oameni astăzi care susțin că fanarioții ne-au făcut mult bine fiindcă ne-au adus cultură. Ne-a adus sânge vițiat: poltronerie, fanfaronadă și fățărnicie, asta ne-au adus. Du-te într-un salon, privește astă-seară bărbații de la bal: te vei crede la Constantinopoli sau la Atena. Ia o ramură de administrație publică, ia alegerile: stricăciune peste tot […]

— Stricăciune de asta a mai fost și altă dată, zise Anna. Pe vremea lui Vlad Țepeș nu erau fanarioți, și cu toate astea țeapa a fost inventată de acest bun român tocmai ca să stârpească hoțiile și corupțiunea.

Mihai se uită la fată. Răspunsul ei inteligent și ironic îl făcu să se mire. Negreșit, ținând seamă de numele ei de familie, teoriile lui Milescu nu prea erau cu tact. Dar tactul lui Milescu, mai cu seamă când se aprindea la vorbă, era lucru necunoscut. De aceea răspunse și mai violent, trântind furculița pe taler:

— Nu e adevărat!… Dacă se fura și pe vremea lui Vlad Țepeș, asta nu dovedește nimic. În toate timpurile și la toate popoarele au fost momente de

decădere administrativă. Dar chiar faptul că a venit un Vlad Țepeș, care a stârpit răul din rădăcină, probează că rămăsese virtute în clasele boierilor, fiindcă Țepeș era boier pământean, Basarab Drăculesc. Arată-mi dumneata care este domnul care s-a ridicat, dintre străini, sau chiar dintre boieri, pe vremea fanarioților, împotriva acestora? Niciunul. De aceea e rușine să vorbim astăzi de fugă la munți, de neutralitate și de fleacuri. Astea sunt lucruri demne de muieri sau de fanarioți. Eu sunt Milesc. Eu am să mă duc să mă bat cu turcii, cu rușii, cu tătarii și cu dracu dacă o trebui!

Dumitrache rămăsese cu farfuria în mână, uitându-se la stă- pânu-său. Acesta, când tăcu, cum nu-l mai întrerupea nimeni, se simți, se vede, cam ridicol de atâta cheltuială de patriotism, deoarece o dete iar prin bombele lui:

— Mii de cataclisme! că elocvent am mai fost!

Anna se uita în taler, nemișcată; Elena mânca încet, gândindu-se; Mihai tăcea, jenat de pâcla aceea de neânțelegere ce-i învăluia, dar în fond mulțumit de amicul lui. Milescu privi lung spre cumnată-sa. Cu glasul blând, aproape rugător, îi întinse mâna și o chemă:

— Annicuțo!… Știi că tu ai fost foarte de spirit cu Vlad Țepeș…

Fata își întoarse ochii spre el, plini de lacrămi.

— Mii de bombe și de baionete! plângi?… Să știi că te măriți!…

Ea, ștergându-și ochii, începu a râde: ciudă, simpatie, rușine se topeau într-un sentiment de

fericită conștiință de sine. O privire piezișe către Mihai întâlni privirea acestuia, admirativă, fără voia lui. Fata își ridică bustul mai sus, mișcă ușor din cap, dându-și părul la o parte de pe frunte, ca și cum o secretă dorință ar fi îndemnat-o să se arate în toată curățenia ei. El se simți surprins în gândul lui bun, și îndemnat parcă de o pornire sufletească cinstită, voi să rupă farmecul ce se întindea de la unul la altul și se întoarse către Elena:

— M-ați întrebat, doamnă, dacă e adevărat că au trecu rușii peste hotare.

— Da.

— E foarte adevărat...

— Cu voia noastră?

— Îmi închipuiesc, deoarece noi suntem concentrați pe Dunăre, iar nu pe Prut.

— Sunteți chemat și d-voastră?

— Da, doamnă.

Anna întrebă repede:

—Da?

— Da. Regimentul meu trebuie să fie deja spre Giurgiu.

Milescu sări în sus.

— Bravo, Mihai... Mergem împreună. Tu ești aici în permisie?

— Da. Cumnații mei fiind militari, doi în armata permanentă și unul doctor în rezervă, ne-am strâns cu toții înainte de a ne despărți.

— Tu ești în regimentul de Putna? Eu sunt în al 8-lea de linie.

— Da, suntem în aceeași divizie.

— Bravo!... Dumitrache, dă-ne o sticlă de

șampanie.

— După câte știu de la cumnatu-meu, rușii trec spre Dunăre în patru coloane: una prin Copăcenii de pe Argeș, alta prin preajma Bucureștilor, o a treia pe Ialomița spre Călărași, iar a patra spre Bolgrad, pentru a ocupa Dunărea de Jos și apăra astfel mersul celorlalte.

— Dar armata noastră?

— Armata noastră are și ea drept obiectiv tot Dunărea, spre a împiedeca deocamdată pe turci să facă din țara noastră câmpul războiului. Noi nu putem apăra tot malul stâng al Dunării cu două corpuri de armată, dar putem ocupa punctele cele mai primejduite, acelea din fața Vidinului…

— Vă rog, numai o clipă, zise Anna, sculându-se.

Ieși repede pe ușă, ușoară ca o păsărică și dispăru.

După un moment, se întoarse cu o hartă a țării, pe care o întinse pe masa.

— Închipuiți-vă că noi suntem de-a dreptul amenințați, fiindcă avem proprietăți pe malul Dunării… Să vedem unde e Vidinul.

— Iată Vidinul. În față avem Calafatul, Cetatea și Bechetul. Mai la vale, turcii au Nicopoli, Rusciucul și Silistra. Pe aici capitala este de-a dreptul amenințată. Spre Vidin va merge probabil I-iul corp de armată. De la Nicopoli spre Silistra, corpul al II-lea.

— Al nostru? întrebă Milescu.

— Da. Așa că noi vom lua poziție cam prin preajma Giurgiului.

— Bravo!… zise Anna, bătând din palme.

Mergem și noi la moșie...

Milescu ridică ochii de pe hartă și privi lung la fată, cu o seriozitate comică.

— Ce te uiți așa la mine? zise ea cu mirare prefăcută. Parcă nu știu eu că Elena o să meargă după tine!...

El da din cap, mulțumit, dar vrând să facă pe scepticul. Urmă a privi la fată cu insistență. Ea se înroși din nou și se prefăcu supărată:

— Ce te uiți la mine, frate?

— Haide, haide...

— Ba niciun haide, haide! Mergem la Stănești, să știi.

Milescu luă binișor mâna nevesti-si și îi zise râzând:

— Elencuțo, îmi pare că nu mai trecem peste al 7-lea pretendent. De ne-om întoarce de la război, jucăm la nuntă...

Fata se supără:

— Nu mai vorbi prostii, Nicule.

— Îmi pare rău pentru tine, Annicuțo, că ți se potrivesc tocmai junii cărora tu nu le placi. Mihai mi-a spus, înainte de a călca pragul casei noastre, că nu se însoară. Ăsta e un mod delicat de a mă preveni că nu te vrea...

— Nu e adevărat, protestă Mihai râzând. Nici nu știam că ești însurat.

— Ia lasă, mon cher, că mă cunoaște o lume întreagă; cariera mea de astăzi este de a prezenta juni de însurat cumnată-mi... Fug băieții de mine ca de răposata Tița Cișmegiu, pețitoare de profesie.

Elena râdea, plecându-și capul pe o parte.

Mihai râdea și el, uitându-se la Anna, care, aprinsă la obraz, bătea nervos cu degetele pe masă.

După câteva minute, Milescu se uită la ceasornic:

— Mii de bombe, fetelor, da’ nu vă duceți să vă îmbrăcați? La câte vreți să mergeți la bal?…

III

A doua zi, când Comăneșteanu ridică perdelele, Piața Teatrului era plină de apă. Câțiva birjari rătăciți strângeau burdufurile de la trăsuri, cu colțurile livrelei lor muscălești prinse în brâu. El băgă de seamă, cu atenția aiurită a omului ce de-abia s-a deșteptat din somn, că, deși îmbrăcați muscălește, birjarii aceia erau români. „Neapărat, gândi el, or de câte ori e vorba de trudă, de muncă iobăgească, de alergat prin ploaie și noroi, străinul se ascunde, și tot românul se trudește. El și cu gloabele lui. Uite-l colo. Și-a pus șleapcă leșească în cap, rochie pe trup, dar îl dau de gol mustățile!* Soarele străbătea cu greu printre nouri și, rar, câte o rază palidă venea să mai lumineze nevinovăția melancolică a bietului V din TEATRV NAȚIONAL. Un pâlc de soldați trecu pe sub ferestre, mergând drept prin băltoacele de apă. Mihai se îmbrăcă încet, gândindu-se la întâmplările ce aveau să se desfășoare în curând. Peste două zile trebuia să plece la regiment.

În liniștea dimineții, când închipuirea slăbește, și cu dânsa slăbesc trecătoarele avânturi de voință, oamenii imaginativi, mai mult decât ceilalți, au nevoie de soare și lumină spre a-și

redobândi energia cheltuită în alcătuiri himerice. Altfel, viața le apare săracă, o înlănțuire fragmentară de fapte nelogice. Pentru ce război? De ce să nu se dezvolte țara în pace? Atâtea schimbări erau de făcut din cele păcătoase ale trecutului, atâtea lucruri nouă de introdus!... Și-apoi n-avea oare dreptate cumnatu-său, când zicea că ne lipsesc comandanții, generalii ? Soldatul era vânjos; dar cine să-l ducă la biruință?...

Deodată se auzi în stradă glasul răgușit al vânzătorilor de jurnale strigând: „Supliment la Orientul de astăzi, trecerea turcilor pe la Giurgiu!”

Trecerea turcilor!...

„Nu se poate! își zise Comăneșteanu. Cum să treacă turcii pe la Giurgiu, când noi suntem concentrați tocmai prin părțile acelea? Or poate regimentele n-au ajuns încă pe malul Dunării. Și noi – cine noi?” El sta liniștit la otel, așteptând să meargă soldații pe jos la Giurgiu, ca el, cuconașul, să-i ajungă mai târziu cu trenul sau cu trăsura... I se păru odios un asemenea lucru.

Se sculă să sune, ca să-i aducă jurnalul franțuzesc, care vorbea de trecerea turcilor, când bătu cineva la ușă.

— Intră!... zise el tare, gata să ceară jurnalul.

Ușa se deschise numai de-abia, și cineva de afară păru că se uită înăuntru; după aceea, se deschise toată, și o doamnă, acoperită pe ochi cu un văl des, intră repede și căzu pe un scaun lângă ușă.

Comăneșteanu rămase cu brațul întins și cu graiul pe buze: recunoscuse pe Natalia.

Toate gândurile lui, ce fluturau împrejurul unor imagini atât de diverse, se adunară deodată împrejurul uneia singure: a femeii ce era acolea, lângă dânsul.

— Dumneata, aici!…

Ea ridică ușor vălul de pe obraz și se uită lung la dânsul.

— Da, eu. Te supăr?…

Enervat de a vedea într-însa atâta hotărâre, trist că nu găsea în sufletul lui nicio pornire generoasă prin care să-și explice și să ierte venirea ei, luă și el un scaun și șezu, uitându-se în pământ.

Ea îl privi încă alte câteva minute, așteptând o vorbă bună. Vrea să zică ceva, și nu îndrăznea, simțind că orice cuvânt ar fi rostit ar fi părut fals. Sta cu brațele pe genunchi, privindu-și batista.

El ridică ochii din pământ și se uită la ea.

— Te-am rugat să nu vii la București. De ce-ai venit?

— Fiindcă n-am putut face altfel.

Comăneșteanu se sculă, se duse până la fereastră, se întoarse și rămase cu mâna pe răzămătoarea unui scaun, gândindu-se.

— Te rog, șezi.

Ea veni, încet, și șezu.

— Adevărat e că te-nsori? zise ea deodată.

El se uită drept la dânsa.

— Ce înțeles are întrebarea asta?

— Acela pe care-l au cuvintele ce ai auzit: dacă este adevărat că te-nsori…

El înălță din umeri, trist că era bănuit pe nedrept. Nu mai puțin însă era mirat, aducându-și

aminte de prânzul de la Milescu și de Anna, de sensibilitatea cu care Natalia părea că străbate în toate gândurile lui.

— Dacă nu este adevărat, de ce fugi de mine?

— Fiindcă nu pot face altfel. Văd cu mirare că insiști asupra unor lucruri atât de fine, pe care am încercat să ți le explic pe cât am putut… Eu am un rol odios față de dumneata… Și cu toate astea nu pot face altfel, zise Comăneșteanu.

— De ce nu poți face altfel?

— Fiindcă nu pot. Dumneata de ce nu poți face altfel când eu te rog să stai la moșie?… Vezi cât e de greu să ne înțelegem cu pot și nu port…

Natalia se uită la el, mirată și tristă și ea că nu era înțeleasă.

— Bine, Mihai, ești om inteligent. Ar trebuie să pricepi că la mine e un sentiment puternic, care mă leagă de dumneata; eu nu pot face altfel, fiindcă asta este pornirea inimii mele. La dumneata, nu sentimentul, ci judecata te face să fii așa de schimbat cu mine.

— Se poate. Oricare ar fi cauza, ea e atât de puternică, încât nimic nu mă va întoarce din cale. Bărbatul dumitale este adevărată victimă între noi doi.

Natalia sări de pe scaun.

— Ah, te rog!…

El o luă de braț și o sili să șadă.

— Liniștește-te. Știu. E lucru vechi și întâmplat și altora. Nu-l iubești și nu l-ai iubit niciodată. Mai mult: dumneata ești persoana cea mai simpatică…

— Nu sunt simpatică! Sunt, dimpotrivă,

antipatică, fiindcă sunt crudă. Nu protesta. În sufletul tău chiar, Mihai, asta este adevărata cauză pentru care nu mă mai poți iubi…

El ridică ochii către dânsa mirat.

— Nu-i așa?

— Poate că ai dreptate: e ceva așa…

La mărturisirea aceasta, smulsă prin surprindere, care părea o explicare mai mult curioasă decât adevărată a stării lor sufletești, ea rămase încremenită.

— Vasăzică, e adevărat, Mihai, că nu mă mai poți iubi?…

El, încurcat, se uita la dânsa:

— E mai mult surprinzător decât adevărat…

Ea zâmbea, aiurită, cu un sentiment de nefericire acută, care părea că o pătrunde până în ramificațiunile nervilor pipăitului. Și, cu toate astea, farmecul intelectual de a intra departe în sufletul lui îi ținea atențiunea încordată în subtilități de spirit fără raport cu starea ei.

— În care parte a creierului stă puterea asta de a iubi atât de intens, atât de dureros și cu toate astea atât de dulce?…

Vorbind astfel, liniștită în aparență, sângele i se urca în obraz. Își duse mâinile la cap și se uită la el zâmbind:

— Atât de dulce… Tu nu mai înțelegi. Te pricep atât de bine!… și tocmai de asta mă simt rătăcită, parcă aș trăi într-un vis. Câteodată, Mihai, așa de pierdută sunt în gânduri despre tine, încât îmi pare că nu te mai iubesc, ci că trăiesc din chiar viața ta, și atunci bărbatu-meu îmi e simpatic, cum îți este ție…

— Și cum e în adevăr…

— Ah!… Dacă ai ști cu toate astea cum îl urăsc!… De ce ? Nu pot spune de ce, dar îl urăsc în detaliu, în linia aceea de moralitate grosolană cu care apasă pe sufletul meu, în violențele de nebun cu care stăpânește tot, în glas, în culoarea ochilor, în glume, în chiar iubirea ce are pentru mine. AL.

Un fior păru că-i trece prin tot corpul.

— Eu credeam că tu o să-nțelegi toate lucrurile astea triste…

— Le înțeleg. Dar înțeleg că este și o parte bărbătească foarte frumoasă într-un asemenea om, cam… de pe vremea de demult, dar frumoasă. În toate cazurile, el te iubește. Mi-a părut așa de înțelept, era atât de duios când vorbea de d-ta, încât m-a mișcat…

Natalia se uita la el zâmbind cu milă. El urmă serios:

— Trebuie să admiți, cu toate astea, că este și o parte morală în viață, peste care nu se poate trece fără pedeapsă. Un om violent, voluntar, cum zici că e bărbatul dumitale, nu se umilește până a se ruga de un alt om, aproape cu lacrămile în ochi, să plece fără a avea o cauză sufletească puternică; iar eu, acela de care s-a rugat bărbatul dumitale, nu pot să nu fac sacrificiul ce mi se cere fără a mă simți mizerabil.

— Mihai, nu fi copil!… zise ea tare.

Apoi, mai încet, vorbind repede, parcă ar fi gândit, adause:

— Sau mai bine nu, rămâi așa cum ești, mlădios, nehotărât în multe, dar cu puterea de a

te sacrifica pentru o idee generoasă.

Uite, Mihai, știu că în lumea noastră modernă oamenii hotărâți, cu voință puternică, sunt foarte căutați, fiindcă sunt rari. Dar crede-mă, a trăi zilnic cu asemenea oameni e un chin, fiindcă sunt egoiști și brutali. Sufletul nostru de astăzi e complicat, plin de finețe, plin de cotituri, în care nu, intră decât cei ce-l cunosc. În amorul nostru modern s-ar putea statornici cu siguranță o estetică a iubirii… De ce zâmbești?

— Nu zâmbesc…

— Ba da, zâmbești. Pot chiar să-ți spun de ce zâmbești. Tot ceea ce înșir eu acum îți este și ție cunoscut; cu toate astea, tu nu mi le-ai spus niciodată, fiindcă în tine, ca și în Sașa, e înnăscut simțul acela atât de pătrunzător al esteticii de a fi… Nu râde, Mihai. Lasă-mă să-ți spun de ce îmi ești atât de drag. Înțelege că asta e iertarea mea către mine…

— Nu râd deloc.

— Vezi, eu sunt sigură că atunci când ai înceta cu totul de a mă iubi ai găsi un mijloc de a mă face să nu sufăr. Nu-i așa?

— Încetând de a te iubi, după ce dumneata ai fi încetat de mult de a mă iubi pe mine.

Ea, nelămurită în înțelesul ce vrea să pună el în vorbe, îl privea cu aceeași enigmatică întrebare a ochilor.

— Da’ s-ar putea, Mihai, să nu mă mai iubești deloc?…

După aceea, mișcându-se pe scaun cu îndemânare și fără a aștepta răspunsul, adăugă râzând și arătându-și dinții:

— Știi că ți-am făcut un neajuns… Mi s-a părut că Elena Milescu se interesa cam mult de dumneata. Are o soră de măritat, nu-i așa?

— Cred că da.

— Cum, crezi? Parcă aseară ai prânzit acolo…

— Am prânzit, dar actele stării civile nu ni le-am dat pe față.

— Foarte bine. Îți spun eu că are soră de măritat.

Comăneșteanu privea la mâinile ei delicate, fără însă a le vedea.

Ea băgă de seamă și le ridică în sus, cu instinctul copilăresc al vanității adormite, ce se deșteaptă deodată.

— Și ce neajuns mi-ai făcut? întrebă el, îndemnat de curiozitate.

Ea închise ochii și dete din cap.

— Unul foarte mic. Am spus Elenei Milescu că ai o veche legătură la Paris și că nu cred că te vei însura vreodată.

El sări în sus, fără să-și dea seama de ce face.

— A!…

— Am fost rea, nu-i așa?

— Dumneata știi bine că n-am nicio legătură.

Natalia se sculă și ea, văzându-l supărat, și veni până aproape de el, privindu-l. Apoi zise încet și lung:

— Dar eu?…

— Dumneata ești femeie măritată…

— Da?…

Ea se întoarse binișor la loc; el se duse la fereastră. O tăcere de câteva minute păru lungă amândurora. Comăneșteanu lovi ușor cu degetul

în geam; apoi veni spre ea.

— De altfel, n-are nicio însemnătate. Eu plec la regiment, și astfel totul se sfârșește.

Natalia îl privea cu capul rezemat de fotoliu.

— N-are nicio însemnătate!... Eu găsesc că are o însemnătate foarte mare. Șezi.

El veni și șezu în fața ei.

— Fii liniștit, că n-am spus nimic. Mă mir că n-ai priceput că-ți întindeam o cursă... Acuma știu ceea ce voiam să știu. Îți place Anna Villarà.

Comăneșteanu, nemulțumit de întorsătura ce o luau lucrurile, răspunse aspru:

— Și dacă mi-ar plăcea?

— N-ar fi nicio mirare. Place la atâția alții!...

El, revoltat, se uită țintă în ochii ei scânteietori, întrebându-se în fuga gândurilor cum se putea să fie o femeie atât de fină și atât de rea în același timp. Ea păru că străbate în mintea lui, căci adause numaidecât:

— Zic că place la multă lume fără nicio ironie. Place, fiindcă e veselă, frumoasă, tânără... Eu însămi am admirat-o aseară... Ești mulțumit?

Rostind cuvintele din urmă, Natalia se sculă, își coborâ vălul pe ochi și voi să plece. Îi întinse mâna, privindu-l cu o nespusă tristețe, parcă ar fi înțeles toată depărtarea ce se așeza cu încetul între dânșii. El însuși se simți învăluit ca de un nour de nesiguranță și de zădărnicie. Mâna delicată a Nataliei îl înduioșă mai mult decât toate cuvintele și o duse încet la gură, cu temerea ascunsă a oamenilor ce se jertfesc că lumea nu merită sacrificii.

— Mihai, Mihai... credeam că ne înțelegem

atât de adânc unul pe altul!… și totuși, văd că rămânem necunoscuți unul altuia cu părțile cele mai bune ale sufletului nostru… Pleci mâine, cu adevărat?…

— Plec.

— Vasăzică, Anna Villarà nu te interesează?

— Ce curioasă ești cu Anna Villarà!…

Ea rămase lângă ușă, gândindu-se. După aceea dete din cap nedumirită:

— Cine știe!… Adio, Mihai!

După ce ieși Natalia, el rămase în mijlocul odăii. Se simți cam singur, dar parcă îi era rușine să-și mărturisească că se simțea totodată ușurat ca de o mare grijă. Ce fire complicată, Natalia!… Cât îi ținuse mâna în tăcere, Comăneșteanu crezuse că reînviază deodată tot farmecul iubirii lor trecute… De ce vorbise?… De ce mania aceea de a spune, prin cuvinte, lucruri infinit de delicate, pe care tăcerea le exprimă cu mult mai bine ?… Era, oare, în adevăr lipsită de înțelegerea estetică a simțurilor – cum zicea ea – sau era foarte inteligentă și pătrundea mai departe decât el în sufletul omenesc?

La ideea că inteligența ei era mai ascuțită decât a lui se simți umilit. Dar umilit de ce ?… Ea îl iubea, și el n-o mai iubea, sau cel puțin voia să n-o mai iubească. I se păru că și în aceasta ea era mai presus de el. Un bărbat, erou de roman, e așa de antipatic!

Și, cu toate astea, ce era de făcut?

În cercetarea propriilor sale slăbiciuni, îi apăru deodată obrazul rotund al Annei Villarà, chipul limpede al Elenei Milescu, harta de pe

masă, turcii, rușii, învălmășala războiului, și din nou i se aprinse mintea de fapte eroice.

Se sculă repede și sună, spre a cere suplimentul la Orientul.

IV

La vestea că turcii au trecut Dunărea și amenință de-a dreptul capitala, care nu era decât la 60 de kilometri de Giurgiu, panica deveni generală. Rușii trecuseră Prutul; turcii treceau Dunărea; prin urmare, țara devenea din nou câmpul deschis al luptelor dintre cei doi dușmani.

În cei mai culți și mai echilibrați își făcea drum cu încetul credința că, de astă dată, lucrurile nu aveau să se mai petreacă ca pe vremea hospodarilor fanarioți, și că armata română va fi dusă în foc și se va bate. Cei mai mulți însă dau din cap, nehotărâți. Rușinea de propria lor frică; speranța că soldatul e vânjos; lipsa de încredere în armament și în experiența ofițerilor, toate acestea îi făcea să trăiască într-o alarmă continuă. La fiecare nouă știre, se supărau:

— Dar armata noastră ce face, domnule ? Văd că n-ai cap să ieși pe stradă de săbii!…

Erau și de cei care plecau tiptil la Brașov, sau și mai departe, sub cuvânt că se duc la băi… Era ceva cam devreme pentru băi.

Iar masa poporului, care nu știa să meargă la băi și nici nu avea cu ce, sta acasă, ducând șartul vieții ca întotdeauna, cu o încordare de voință seacă, așteptând ca ziua de mâine să aducă prăpastia. Aci, nici mare entuziasm, nici mare

frică. O supunere ticnită soartei, oarecare scepticism rămas din generațiile vechi, o clătinare de cap la trecerea pilcurilor de soldați, și, departe, în fundul conștiinței, încredințarea că au să se mai mărească dăjdiile și nevoile. Noțiunea patriotismului, ca orice abstracțiune coprinzătoare de prea multe lucruri, nu avu înțeles în popor decât când rușii, tăbărâți prin preajma orașelor și satelor, începură a da raita prin tijghelele și cotinețele oamenilor. Un sentiment de groază străbătuse cu încetul până în straturile poporane la vorba bașibuzuc. Cruzimile acestor hoarde, cunoscute de pe vremea răscoalei din Herțegovina și a războiului sârbilor, ajunsese legendară.

De fapt, pe tot lungul țărmului bulgăresc, bande de bașibuzuci și de cerchezi prădau ca în codru, așteptând începerea acțiunii.

La Vidin, turcii aveau 40 de mii de oameni, puși sub comanda lui Osman-pașa, ofițer înțelept și hotărât, a cărui purtare în războiul cu sârbii făcea pe cunoscători să-l judece favorabil. La Rusciuc erau 18 mii de oameni, puși sub comanda lui Ahmed Ejub-pașa, venit de la Șumla; la Șumla, 40 de mii, puși sub comanda lui Abdul-Kerim, numit de curând serdar-ekrem.

Prin urmare, numai între Șumla și Rusciuc, pe drumul de la Varna la Dunăre, erau aproape 60 de mii de turci, amenințând capitala; fără a mai socoti că, de la Vidin, Osman-pașa amenința Craiova și toată Oltenia.

În fața armatei turcești de peste Dunăre, românii puneau două corpuri de armată, cu un efectiv de 50.000 de oameni și 180 de tunuri.

Întâiul corp de armată, sub comanda generalului de brigadă Lupu George, avea să ocupe Oltenia, cu obiectiv principal Calafatul; al doilea corp, sub comanda generalului de brigadă Radovici Alexandru, era chemat să acopere capitala, observând drumurile dintre Giurgiu și Oltenița.

Știrea din jurnalul francez nu era așa de gravă cum o făceau vânzătorii de ziare. Turcii treceau Dunărea, dar în bande mici, mai mult pentru a prăda. Puneau foc pichetelor, ucideau soldați singurateci, pescari, ciobani, spre a le lua vitele; merseseră până a ridica de pe malul românesc șlepuri cu grâne. Însă nu făcuseră nicio încercare serioasă de a coborî trupe.

Cu toate astea, Comăneșteanu hotărî să plece chiar în ziua aceea. Prin ordinul de concentrare de la 6 aprilie era chemat numaidecât la regiment. În urma stăruințelor, i se dase un răgaz de zece zile, cu condițiune ca în termen să se afle pe malul Dunării.

Se coborî din otel și se duse la soră-sa. O găsi într-o odaie goală, cu niște mănuși vechi în mână, așezând într-un cufăr. La fereastră, un soldat curățea instrumente de chirurgie, așezându-le cu mare grijă în cutii. Comăneșteanu avu o mișcare de oroare față de tăișul lucios al foarfecelor și al cuțitelor. Sașa era slabă și nedormită. Cum îl văzu, rămase cu ochii țintă la el.

— Ce este, Mihai ?

— Nimic, maman. Am venit să te văd.

Ea își duse mâinile la tâmple.

— Am ajuns de-mi sare inima la toate

nimicurile. Adevărat e că au trecut turcii Dunărea?

— Nu-i adevărat. Trec noaptea cerchezi singurateci după prădă- ciune… Dar chiar dacă ar fi trecut armată regulată, tot n-ar trebui să fii așa de neliniștită, dragă maman. Acuma știi că nu se mai poate face altfel; mergem cu toții să ne împlinim datoria, și Dumnezeu cu noi!

— Știu, dar ce să fac?… Toată noaptea mă muncesc gândurile… Baciule, adu două scaune.

Soldatul ieși în vârful degetelor. Mihai se uită la el lung. Parcă-l cunoștea de undeva.

— Cine-i omul ăsta, maman?

Sașa se însenină puțin.

— Nu-ți mai aduci aminte de el?… Baciul Micu, de la Ciulniței… cel cu câinele omorât…

— Cel care a fugit de la nenea Matei?…

— Da. S-a întors tocmai acum, fiindcă a auzit el, prin satul lui, că Matei se duce la război… Zice că vrea să meargă după dânsul…

— Foarte bine… E rară o așa fire de om.

Sașa rămase un moment cu privirea înecată în depărtarea spațiului. Frate-său o atinse binișor pe umăr. Baciul aduse scaunele.

— Maman, unde e Alexandru?

— Au ieșit amândoi… De ce?

Mihai șezu lângă dânsa.

— Dacă vrei să te liniștești și să m-asculți, aș avea două-trei lucruri să-ți spun.

Ea se uită la el, aiurită, dar zâmbind:

— Spune, dragă.

— Eu plec astăzi la regiment…

— Chiar astăzi?…

— Te rog, maman, nu te mira și nu mă întrerupe. Dă-mi voie să fiu și eu o dată autoritar cu dumneata... Plec chiar astăzi. Ce s-o întâmpla cu noi, Dumnezeu știe! Eu sunt încredințat că am să mă întorc viu, nevătămat...

Ea făcu o mișcare, ca și cum ar fi voit să vorbească, dar o înecau lacrămile și nu putu rosti nicio vorbă. El, hotărât să spună ce avea de spus, întoarse privirile în altă parte și urmă:

— Niciun om cu mintea sănătoasă nu se poate gândi serios la moarte, și mai cu seamă nu pricepe posibilitatea morții sale, pricepând în același timp foarte bine pe a altora. Noțiunea individualității noastre abstracte ne face să ne socotim eterni. Dar eterni nu suntem... Maman, mă asculți?

Ea făcu semn din cap că da.

El urmă mai departe, rar, de-abia vorbind, cu respirația scurtă:

— Și fiindcă nu suntem eterni, dacă s-ar întâmpla să nu mă mai întorc, te rog să dai numele nostru unuia din băieți... lui Alexandru bunăoară... fiindcă alți Comăneșteni nu mai sunt...

Nu mai putu nici el urma. Își duse mâna stângă la vinele gâtului și apăsă pe ele cu putere. Apoi se sculă repede.

— Te rog, maman, nu mai plânge. Avem nevoie de înălțare sufletească și de voință. Știi ce ne vorbeai când eram copii... Sărută-mă, să ne vedem sănătoși.

Sașa se sculă, își șterse lacrămile, căutând să se stăpânească cât mai mult. Îl sărută lung pe ochi, ca în vremea cea bună, și zise apoi încet:

— Pleci pe la Giurgiu?

— Da. Astăzi la 5. Mă duc până la Comana cu trenul și de acolo cu căruța. Trec acum pe la Milescu, să văd dacă merge și el. La din contra o să-i cer să scrie îngrijitorului de la moșia lor să mă primească în gazdă. Poate chiar să mă duc până la Giurgiu, unde e divizia mea, ca să aflu cu siguranță unde-mi este regimentul. Linia noastră era Frățești-Turbatu-Stănești. Dar cine știe ce schimbări s-or fi urmat.

— Mă duc numaidecât la otel să-ți văd de lucruri. Lasă-mi cheile. Vii la dejun?

— Da. Însă te rog, maman, să nu se mai vorbească asupra plecării mele.

După ce ieși, din josul scării, întrebă pe soră-sa:

— Cine mai e la dejun?

— Nu mai e nimeni, decât noi și Natalia.

De la Sașa, Comăneșteanu se duse drept la Milescu. Fu primit de același fecior, în același birou, cu aceleași vacsuri și bombe din partea prietenului său.

Milescu, cu părul halăciugă, cu cămașa desfăcută pe pieptul lui puternic, sufla în ochelari ca să vadă mai bine pe Mihai.

— De ce nu mai stai câteva zile, omule, să mergem împreună?

— Nu mă mai întreba, Milescule, fiindcă nu pot să-ți răspund nimic. Ne înțelegem de minune: două zile mai mult sau două zile mai puțin nu schimbă lucrurile. Și cu toate astea eu plec. Acesta e sentimentul meu. Am de împlinit pentru întâiași dată în viață o adevărată datorie bărbătească; voi s-o împlinesc bine! Îmi pare rău

că n-am plecat de-a dreptul cu regimentul.

Celălalt se uita la el lung, ascultând cu băgare de seamă.

— Mii de bombe!… știi că ai dreptate, dragă?

Și, sărind de pe scaun, sună și sună, și iar sună, până ce feciorul, speriat, intră pe ușă ca o vijelie.

— Du-te de vezi dacă cuconița e îmbrăcată și spune-i să vie numaidecât aici.

Apoi, intrând cu înlesnirea firii lui nehotărâte dar entuziaste în părerea amicului său, începu a striga:

— Ba bine că nu! Ba vezi că o să stăm să batem balurile și cluburile la București pe când turcii trec Dunărea!… Ai de o mie de ori dreptate, mon cher. Merg și eu cu tine. Auzi, două-trei zile!… Parcă suntem școlari leneși, care caută să mai lungească vacanța…

Elena întrerupse monologul lui vânturatic. Cum o văzu, Milescu sări la dânsa.

— Elencuțo, astă-seară plec la regiment.

Elena se uită și la unul și la altul, aiurită.

— Nu se poate, Nicule, n-ai nimic gata.

— Se poate, nu se poate, eu plec, asta-i! La 5 plecăm, Mihai?

— Trenul pleacă la 5.

Tocmai atunci Elena băgă de seamă că era și Comăneșteanu de față. Făcu un pas către el, cu mâna întinsă, și îi zise zâmbind:

— Dumneata ești de vină.

Milescu se înfundase într-un potop de vavilioane, de vacsuri și de bombe, de nu-l mai scotea nici corabia lui Noe.

— Miile millions de tonnerresl… Auzi dumneata, că nu se poate!… Vacs, nu se poate!… Poftești dumneata să mă țiu de baluri și de fleacuri când toți camarazii mei se duc să se bată?… Vacs!… Pune slugile să-mi facă valiza, că eu plec. Asta-i!… Auzi, domnule, parcă sunt la epitropie… Toată lumea se duce să-și facă datoria, numai Milescu șade acasă. Vacs și iar vacs! Asta nu se poate, dragă…

Elena se uita la el, cu mâinile moleșite și cu capul pe o parte.

— Bine, creștinul lui Dumnezeu, n-ai hotărât tu singur că plecăm cu toții în ziua de 16?…

Milescu aprinse o țigară și aruncă furios chibritul pe covor.

— Plecați dumneavoastră la 16. Eu plec astă-seară.

Cu simțul realității practice imediate al femeilor, Elena luă chibritul de jos și călcă pe covorul care începuse să fumege. Apoi veni către Mihai, înălțând din umere.

— Ce să fac? N-are nimic gata.

Comăneșteanu, care ațâțase fără voia lui pe Milescu, se duse binișor către el…

— Ia ascultă, Nicule… Șezi să vorbim. De ce ții cu orice preț să pleci astăzi?

Milescu se răsti la el:

— Cum!… O-ntorci acuma?

— Șezi. N-o întorc deloc. Eu, dacă plec, am alte cuvinte, personale, ale mele, pe care tu nu le ai…

— Nu-mi umbla cu mofturi!…

— Nu umblu cu nimic. Șezi, să vorbim liniștit.

Milescu se mai îmblânzi și șezu. Comăneșteanu urmă:

— Eu plec pentru că… așa trebuie să fac. Dacă aș avea o familie ca tine, care să-mi ceară să rămân încă două zile, aș rămânea.

— Pe onoarea ta?

Comăneșteanu dete din cap, râzând. Milescu iar sări de pe scaun.

—Vezi? vezi?

— Stăi la loc binișor. Mai întâi, nu-i adevărat că turcii au trecut Dunărea. Dacă te crezi neapărat trebuincios oastei române pentru a birui pe dușmani, liniștește-te: până acuma n-avem cu cine ne bate…

Nuanța de ridicol din vorbele lui Mihai păru a-l atinge mai mult decât toate argumentele, fiindcă începu a râde. Comăneșteanu urmă:

— Fă-ți toate pregătirile în pace, ascute-ți sabia, unge-ți revolverul, mai fa un pocher, două, și când vei fi gata, pornește-o.

— Tu ai totul gata?

— Negreșit că am. Eu am plecat de opt zile de la țară, cu toate pregătirile făcute.

— Vasăzică, eu trebuie să rămân…

Nu se-mpăca deloc cu ideea asta.

— Trebuie să rămâi până vei avea totul gata. Deocamdată să fii bun să-mi dai un cuvânt pentru îngrijitorul tău de la moșie.

Milescu păru încântat.

— Cu cea mai mare plăcere… Bravo!… Elencuțo, dă-mi niște hârtie.

Nevastă-sa se uită prin pupitrul lui, râzând.

— Alaltăieri i-am pus toate la loc…

Ea vru să iasă, ca să-i aducă hârtia, Milescu o chemă îndărăt:

— Elencuţo, Elencuţo, stăi, nu merge aşa. Spune Annicuţei să vie.

Elena rămase pe prag, fără să priceapă ce avea a face Annicuţa cu scrisoarea.

— Nu cred să fie gata.

— Fără vorbă, femeie! Să vie aici, că dumneaei este proprietara…

Annicuţa se şi ivi la uşă, parcă ar fi ieşit din pământ. Milescu se uită la nevastă-sa închizând dintr-un ochi:

— Înţelegi dumneata!…

Anna, veselă, cam încurcată de privirea ironică a lui cumnatu-său, se duse la Comăneşteanu cu mâna întinsă. Apoi se întoarse către Milescu.

— Ce vrei, Nicule?

Milescu o privea de sus până jos, cercetând-o parcă ar fi vrut s-o cumpere.

— Da' repede te-ai îmbrăcat dumneata astăzi!…

— Trebuia să ies. Mă duceam să-ţi cumpăr nişte cravate milităreşti. Ia stai.

Şi Anna se înălţă în vârful picioarelor, cu o panglică subţire în mână, ca să-i ia măsura gâtului. Milescu, ca o bleandă, se dete cu capul către dânsa.

— Echipaţi-mă, fetelor, că plec la bătălie…

După aceea, îşi netezi părul scărmănat de Anna şi îi zise:

— Acuma şezi aici şi scrie: „Domnule Ioane”.

Anna luă condeiul şi scrise: „Domnule Ioane”.

El dictă mai departe:

— „Îți fac cunoscut că amicul nostru, dl Mihai Comăneșteanu, june încântător și brav militar, vine să se bată cu turcii..”

Annicuța lăsă condeiul și se sculă supărată. Milescu râdea:

—Nu vrei să scrii?

— Dacă nu ești serios, nu scriu.

— Ba foarte serios. Tu ești proprietara, tu trebuie să scrii.

Anna se făcuse roșie și rămase rezemată de birou. Apoi se

Întoarse din nou pe scaun și, luând o altă foaie de hârtie, se puse să scrie.

— Dictează, zise ea, încercând să pară supărată.

Milescu iar începu.

— Zi pe slovă: „Iubite domnule Ioane”.

Fata dete din cap, cu silnicie prefăcută, pe când Elena și Comăneșteanu râdeau.

— Acuma nu te mai ascult. Am să scriu eu.

Și, în adevăr, se așeză să scrie pe socoteala ei. După ce sfârși, puse scrisoarea într-un plic și o întinse lui Comăneșteanu, mulțumită cit nu se mai poate.

Milescu, repede, luă el scrisoarea..

— Mă rog, să mă ierți, domnișoară; eu sunt tutorul dumitale. Cred că nu pot să te las să corespondezi cu tineri, așa, sub ochii mei…

Anna râdea liniștită:

— Zău, Nicule. Ce pâcală ești! Cetește-o, dacă vrei. Spun lui Ion să pună casa la dispoziția d-lui Comăneșteanu…

Milescu sări în sus strigând:

— Așa?... Stai, că te-am prins. De unde știai dumneata ce trebuie să scrii?...

Anna rămase uimită. În adevăr, ar fi trebuit să nu știe. Văzându-i pe toți râzând, se înroși și mai tare. Elena veni spre dânsa, umflată de râs, și zise și ea:

— Ba zău, Annicuțo, prin ce minune știai tu ce să spui în scrisoare ?

Milescu sărea prin odaie ca un clovn, bătând din palme și cântând:

— Am prins-o, am prins-o!... Ascultă la ușă!...

Anna vrea să se apere; da să zică o vorbă lui Milescu, acesta sărea și mai sus; da să se adreseze Elenei, soră-sa nu-i putea răspunde de râs. În cele din urmă, nemaiștiind cum s-o scoată la capăt, începu să plângă.

Milescu, care niciodată nu ducea glumele prea departe, se opri din tumbe și veni lângă dânsa.

— Nu fi copilă, Annicuțo... Ești fată mare... Dacă plângi, nu-ți mai aduc pețitori...

Ea nu răspundea. Toți tăceau acum. Situația devenea curioasă. Milescu mai încercă o glumă, care se prinse:

— Așa-i ea, fată simțitoare...

Anna ridică ochii către el, plini de o indignare așa de comică, încât Elena începu din nou a râde.

— Parole d’honneur, Nicule, dacă vei mai vedea tu cravate de la mine...

— Bine, dragă, m-oi duce și eu la regiment fără cravată, ca regele Kalakaua...

Apoi, scoțându-și ochelarii, citi adresa de pe

scrisoarea Annei: „Domnului Ion Paraipan”, așa-zis ți „reacționarul dropicos”.

— Uite, dumneaei l-a poreclit. După aceea dete scrisoarea lui Mihai.

Anna râdea de porecla lui Ion ți, pe furiș, își duse batista la ochi…

V

Gara de la Filaret, ca și Gara de Nord, ca și toate gările din țară, erau pline de trupe, de material de război, de lume venită să-și ia rămas bun de la soldații ce plecau.

Comăneșteanu se primbla încet pe peron, urmărind mișcarea mulțimii. Rugase pe ai săi de acasă să nu vină la gară, și astfel, singur, se simțea deja prins de puterea absorbantă a vieții militărești.

Trenurile plecau, unul după altul, cu soldați sau cu material de război. Dorința guvernului era de a termina concentrarea armatei române pe Dunărea de Sus, înainte ca armatele rusești să ajungă la rețeaua drumurilor noastre de fier din Valachia Mică și la cea dintre București-Giurgiu. După convenția încheiată la 4/16 aprilie între Mihail Kogălniceanu din partea guvernului român, și baronul Stuart, agentul diplomatic al Rusiei în București, rușii trebuiau să fie tratați ca amici, cu condițiune de a respecta drepturile politice ale statului român. Așadar, ei puteau să se folosească de trenurile noastre ca și noi, plătind după o tarifa specială transporturile lor.

Trenul de la 5 era în întârziere din cauza unui

regiment de artilerie, ce se încărca cu greu pe linie. Ploua. Tunurile și chesoanele, puse în vagoane joase de pietriș, străluceau sub-picăturile de ploaie, cu aerul de solemnitate aproape vie ce-l au în general gurile de foc. Soldații alergau de colo până colo, unii aruncând mușamale peste muniții, alții trăgând de lanțuri caii, ce nu voiau să se urce în vagoanele pe care sta scris: 8 cai sau 40 de oameni – cuvinte de o tragică ironie, în vremuri ca acestea, când, în adevăr, viața cailor devenea mai prețioasă decât a oamenilor. Zarva și strigătele erau la culme. Ofițerii, cu glugă neagră pe cap, chemau pe sergenții-majori spre a le da cele din urmă ordine; un caporal, care trăgea cu 4 soldați un vagon încărcat, spre a-l lega de tren, se da de ceasul morții că nu-l putea mișca; un călăreț rotaș împingea de crupa calului său, vărsându-și veninul în înjurături colosale și dând cu piciorul în burta lui, disperat că gloaba nu vrea să intre în vagon. O infinitate de mici sentimente de cazarmă, grosolane și naive, se frângeau de puterea covârșitoare a realității: caporalul, care trăgea de vagon fără să-l miște, era socotit ca cel mai voinic din regiment; călărețul, al cărui cal nu vrea să-l asculte, trecea drept cel mai bun rotaș… Și peste toți curgea din văzduhul posomorât o ploaie înverșunată, dușmană, care desfunda drumurile, rupea podurile, inunda câmpiile… Din când în când, soldații mai bătrâni, cazarmagii învechiți, își ridicau fruntea plină de sudoare către cer și invocau pe zeul tunetelor cu figuri retorice pline de sudalme:

— Aoleo!… Sfinte Ilie!… mai continește-o cu

ploile, că te spurc!…

În sfârșit, dete Dumnezeu și se urni trenul milităresc.

De îndată se auzi glasul conductorului strigând:

— Poftiți, domnilor. Trenul pleacă pentru etc., etc.

Comăneșteanu își aprinse în fugă o țigară și se sui în vagon.

Dar, pe când punea piciorul pe scară, văzu pe Milescu venind în goană spre el. Conductorii, grăbiți, închideau ușile. Milescu apucă pe unul de ceafa, îl dete la o parte și se urcă după Mihai:

— Mii de bombe, că era să te scap!… Închipuiește-ți că viu în goana cailor tocmai de la gara Târgoviștei…

— Ce faci, omule? Dă-te jos, că pleacă trenul!…

— Las’ să plece! Merg și eu cu tine.

— Nu face prostii, Milescule!…

— Să-ți tacă gura dumitale!…

— Nu vezi că ești îmbrăcat civil?

Locomotiva fluiera. Milescu se uită repede la Mihai și apoi la sine însuși. Un moment păru zdruncinat în hotărârea lui.

— Ai dreptate. Ce-i de făcut?

— Dă-te jos, că nu-i nimic de făcut. Vino să te sărut și să-ți mulțumesc…

Și, fără să mai aștepte răspunsul celuilalt, îl îmbrățișă și-l împinse binișor pe scară. Trenul se mișca domol.

— Să știi că viu și eu mâine, zise Milescu.

— Nu mâine. La 16, cum ne-a fost vorba…

— Ba viu mâine.

Comăneşteanu scosese capul pe fereastră şi striga la el:

— Aşteaptă să-ţi telegrafiez de la Giurgiu.

De îndată ce se despărţi de Milescu şi rămase singur în vagon, Comăneşteanu se simţi liberat de o mare greutate. Ca toţi oamenii cu rude multe, trecuse şi el prin toate momentele de nesiguranţă, de nehotărâre, de frică chiar, pe care compătimirea neraţională a persoanelor iubite le strecoară în sufletele celor ce merg să-şi pună viaţa în primejdie.

Acum însă, singur, rămas stăpân absolut pe hotărârile sale, voi să deie drumul gândurilor în libertate. Dar, pe neaşteptate, se simţi înrâurit de ploaia de afară. Dorea să treacă pe la Călugăreni; dorea să vadă locurile măreţe de unde stânga lui Mihai Bravul pusese pe goană hordiele turceşti; dorea să calce pe pământul sacru în care plugul, răsturnând brazda, scoate la iveală osemintele eroilor noştri!...

Vorbe mari!... Dar vorbe.

Afară ploua. Prin geamurile rău îmbinate se strecura vântul subţiratec de primăvară. Câmpul se întindea înviorat, cu pete negre de arătură, lângă pete verzi de grâu de toamnă. Nicio vietate pe pustiul înnorat. Rar, câte o căruţă trasă la adăpostul unui copac, dar aşa de singură şi părăsită, încât parcă mărea pustietatea locului.

O vorbă curioasă de-ale lui Milescu răsări în mintea lui Comăneşteanu fără nicio legătură cu momentul: Anninatto, cu doi n şi cu doi t. Şi numaidecât îi apăru imaginea Annicuţei, uşoară ca

o rândunică. În adevăr că părea aninată în vânt. Își aduse aminte de scrisoarea fetei și numaidecât o scoase din buzunar. Literele se înșirau una după alta, cam plecate înainte, fără terereremuri, ci numai cu niște cozi enorme pe la t și f. Ce caracter avea icoana? Multă voință... Cine știe ?... Numele lui era scris drept, fără șovăire, cu niște aduceri de condei în care parcă treceau mângâieri de mână. Ce prostii!... Comăneșteanu zâmbi. Evident, Anna Villarà îl interesa. De ce-l interesa mai mult decât Natalia? Își aduse aminte de farmecul nespus cu care începuse a iubi pe Natalia; de viața lor împreună; de puterea sentimentelor de atunci, care părea eternă. Ce se făcuseră toate acestea? O iubea parcă și acum, dar cu totul altfel: îi era dragă pielea ei netedă, părul moale și ascultător; îi era drag spiritul ei, repeziciunea cu care gândea și simțea; melancolia umilă cu care părea câteodată că se desparte de lume și rămâne singură. Dar toate acestea nu se mai reintegrau în unitatea morală a femeii iubite.

Și dacă se gândea mai departe, în urmă, găsea și alte sentimente ca acesta, înecate în uitare. Vasăzică, trece cu adevărat totul? Putem iubi și uita de atâtea ori? Este schimbarea singurul lucru care cu adevărat nu se schimbă, singura lege?

Ca o mângâiere discretă în mijlocul acestei întristări nevinovate, păru a se desface, din pâcla depărtată a uitării, chipul Tincuței... Aceea rămăsese întreagă în sufletul lui, fără nicio știrbire, fără nicio durere în aducere-aminte. De ce Tincuța rămăsese, și altele nu? Fiindcă murise?

Da, fiindcă murise.

Cine pleacă din lume e bun plecat, și niciodată, niciodată soarele nu va mai luci în ochii lui.

Și se simți încălzit de milă; pieptul i se umflă cu putere; deschise geamul de la vagon și lăsa ploaia să-i bată obrazul.

Trenul trecea în fugă pe lângă sate învăluite în ceață. Cireși sălbateci luminau fundul trist al zării cu mănunche de flori albe.

El reveni la loc, își șterse picăturile de pe obraz și rămase cu batista în mână. O nespusă melancolie îi cuprinse sufletul. Gândurile se frângeau neisprăvite. Imagini fragmentare treceau una după alta, ca niște umbre de păsări răzlețe. Își aduse aminte de soră-sa. Chipul blând al Sașei îl liniști, ajutându-l parcă să-și explice firea lui prin firea ei. Lui, viața îi era dragă; și, cu toate astea, adeseori se simțea prins de doruri de o lume nouă; adeseori neliniștea sufletească îl făcea să se creadă nefericit. Și lupta cu el însuși, căutând să prindă firul judecății drepte: pentru ce nefericit? Câteodată i se părea că singura explicare a stării lui sufletești era explicarea stării sufletești a întregului popor român din doine și poezii: o lungă, lungă și duioasă așteptare de copil rămas fără părinți, căruia babele îi spun că se coboară dintr-un tată frumos, venit de departe, și dintr-o mamă rămasă vădană și plecată în lume. Cea mai mare mângâiere a lui când nostalgia aceasta supărătoare i se prindea de suflet era câmpul, holdele întinse, vara, sau zăpada lucie, iarna. În desfășurarea dealurilor și a văilor de la

Comănești, de câte ori nu simțise el, copil, când mergea tăcut alături de Sașa, cum se destindea sufletul surorii sale!... Mai târziu, prin lumea largă, când se gândea la Sașa, rămasă credincioasă pământului și singurătății, găsea că așa trebuia să fie, fiindcă asta era firea ei esențial românească. Iar acum el însuși, ajuns în pragul maturității, înțelegea că-l prinde de pe urmă fondul de îngăduitoare tristețe, rămas de la strămoși, contra căruia în zadar încerca să lupte.

Și cum trenul mergea tot mai departe, se apropia tot mai mult de țelul călătoriei, în frământarea lui sufletească intra elementul nou al războiului: acțiunea. Un moment de grijă supremă îl făcu să deschidă ochii mari, privind în gol, și să se întrebe: ce va face soldatul?...

Trenul ajunse la Giurgiu în amurg. Ploaia mai încetase.

Și aci, ca și la București, lumea umbla forfotă prin gară. Parte din public venea să vadă sosind regimentele ce aduceau cu dânsele pitorescul vieții militare în campanie și mai cu seamă elementul siguranței generale: forța; o altă parte venea după interese mai înguste, să expedieze cufere, să îngrijească de plecarea familiei spre locuri sigure.

În acest bazar curios de lume de tot felul, de îmbrăcăminte de oraș, alături de îmbrăcăminte de țară, de fesuri roșii, de tichii și șalvari bulgărești, uniformele dominau și erau simpatice tuturora. Rezerviștii, cu sacurile de gât, soseau de pe la stațiile intermediare, aducând un aer de seninătate câmpenească ce ședea așa de bine

maturității lor. Pe lângă unii, câte o mamă bătrână sau femeia cu copilul în brațe, uitând de jalea dispărțeniei și privind, aiurite, la mulțimea ce foia prin gară.

De când cu vestea că turcii au început să treacă noaptea Dunărea, privirile păreau a merge dincolo de ceea ce vedeau, căutând parcă să descopere necunoscutul.

Comăneșteanu se duse în oraș să mănânce. Cele două oteluri mai de seamă erau pline. Un birjar soios îl colindă tot târgul, până ce, la așa-zisul „Hotel du commerce”, găsi o cameră liberă.

Din mijlocul curții, plină de murdării și băltoage, o scară de lemn, alunecoasă și dreaptă ca o scară de pod, ducea la etajul I. O unguroaică, roșie la față, cu tistimelul aninat pe creștetul capului, îl învârti prin niște ganguri de scânduri pline de noroi și-l duse la no. 7. Înăuntru, un pat de lemn mizerabil; două scaune de paie, din care unul transformat în lavoir, cu un lighean de aramă și un ibric turcesc elegant și neânțeles. Un aer de goliciune și sărăcie învăluia toate cele…

De acuma începea farmecul vieții de campanie!… Prinzi în oraș cu camarazi și află că ordinele erau în parte schimbate; că, în loc de Frătești, Regimentul al 10-lea de dorobanți trebuia să se întindă mai departe; că un corp, format din batalionul al 3-lea de vânători, Regimentul al 8-lea de linie, Regimentul al 10-lea de dorobanți și Regimentul al 5-lea de călărași trebuia să ia poziție pe linia Frătești-Turbatu-Stănești.

Pe când ceilalți vorbeau în fugă de Stănești,

el asculta cu cel mai mare interes descrierile locurilor… O nepăsare zgomotoasă caracteriza convorbirea colegilor săi: preocupări puerile, o oarecare trivialitate intimă, cu aduceri-aminte de café-chantant, cu expresii de școală: „mamă-si de răcani!”, „ce, domle, vrei să zici că Fanny cântă mai bine decât Martens?”, „hei, garçon, or îmi dai o frigăruie cumsecade, or îți dau o pereche de palme”. Un chelner jidan se furlandisea de colo până colo, răspunzând la toți: „pronto, don căpitan, sosește!” și turnând cu amândouă mâinile, dintr-o sticlă, borviz, iar din alta, vin. Nicio preocupare de război, la ei, care erau chemați să facă războiul, pe când toată lumea cealaltă nu vorbea decât de asta. Parcă o conspirație tăcută îi unea pe toți într-un singur gând: să se bucure de ora prezentă. Cine știe ce va aduce ziua de mâine!… Comăneșteanu ieși să tocmească un birjar pentru a doua zi, spre a-l duce la Stănești; apoi se duse să telegrafieze lui Milescu.

VI

În lumina limpede a unei dimineți de primăvară, trăsura înainta de-a lungul Dunării. Zilei de ploaie urma o zi senină. Pomii din zăvoaie înălțau ramuri încărcate de flori. Lemnul-câinesc părea învăluit în spumă de lapte; cătina înfiripa frunzele sale ascuțite într-un liliachiu spălăcit. Prin cohalmurile Dunării, iarba, neagră-verde, era presărată de flori albastre. Ici și colo, câte un piersic sălbatec înveselea priveliștea cu crengile

sale de sorcovă roșie.

Din toată firea se ridica un imn de viață puternică spre soare.

De pe înălțimi se vedea întreaga panoramă a malului stâng: mici parcuri de artilerie adăpostite pe după dealuri; corturi albe, fugând în perspectiva unei linii nesfârșite; sate grămădite sub copaci fumurii.

De-a lungul drumului, trăsura întâlnea soldați de toate armele; cai nărăviți de-a curmezișul șoselei; săpători din secția geniului lucrând la apărări; peste tot aceeași luptă a omului cu nevoile, ca și în gara de la Filaret.

De la o vreme, trăsura lăsă șoseaua și apucă pe o cărare ce șerpuia printre arături. Drumul, desfundat de ploi, era greu de tot. La fiecare pas, birjarul era amenințat să-și rupă arcurile din cauza gropilor săpate în marginea lanurilor.

După vreo două ceasuri de muncă, ajunseră în preajma Stăneștilor.

De departe se vedea satul, așezat pe povârnișul unei coline. Soarele bătea în acoperișul de tinichea al bisericii, făcându-l să strălucească, parcă ar fi fost de cristal.

Deodată, birja se întâlni cu un șir de care, ce până atunci erau ascunse în vale, urcând din greu la deal, care și căruțe bulgărești, de grădinari și agricultori, pline de bulendre, cu femei și copii deasupra. Nemaiîncăpând pe drumul îngust, se revărsaseră peste câmp, prin arătură, spre marea disperare a unui domn ce venea călare după dânșii.

Comăneșteanu făcu semn unui bulgar să

oprească, dar acesta trecu înainte, împungând în bivoli și mulțumindu-se a zice, „sosiescu turciii”; al doilea bulgar voi să treacă și el, dar Comăneșteanu sări în noroi și-l apucă de piept.

— Stăi, bade! Unde-ați pornit-o?

Acesta, încăpățânat, trăgea înainte fără să răspundă.

— N-auzi, mă bleotule! Unde vă duceți?

— Sosiescu turcili. Sâm la Bichetu.

— Nu-i adevărat!

— Sâm la Bichetu, zise acesta, cu accentul lui bulgăresc, vrând să treacă mai departe.

Tocmai atunci ajunse și domnul călare.

— Mă rog, domnule căpitan, opriți pe infamii aceștia, că mă lasă în mizerie: tot grâul e călcat în picioare… Le-a intrat în cap că vin turcii… și toate acestea sunt numai imaginații de-ale lor… Lasă grădinăriile pustii… Înapoi, bleotule!

Cuvintele domnului de pe cal, cam radicale pentru grădinari, fură înțelese pe dos. Într-o clipă, cei de la carele din urmă înconjurară trăsura și deteră năvală spre călăreț, făcând o gură până în slava cerului. Domnul de pe cal o rupse la fugă. O ploaie de noroi și de pietre îl petrecu până ce nu se mai văzu. Apoi bulgarii se împrăștiară fiecare pe la căruța sa și o porniră din nou.

Comăneșteanu rămase nedumirit, uitându-se la birjarul jidan, căruia îi țâțâia inima de frică.

Scena se petrecuse cu o repeziciune extraordinară. Birjarul dete un „io!” la cai, și cloșcăria o porni din nou prin hârtoape.

Mulțimea asta speriată se ducea nebună încotro vedea cu ochii de frica bașibuzucilor. Ar fi

trebuit un regiment întreg ca s-o poată opri.

Când scăpătă din șirul carelor bulgărești și dete la dealul Stăneștilor, trăsura ajunse de pe urmă pe domnul călare, care de astă dată era pe jos, cu calul de căpăstru, șchiop.

Comăneșteanu se opri din nou să vorbească cu el.

— Ce este, mă rog, cu oamenii ăștia?

— Hei, domnule căpitan, grele vremuri am ajuns!… Bine, zău, c-au venit ai noștri la guvern, că ne prăpădeam… Uite, noi suntem fără ambiție, dar luptăm pentru o opinie… Mi-au șchiopat calul, mizerabilii… așa, de-o idee… că cică vin turcii…

Cum vorbea el, amestecând alandala cal. și guvern și turci, Comăneșteanu îl măsura din cap până-n picioare. Scurt și gros, cu pulpele strânse în niște carâmbi creți, cu o căciuliți pe ureche, roșu și apoplectic la față, semăna grozav cu „reacționarul dropicos” al Annicuței Villarà. Oare să nu fi fost el?

Mihai opri trăsura să-și aprindă o țigară. Vântul îi stingea mereu chibritul. Domnul cu calul scoase din buzunarul vestei o bucățică de iască și i-o întinse.

— Poftiți, mă rog, că-i mai inflamabilă.

Mihai se uită la dânsul: semăna din ce în ce mai mult cu persoana imaginară a reacționarului dropicos.

— Suntem pe drumul Stăneștilor, nu-i așa?

— Intrăm chiar în sat.

— Ești bun să-mi spui pe care parte sunt casele d-lui Milescu… fiindcă am o scrisoare de la d-lui către dl Paraipan.

Era să zică către „îngrijitor”.

— S-avem onoare, domnu căpitan! Noi suntem domnul Paraipan…

El era!

— Cu ce vă putem servi ?

Mihai îl rugă să se urce cu el în trăsură și îi dete scrisoarea.

Dl Paraipan se uită la adresă, nedumirit.

— E de la d-ra Villarà, zise Comăneșteanu.

— A, vezi așa! Îmi trăsnea mie prin gând, da’, zic, poate, cine știe… Vasăzică, e de la cuconița. Lume bună, d-le căpitan… Că știi dumneata, moșia este a fetei… Eu, unul, pentru stăpâni trăiesc. Pentru coana Annicuța și-n gaură de șarpe intru… Dumneaei mă iubește ca o soră… Știi, eu cu politica!… Apăi dumneaei unde mă încurajază să îmbrățoșez cariera de deputat! Da’, știi, mă simt eu fără carte, că cine n-are carte n-are parte… Este, d-le căpitan?

— Da’ cum să nu fie, d-le Paraipan? Eu sunt locotenent.

— Că noi suntem liberali de la răposata Goleasca. Că fata este Villaroaică despre tată; da’ despre mamă e Golească curată.

— Așa?

— Păi, mă rog, logofeteasa Tinca Goleasca, de la cutremur, s-a măritat tot după un Golesc de la Pitești. Și numa după ce a murit Golescu de la Pitești și a rămas vădană, cu o fată, s-a dus în țara nemțească… Am fost și eu la Carlusbad, da’ n-am înjurat ca atunci de când sunt. Mă rog, domnu căpitan, să mă ție numai cu șuncă de aia otrăvită! … Așa că mama coanei Annicuțe este Golească și

despre tată, și despre mamă. Cum găsițipozițiunea noastră?

Comăneșteanu nu înțelegea.

— Cum, mă rog?...

— Pozițiunea satului.

— A!... O găsesc frumoasă.

— Frumoasă. Ce e drept, nu e păcat. Avem apă prin curte. Am făcut de trece iazul morii jur-împrejur, ca la Tușnad... Da’, mă rog, să mă iertați, cu cine avem onoare?

Tocmai intra trăsura în curte. Mihai își spuse numele și rugă pe Paraipan să citească scrisoarea.

Pe când acesta cetea, o droaie de câini i se gudurau primprejur, sărindu-i pe haine. El da cu picioarele lui boante în văzduh, ca să se apere. Un băietan, ca de vreo 15 ani, îmbrăcat cu pantaloni scurți, dar murdar și nețesălat ca un țigan, i se anină de spate, la un loc cu câinii, scotocindu-i prin buzunare.

— Tatică, dă-mi tabachera...

— Fugi, că te plesnesc!

— Pentru mama, doar nu pentru mine.

El, cufundat în cititul scrisorii, pe care se vede că o descurca anevoie, întinse tabachera unui câine. Băiatul se topea de râs.

— Copil fără educație!...

Băiatul își muta fălcile din loc râzând.

— Costică, ești un copil pervers... Dezleagă calul și du-l la grajd... Spune lui Ivan să vină-ncoace.

Ivan era argat în curte și bulgar în suflet. Începea și sfârșea toate cuvintele cu „ni”, ceea ce

îi da un aer foarte bleot.

— Mi-am fost nî grâdinâtî nî Cuștândin.

Paraipan vrea să s-arate teribil cu toată lumea.

— Ce-ai făcut la grădină la Constantin?... Mergi de cere cheile la cucoana.

Ivan aduse cheile, și astfel putură intra în casele proprietății.

Pentru Comăneșteanu, deprins cu instalația de la Comănești, cu acareturile și grădinile moldovenești de la Sarba, în care proprietarii puneau toată îngrijirea și adesea și averea, ruinându-se, curtea boierească de la Stănești părea singuratecă și părăsită. Casele, joase, se întindeau în toate părțile, fără nicio linie de arhitectură; curtea, plină de tot felul de lighioane, era neîngrijită; în jurul puțurilor bălăceau porcii prin noroi. Se vedea bine că dl Paraipan făcea mai multă politică decât administrație.

Și cu toate astea, așezarea locului era minunată. Pe o parte curgea iazul morii, strâns între două perdele uriașe de plopi; pe alta, grădina înconjura curtea cu pomi înfloriți. Un aer de simplicitate tânără părea că învăluiește toate cele. Natura surâdea în pragul primăverii, cam tristă, cu o notă de melancolie binevoitoare, atât de scumpă sufletelor cu adevărat românești.

Înăuntru impresia era ceva mai bună. Mobile de lemn și de viță împletită, acoperite cu cretonne; mese vechi, aduse pe vremuri cu cheltuială mare din străinătate; canapele și sofale tot așa. Peste tot, mirosul de casă închisă de țară, în care scândurile spălate, sulfina, pâinea din sofragerie

dau atâta caracter.

Aci se instală Comăneşteanu, singur, fericit de a-şi putea aduna gândurile, fără a fi supărat de nimeni.

Încetul cu încetul, armata ocupa poziţiile ce-i erau date de statul-maior. Batalionul lui Comăneşteanu se întindea împrejurul Stăneştilor. Între sat şi Dunăre, depărtarea era destul de mare, iar locurile adăpostite de dealuri şi vâlcele. Prin gura torentelor şi pe albia Vâjiitoarei erau împrăştiate pichete de soldaţi. Sentinelele de pe malul Dunării fuseseră retrase în interior, spre a nu mai rămânea pradă atacurilor îndrăzneţe ale turcilor.

De îndată ce sosi, Comăneşteanu se prezentă maiorului Şonţu, comandantul batalionului. Ca şi dânsul, maiorul locuia în Stăneşti, la primar, deşi, de fapt, îşi petrecea şi ziua şi noaptea pe câmp.

Cel dintâi lucru ce-l impresiona fu prefacerea caracterului maiorului. Îl cunoscuse vesel, harnic, iubitor de lume şi petreceri, iubitor de femei şi de întâmplări galante, iar acum îl găsea senin, răbdător şi, mai presus de toate, cumpătat şi bun. Ziua călare, noaptea pe jos, părea cel mai vânjos dintre oamenii batalionului. Vorbea blând şi hotărât, privind parcă tot mai departe de clipa prezentă, senin şi frumos ca un voinic din vremuri de demult.

Mihai era surprins, încântat şi, fără voie, stăpânit de comandantul lui. Când intra seara la Milescu, să se odihnească, adormea de cele mai multe ori gândindu-se la dânsuL Ii lăsa impresia unui cal arab, pe care nu-l văzuse până acum

decât la părăzi, gătit și mândru, dar care acum îl încremenea prin înțelepciunea, prin puterea și prin focul cu care biruia și stăpânea pe toți. Se destinsese parcă în el nervul unei vieți noi, de muncă neadormită și de generozitate.

În drumul ce-l făceau adesea printre pichete, maiorul ținea de regulă malul deschis. Comăneșteanu încerca să-l ducă pe la adăposturi.

— Ia să ne coborâm mai ios, d-le maior, că trag turcii în noi ca în țintă.

El da din mână.

— Da’ nu trag nimic. Și ei stau, ca și noi, ascunși după metereze.

— Ba uite că trag.

Tocmai fluierau gloanțele peste capetele lor. Maiorul se opri în loc și se uită la locotenent zâmbind.

— Ăsta-i războiul, Mihai.

— Ba să mă iertați, d-le maior! De ce să mori de un glonț orb?

El înălță din umeri și merse mai departe, coborându-se pe o cărare adăpostită. Aci se opri, scoase din buzunarul tunicii o tabacheră și aprinse încet o țigare.

— Toate gloanțele sunt oarbe, Mihai.

— Dați-mi voie, d-le maior: sunt oarbe, fiindcă rar te ia la ochi inimicul; dar când mergi în contra lui și cazi de un asemenea glonț, te-ai dus să-l cauți și mori cu spor; pe câtă vreme așa, mori parcă te-ai fi împușcat singur, din greșeală.

Maiorul iar dete din umeri și mai făcu câțiva pași; apoi iar se opri.

— Crede-mă, Comăneștene, asta-i războiul.

De la început până la sfârșit, ți-ai pus viața ipotecă, și orice glonț, orb sau neorb, ți-o scoate în vânzare. Puțin fatalism nu strică… Și nu numai fatalismul te povățuiește să fii așa, ci și datoria de bun soldat. Ai venit să te bați, sau să te strecori printre gloanțe?

— La drept vorbind, d-le maior, am venit fiindcă m-ați chemat… și cred că așa sunt cei mai mulți. M-oi bate și eu când o sosi momentul, dar vă mărturisesc că nu am nicio ură personală contra nimănui… Patriotismul meu se deșteaptă câteodată sub formă de dor de trecut. Mi-e dor de strămoșii noștri, de Vlad Țepeș, de Ștefan cel Mare, de paloșe și de flamure…

— Asta-i literatură, Comăneștene…

— Ba zău nu! Așa simt eu. Aceia se băteau fiindcă urau pe dușmanii lor; se băteau ca să-și apere viața și averea. Da noi ce avem cu turcii? sau turcii cu noi? Dacă e vorba pe ură și iubire, în altă parte m-aș întoarce.

— Ia ascultă-mă, Comăneștene. Eu îți vorbesc ca soldat. Astăzi, mai mult ca oricând, valoarea oamenilor, a ofițerilor și a soldaților, hotărăște de soarta războaielor. Fiindcă cine pune în linie de bătaie 100.000 de oameni e sigur că va găsi în față cel puțin tot ațâți inamici, înarmați tot așa de bine, cu aceleași sisteme, cu aceleași secrete. Prin urmare, unde fiecare unitate este superioară – și mai cu seamă superioară prin forțe morale – unității din față, acolo e victoria. Ceea ce-mi spui d-ta despre strămoși sunt visuri de oameni fără voință. Toți visătorii se-ntorc spre trecut, din lipsă de energie. Și eu cetesc bătălia de la Rovine, dar

în loc să pun mâna pe condei, îmi vine să pun mâna pe sabie. Ștefan cel Mare ?... Are să se nască!... Ochii înainte, în viitor! Pieptul deschis la gloanțe!... Am să cad, dacă mi-o fi scris să cad; dacă nu, am să ajung unde vreau să ajung! Și de voi cădea eu, au să ajungă alții.

Și, punând mâna pe umărul locotenentului, urmă înflăcărat:

— Nu știi ce bine îmi pare c-am intrat în război!... Mi se risipea viața în moliciune, între fuste și cărți de joc, într-un colț de provincie sau în altul. Uite, simțeam în mine putere cât în doi oameni, și nu mă pricepeam cum s-o întrebuințez. Cât eram mai tânăr, făceam pe fiecare lună câte o trăsnaie... Ce spui dumneata!... Războiul este sfânt. Cine n-are pentru ce se bate trebuie să-și găsească cauze. Numai popoarele puternice se bat, și numai a celor ce știu să se bată este viitorul... Tot umanitarismul modern e histerie curată.

Tocmai atunci ieși de după un cot de mal un caporal, care rămase smirna înaintea lor.

— Să trăiți, dom' maior!

— Ce este, băiete?

— Au sosit de la Giurgiu niște lotce...

— Să poftească.

Caporalul făcu stânga-npré și dispăru. Maiorul urmă mai departe:

— Știi nemțește?...

— Puțin.

— Vream să-ți spun că dacă e vorba de teorii umanitare, singura sectă de idealiști pentru care am respect este aceea a nihiliștilor și a

anarhiștilor. Sunt nebuni cât poftești, și aș fi gata să-i împușc pe toți când mi-ar cădea în mână, însă nu din ură personală, ci din reacțiune, spre a opune o forță unei alte forțe. Dar mă-nchin lor. Aceia se ridică împotriva unei tiranii absolute, sau împotriva tiraniei și mai absolute și mai mișelească a majorităților electorale; se ridică împotriva inerției morale a claselor stăpânitoare. Ei aduc cu dânșii voința, care este secretul oricărei conștiinți individuale, a libertății lăuntrice, cea mai rară, cea mai grea de dobândit din toate libertățile...

— Aceea de a ucide fără remușcare...

Maiorul se opri un moment și se uită lung la locotenent.

— Bine... te știam, Comăneștene, om cult și cu mintea deschisă...

— Cred că așa și sunt, sau cel puțin doresc să fiu...

— Atunci cum de nu înțelegi că eu nu fac apologia nihilismului și a anarhismului, ci a voinței admirabile ce se găsește în acești oameni? Trebuie să înțelegi că dacă ei ucid fără remușcare, cum zici dumneta, au siguranța absolută că vor fi uciși și martirizați; că nu ucid ca să fure; că sunt idealiști, că spiritul care neagă este o necesitate logică, într-o lume stricată până la măduvă, cum este o necesitate logică cuțitul într-o cangrenă. Ce au fost toate revoluțiile dacă nu spirit negativ.

— Eu sunt conservator și nu aprob revoluțiile.

— Asta e o formulă goală. Le aprobi sau nu le aprobi, ele se fac. Rousseau a încercat o revoluție pașnică, destructivă și constructivă. S-a aruncat în

mijlocul societății franceze din veacul trecut ca într-o odaie în care se sinucide cu cărbuni un disperat; a spart ferestre, a dărâmat uși, a distrus cât a putut. Când a vrut să construiască, cu Contractul social, n-a făcut nimic. Dar privilegiile, prejudecățile, furturile, cruzimea lumii franceze din veacul al XVIII-lea au fost pentru totdeauna distruse. Voința este ce este, Comăneștene, crede-mă.

— Mă iertați, d-le maior, zise un sublocotenent ce sta de câteva minute la o parte, aș avea un cuvânt să vă spun.

— Crede-mă, Comăneștene, voința este totul. Nu te teme de gloanțe și de moarte, nu urî războaiele, că prin ele și numai prin ele trăiesc popoarele… Ce dorești, domnule?

— Au sosit niște lotci din Giurgiu. Caporalul, care a venit să vă ia ordinile, cred că n-a înțeles bine lucrurile: sunt niște bărci…

— Și ce ordine am dat ?

— Ca să poftească…

Maiorul începu să râză.

— Foarte bine, să poftească sănătoase! Să le coboare pe albia Vâjiitorii, Iordănescule, și pentru la noapte să fiți gata.

— Am înțeles, domnule maior!

— Du-te și dumneata, Comăneștene, de mănâncă și te odihnește, iar pe la un amurg să te afli aici, că astă-seară ne botezăm.

VII

Comăneșteanu, mergând acasă să se

odihnească, se gândea la Milescu. Ce se făcuse? Vrea să plece cu el din București în furia entuziasmului; vrea să vină a doua zi; trebuia să vină la 16; și nu venise nici până acum.

Același om, Milescu. Cât îl ținea cineva în mână făcea din el ce vrea; cum îl scăpa din mână, nu mai era de niciun temei.

Pe când tocmai trecea podețul de pe iaz, gândindu-se astfel, zări printre plopi două birji în curte, pline de cufere, iar în pridvor pe Milescu în uniformă, cu chipiul în mână, strigând la Paraipan și la birjari:

— Mii de universuri și de tunete!… Ia cufărul de ureche, d-le Ioane! Nu așa!… nom d'unepipe

Cum văzu pe Comăneșteanu, începu să-i facă semne cu amândouă mâinile, uitând de cufere.

— Fetelor!… Elencuțo, Annicuțo, vine Comăneșteanu!

Elena și Annicuța ieșiră și ele în pridvor, îmbrăcate de drum, cum se aflau.

Comăneșteanu descălică încet, prins parcă deodată de un sentiment curios de neliniște. Se deprinsese a trăi singur, acolo, în casa Annicuței, gândindu-se la dânsa.

Acum, când o vedea în realitate, i se părea că icoana ideală fuge…

Milescu puse nota lui zgomotoasă în totul, îmbrățișând pe Mihai, bufnind pe nari, pocnind din palme, așa că reîntâlnirea tinerelor femei cu noul amic, cunoscut de prea puțin timp și totuși intrat așa de repede în intimitatea vieții lor, se petrecu fără prea multă jenă.

Acoperită pe ochi cu un văl des, Annicuța

venise încet în urma soră-sei. Era palidă, râdea fără pricină, se mișca în sus și în jos fără rost. Milescu o urmărea cu privirea peste tot, și din când în când se oprea din vorbă spre a-i zice:

— Ei, Annicuțo!

— Ce este?

— Nu-ți ridici voalul de pe ochi?

— Ba da.

Însă nu și-l ridica.

De fapt, Milescu, care observa pe cumnată-sa, era el însuși fără echilibru stabil.

Abia ajuns, ar fi vrut să intre numaidecât în luptă cu turcii. Simțea ce impresie ciudată producea asupra lui Comăneșteanu prin nehotărârea spiritului său, și ar fi voit parcă să răscumpere, cu prețul chiar al celor mai mari jertfe, greșeala de a fi venit așa de târziu la regiment.

— Ce facem, Mihai? Turcii au bombardat Calafatul și Giurgiul; ba ieri, îmi pare, au tras și asupra Olteniței…

— Am auzit.

— Ei, noi?…

— O să le răspundem. Astă-seară trecem Dunărea.

— Bravo!… Fetelor, să deschidă cuferele și să-mi puneți la o parte lucrurile mele.

Elena rămase încremenită.

— Trecem deja Dunărea?… Întrebă ea, cu un accent de nespusă tristețe.

Annicuța, care își scosese pălăria din cap și asculta cu luare-aminte, se făcuse și mai palidă decât cum era. Comăneșteanu se simți, ca și îți

București, cu soră-sa, mișcat de același simțământ de milă și de descurajare față cu înduioșarea femeiască. Femeile la război sunt o pacoste, gândi el, încercând să frângă cu voința lui bărbătească valul de emoție ce i se revărsa peste suflet.

— Trecem: cine? zise el ironic.

Elena se uită la el blând.

— Așa este, noi nu putem trece, răspunse dânsa, gânditoare. Ce e de făcut?...

Era atâta umilință în aceste cuvinte, încât Mihai se simți vinovat cu ironia lui față de sinceritatea tristă a Elenei. De aceea, neștiind cum să dreagă lucrurile, se apropie de dânsa binișor și îi spuse că treceau Dunărea numai în recunoaștere, ca să mai sperie pe turci; că la Rusciuc, comandantul Achmed Kaiserli pașa era prea îndrăzneț și avea nevoie de dovezi hotărâtoare, că nici nouă nu ne lipsește îndrăzneala la trebuință.

Numele lui Achmed Kaiserli pașa răsună în auzul Elencuței ca o descărcaturi de tun. Annicuța se apropiase de dânsa și asculta cu luare-aminte.

— Vasăzică, cum trecem?... pardon: cum treceți?... Întrebă Elena.

— Trecem la noapte, cu bărcile.

— Și după aceea vă întoarceți, zise Annicuța.

— Negreșit.

Comăneșteanu se uită la fată. Ea privea liniștit înaintea ochilor, ca și cum întrebarea ar fi fost o urmare firească a gândurilor. Elencuța zâmbi.

— Treceți cu toții, sau numai cine vrea? urmă Annicuța.

— Trecem cu o mână de soldați aleși.

Fata se uită la el, clipind din gene. Se vedea bine că mai avea ceva de întrebat, dar că nu îndrăznea. Elencuța îi veni în ajutor:

— Treci și dumneata?

— Da. Am un maior cu care m-aș duce și în iad dacă ar fi turci și pe-acolo.

— Ba bine că nu! zise Annicuța, cu o ușoară intonație copilărească. Toți ar trebui să fie în fundul iadului.

Mihai și Elencuța râseră cu plăcere de gluma fetei. Milescu, care se întorsese din nou să se lupte cu cuferele și cu Paraipan, voia să știe și el de ce râd. Numai Anna rămânea serioasă.

Până la vremea mesei se primblară prin curte și prin grădină. Anna cunoștea toate colțurile, toți pomii. Mergea ușoară de la o brazdă la alta; întindea brațele spre crengile înflorite ale merilor; punea vârful piciorului pe cărămizi ce abia ieșeau din apă, făcând totul cu îndemânare.

Tinerețea, care se necunoaște pe sine întotdeauna, era la Anna parcă mai inconștientă decât la alții, poate tocmai fiindcă era mai deplină. Toată persoana ei se desfăta într-o lumină de primăvară intensă. Din coloarea străvezie a pielii, din ochii limpezi, din gura veselă, viața se revărsa în valuri, ca un imn de mulțumire către atotputernica natură, ce o făcuse din plin. Toți cei dimprejurul ei simțeau înrâurirea acestei firi bogate; unii o admirau, alții se temeau de dânsa, dar niciunul nu trecea fără să n-o vadă.

Comăneșteanu înțelesese de la început, cu prevestirea ce o dau de departe, în unii oameni

sănătoși, întâmplările vieții lor viitoare, că Anna avea să prindă un loc în drumul lui. Acum, când o revedea din nou, parcă și mai bogată de tinerețe și mai hotărâtă în căutarea unei fericiri apropiate, era încredințat mai mult ca oricând că Anna intra în sufletul lui pe nesimțite, dar sigur, cum intră un obicei bun, ce răspunde unei năzuinți a firii noastre. Căci acolo era secretul de care nu-și da el seamă: el credea că nu mai trebuie și nu mai poate să iubească.

Și, desigur, se înșela.

Fiindcă în singurătatea de la Stănești, atât de plină de lumea reală a lucrurilor Annei, se înfiripase cu încetul un chip nereal, mângâiat de izvorul nesecat al iubirii, ce curge în toate sufletele omenești. Când Anna veni să prinză, pe conturul său real, liniile figurii închipuite, portretele de-abia mai semănau. Dar, ca și cum imagina adumbrită în singurătate ar fi fost mișcătoare și neînchegată, se potrivi încetul cu încetul pe fața limpede a Annei, până ce una și alta deveniră una: Anna.

Iar fata simțea și se bucura, și, cum zice poetul, chema ca o fântână clară către liniștea verdelui fund: e splendori freddi e chiamano a i silenzi del verde fondo

La masă Milescu ceru lui Mihai să-l prezinte chiar în seara aceea maiorului Șonțu. Voia cu orice preț să treacă și el Dunărea.

— Crezi că o să primească?

— De ce nu?

— Cum am stat eu, domnule, până acum la București, ca un dobitoc!…

— Ai avut și afaceri, zise nevastă-sa, ca să-l îmbuneze.

— Afaceri, vacs!… Am stat pentru partida de écarté. Am avut, domnule, niște pase, de m-am speriat. Cum intram la rând, zvântam șuetele. Toate ciurucurile s-au umplut de bani. Îmi era milă de bancheri și vream să plec. Da’ crezi că mă lăsau băieții ?…

Comăneșteanu rămase uimit și nu se putu opri de a nu-i zice:

— Bine, Milescule, pentru asta ai întârziat până acuma?

Elena și Annicuța se uitau în jos.

— Ce să fac, mon cher?… S-au pus toți pe spinarea mea, au umblat pe la minister să-mi prelungească congediul. O comedie întreagă. Apoi atinse pe nevastă-sa peste mână. Far’ de Elencuța nici acum nu veneam. Sunt păcătos; nu pot spune omului verde în ochi nu.

După aceea se sculă, cam stângaci, și prinse a fluiera, primblându-se de colo până colo.

— Annicuțo, cum e motivul din sonata noastră?

— Care sonată?

— Sonata noastră, de!

— Asta-i frumos! Pentru tine toate sunt sonatele noastre.

— Sonata variată. Una singură e. Am găsit, am găsit…

Și trecu la piano, îl deschise sfâșiind căptușala cu care era acoperit și prinse câteva acorduri.

Între lumina crepusculară a zilei ce murea se

ridica de pe clapele candide ale pianului o armonie îndurerată, ce umplea casa de vibrații, creștea, creștea parcă să îndoaie zidurile. În acordurile sfâșietoare ale unui marș funebru, vocea lui Milescu arunca tema despre care întreba pe Annicuța, câteva note simple, cântate cu glas limpede de tenor, ce păreau ca niște petale de flori pe un mormânt.

Efectul fu imediat.

Cei trei, rămași la masă, plecară ochii în pământ.

Muzica se opri. Milescu nu se mai auzea.

„Ce curios om!" gândea Comăneșteanu când fu din nou stăpân desăvârșit pe sine.

Elencuței îi daseră lacrămile. Își duse încet batista la ochi și rămase cu capul plecat pe mână.

— Du-te la el, zise ea Annicuței.

Apoi, adresându-se lui Comăneșteanu:

— E nenorocit... Simte că a greșit întârziind prea mult. Nu e vreo vină mare. Dar dumneavoastră, bărbații, sunteți așa de neînțeleși în unele feluri de a suferi, încât nouă ne trebuie o practică specială pentru a vă pricepe. Amorul propriu la dumneavoastră e fără margini...

Încerca să zâmbească și nu izbutea.

— E atât de bun!... Aș fi voit să te rog... Mă tem să nu facă vreo copilărie. Sunt două săptămâni de când e așa cum îl vezi, nemulțumit de el, dar fără putere de a lua o hotărâre. Îmi mușcam degetele că nu l-am lăsat să plece cu dumneata... Voiam să te rog să nu-l pierzi din vedere astă-seară, dacă treceți Dunărea. Nu de alta, dar înoată bine, și, cum sunt sigură că va

căuta să-și îndrepteze greșeala cu cine știe ce… nebunie eroică de-a dumneavoastră, te rog să nu-l lași singur…

Ea tăcu, Comăneșteanu se uita la dânsa. O ușoară roșață i se urca în obraz. Se juca pe fața de masă cu vârful unghiei.

— Oare de ce nu vine ?… Nicule!

Din camera de alături vocea lui Milescu răspunse:

— Cu-cu.

Parcă toată invocația funebră a lui Beethoven se petrecuse cu un veac înainte. Milescu fluiera ca mierloii, cotcodăcea ca găinile, țipa, urla în toate felurile.

Elena se însenină.

— Copil! zise ea râzând.

— Artist! zise Comăneșteanu.

Elencuța, care vrea să se scoale, se opri.

— Adevărat, zise ea încet. Pe ce pune mâna iese frumos. L-ai auzit la piano. Să-l auzi cântând din chitară, din flaut, din armonică…

— Da’ nu-l știu eu!

Ea se sculă.

— Ce faci acolo, Nicule?

— Mă-mbrac de bătălie, dragă. Comăneștene, ești gata? Am zis să puie caii.

— Sunt gata.

— Unde e Annicuța? întrebă Elena.

— Visează la stele. Ia vino, dragă, de m-ajută, că nu găsesc nici cravată, nici chipiu, nimic. Boul de Dumitrache! O să-l mătur curând-curând. În valiza mea parcă au dat turcii!…

Nevastă-sa râdea pe îndesatele, făcând

semne din ochi lui Mihai. Milescu mormăia singur:

— Bre!… zavera să fi trecut pe-aici, și tot nu era învălmășeala asta! N-auzi, Elencuțo?

— Ce vrei, frate?

— Vacsî… Vreau să răspunzi la apelul nominal când îți poruncesc. Mă!… și femeile astea!… Nu te însura, Comăneștene…

Elencuța se duse repede la dânsul.

Mihai își aprinse o țigară și ieși în balcon.

Anna se primbla liniștită prin fața caselor, cu un șal pe umeri. Cum îl văzu, veni și se rezemă cu brațele de parmaclâc.

— Cam întuneric astă-seară. Cum o să treceți Dunărea?…

Comăneșteanu se coborî lângă dânsa.

— Cred că dacă nu ar fi întuneric, n-am trece.

Ea tăcu. Cea din urmă linie de lumină se lăsa pe după plopi, departe, ca într-un vis.

— Luna răsare târziu.

— în curând o s-avem lună nouă.

Anna se uita la el, luminată de fanarul ce era aprins în balcon. Avea un aer preocupat; ar fi voit parcă să-ntrebe ceva, și nu știa cum să-nceapă. Făcu câțiva pași, urmată de Mihai.

— Am avut plăcerea să cunoaștem pe sora dumitale… prin d-na Cântă…

Comăneșteanu se opri locului.

Dânsa se întoarse spre dânsul, zâmbind, pe cât se putea vedea.

— De ce?… Întreabă ea, curioasă.

— De nimic.

Anna îl luă binișor de braț.

— Îmi dai voie… Da, am avut plăcerea s-o

cunoaștem. O adevărată plăcere, fără banalitatea ce însoțește! asemenea vorbe. Se cheamă Sașa, da?…

— Da.

— Până acum niciodată n-am dorit să fiu altcineva… De ce râzi?

— Eu?!

— Poți să râzi, insă e așa: pentru întâiași dată aș dori să fiu alta. Aș dori să fiu sora dumitale.

Comăneșteanu se înclină foarte ceremonios, deși nu-l vedea nimeni. Brațul fetei tremura și el însuși se simțea mișcat.

Anna se opri.

— Mă rog… nu cum înțelegi dumneta, zise ea.

— Eu nu înțeleg nimic rău…

— Vreau să zic că aș vrea să fiu cum e sora dumitale… Știi că poate să vie să ne vadă, cu d-na Cantă… Să ne dăm la o parte, că sosește trăsura.

Se deteră la o parte. Trăsura se opri în fața scării, în lumină. Paraipan era pe capră, lângă vizitiu. Făcea zel.

— Uite ce prost e, zise Anna, râzând.

— Reacționar.

— …dropicos, adăugă fata repede.

Apoi încet:

— La revedere.

Comăneșteanu, fără să știe cum, îi luă mâna. Ea părea că simte mișcarea ce se făcea prin întuneric, și, cu îndemânare, dete vârful degetelor să i le sărute.

— La revedere, zise ea încet. O să vă întoarceți cu bine… Noi o să vă așteptăm…

Apoi, ca și cum s-ar fi temut să nu fi zis prea

mult, adăugă:

— Simt sigură că Elencuța așteaptă pe Nicu…

VIII

Mai multe nopți de-a rândul lucraseră soldații în albia Vâjiitorii, ca s-o adâncească și să ajute astfel apele Dunării de a se urca la deal, până la un cot. Plouase de curând, și torentul aducea cu dânsul mâlitură. Ceea ce munceau noaptea se astupa ziua. Goi până la brâu, plini de noroi, oamenii trăgeau ca la prașilă, mai cântând, mai înjurând, după fire. Într-un zăvoi de cătină ardea focul de vreascuri, mititel și pipernicit, ca să nu se vadă de pe malul turcesc. Soldații se pârpăleau la flacără. Unul, rezemat într-un cot, mormăia din fluier; altul, pe vine, răsucea o țigară; un al treilea își încălzea palmele. Un biet țigan, printre dânșii, se văita de un dinte.

— Scoate-l, măi Sticlete, că-ți crește altul,

— Păi l-aș scoate, nea Petreo, dar până să-ți iasă dintele, ți-a ieșit sufletul…

— O fi de lapte, măi.

— Pune-i niște praf de pușcă, țigane, și dă-i foc, zise caporalul, care-și răsucea țigara.

Țiganul se uita cu jind la el:

— Haoleo, domnu căprar, că tare-aș mai trage și eu un fum.

— Dacă ai tutun, îți dau eu foiță.

— Doar să vând pe taica la Drăgaică.

Glumele cădeau în piroteala nopții. Munca n-avea spor, oamenii își sleiau puterile degeaba.

Comandantul batalionului inspectase lucrările

și înțelesese că ideea adâncirii albiei era curată pierdere de vreme. De aceea poruncise oamenilor să părăsească lucrul.

În seara de 28 aprilie, luntrile lipovenești fură scoase până în gura Vâjiitorii. Un pâlc de vreo 60 de soldați, aleși printre cei ce știau să înoate, fu coborât în prundul gârlei, numai cu puștile și patrontașele.

Luntrile negre, cu fundul ascuțit și vârfurile întoarse în sus, erau greu de încărcat. La cea mai mică atingere se plecau pe o parte.

Ofițerii deteră ordine să le tragă jumătate pe uscat; cei mai greoi se urcară astfel; cei mai sprinteni le împinseră în apă și săriră în ele din fuga.

Totul se făcea în tăcere. Nimeni nu vorbea decât cu grijă și prin șoapte.

La a treia barcă, o palmă solemnă răsună în liniștea nopții. Maiorul se apropie de grupul de unde pleca zgomotul.

— Ce este? întrebă el supărat.

— Să trăiți, domnu maiur, soldatul Ion Savu nu vrea să intre în luntre.

— Unde ești, măi băiete?

— Să trăiți, aici suntem.

— De ce nu vrei să mergi ?

— Ba vrem, să trăiți, da’ nu putem.

— De ce nu poți ?

Soldatul o dete prin singular:

— Îmi vine amețeală, să trăiți, că taica a murit înecat în Siret. Milescu, care era cu Comăneșteanu la spatele maiorului, zise

Încet lui Mihai:

— Grozav i-aș da două palme sergentului care l-a bătut!… Maiorul se gândea.

— Unde-i sublocotenentul Iordănescu?

— Aici, domnule maior.

— Aprinde felinarul. Sublocotenentul se cam foia.

— Să nu ne vadă, d-le maior.

— Aprinde, domnule, și nu răspunde!… Ți-e frică să nu te mănânce turcii?

Sublocotenentul aprinse felinarul, ținându-l tot cam pe după dânsul. Maiorul porunci din nou:

— Să vie patru oameni. Sergent, ia-l!

Soldații puseră mâna pe Ion Savu și-l ridicară pe sus, aruncându-l în luntre ca pe un sac. Maiorul zise încet către Comaneșteanu:

— Altfel, ar trebui să-l împușc.

Milescu încremenise. Toată simpatia ce simțea pentru maior dispăru deodată. Se urcă în barcă, moleșit ca o bleandă.

De îndată ce fu lângă Comaneșteanu, se plecă spre el și îi zise la ureche:

— Mon cher, votre commandant me digoute Comaneșteanu îl atinse pe umăr.

— Allons, allons..

— Mi-ai spus că e bun, că e iertător… Asta îți este bunătatea?

— Nu putem vorbi acum, dar fii încredințat că așa trebuia să facă. Războiul nu se poartă cu milă și dulcegării sentimentale. Închipuiește-ți că din cei 60 soldați, la 30 le-ar fi venit amețeală…

Milescu dete din cap…

— Ești terre à terre astă-seară.

Comaneșteanu zâmbi și nu mai răspunse.

Luntrile, înșirate una după alta, merseră o bucată bună pe lângă malul românesc, în susul apei, ca să nu le ia curentul și să le ducă prea jos, unde Dunărea se desfăcea în mai multe brațe.

La un semn al maiorului, vâslașii repeziră luntrile în ștoiul apei. La început, lopețile făceau zgomot, plescăind degeaba, ca și cum ar fi fost mânuite de copii. Soldați născuți și crescuți pe baltă se simțeau neîndemănateci.

— Ce dracu, mă Bercule, zise unul încet, parcă trag în nisip!...

— Ia-o domol, Stănică. Zi-i ici cu mine: una, două...

Un „sâââât!” poruncitor se auzi de la luntrea din cap, unde era maiorul, și nimeni nu mai suflă.

Soldații simțeau alicneală la inimă, parcă n-ar fi mâncat de două zile. Tăcerea, întunericul nopții, gâlgâitul șopotitor al ochiurilor, neliniștea pe cei mai mulți. Apa curgea pe nesimțite. Ici și colo, străluciri neînțelese se răsfrângeau în rotocoalele untdelemnii ale Dunării. Sclipiri depărtate de stele se încrețeau pe unda mișcătoare.

Tăcerea devenea absolută; da cu cât ea creștea mai mult, cu atâta lumea părea că fuge mai departe de cei din luntre. Un caporal întrebă încet pe Comăneșteanu:

— Să fie, oare, zece, domnu locotenent?

Un zgomot surd, venind ca din funduri de pământ, începea să învăluie tăcerea nopții. Se auzi glasul maiorului:

— Să se schimbe oamenii de la lopeți: unul câte unul!

Ordinul trecu din luntre în luntre.

— Să se schimbe oamenii de la lopeți!

După câteva minute, același glas poruncea:

— Mână!...

Brațele odihnite dau putere nouă bărcilor. Zgomotul surd creștea; ajunseseră în mijlocul Dunării, unde apa venea furioasă, clocotind și rostogolindu-se. Nimeni nu se mișca.

Milescu se îmbunase. Cerul, limpede, îl furase de pe pământ. Alunecase în fundul bărcii, între doi soldați, urmărind cu ochii și însemnând în gând constelațiile.

Comăneșteanu se simți deodată atins pe genunchi:

— Uite, Mihai, ce frumos răsare Antares din ape!...

Soldații ridicară capul. În adevăr, o minunată stea roșie scăpăra din lumini.

— S-a aprins de tot, bat-o vina ei!... zise unul din oameni.

Toți ceilalți se uitară spre cer, înfiorați ca de spaimă. Un chiot lung răsună în văzduh. Ce putea fi ?

— O baghiță, zise un soldat.

Clocotul apei scădea pe nesimțite. Tăcerea nețărmurită îi lua locul. Se apropiau de malul celălalt, și fiecare om simțea că pământul nu mai e departe. Fără ordin, vâslașii trăgeau mai încet din lopeți.

Luntrea maiorului se oprise. A doua veni lângă cea dintâi, a treia lângă cea de a doua, și astfel, toate, la linie, înaintau cu băgare de seamă.

Deodată, una din bărci se izbi de ceva tare, iar oamenii fură zguduiți cu putere. Se auzi un

lătrat de câine.

— Am ajuns la mal, zise maiorul. Se sculaseră toți în picioare.

— Să se coboare unul în apă, binișor.

Ordinul nu fu executat destul de repede. Un moment de nedomirire păru că stăpânește pe, toți. În fine, cineva sări.

— Suntem aproape pe uscat, domnule maior, zise o voce prin întuneric. Văd un foc la deal…

— Cine-i ăla?…

— Milescu, răspunse Comăneșteanu maiorului.

— Să se coboare oamenii binișor și după mine!… Se auziră câteva pliscăituri de apă, cum săreau unii soldați.

— Iordănescule!

Mai multe glasuri repetară încet: „Dl sublocotenent Iordănescu”. Ofițerul veni spre maior.

— Dă-mi felinarul. Dumneata să rămâi cu luntrile. Vâslașii să nu se miște de la lopeți.

— Am înțeles.

Maiorul aprinse felinarul, care fusese acoperit, cu neîndemânare, pe toate laturile, cu postav negru.

Cele din urmă ramificații ale munților Dobrogiei, la Dunăre, se urcau pe nesimțite, așa că focul pe care-l vedeau acum la deal păruse soldaților români o stea.

Oamenii mergeau în tăcere, cu băgare de seamă. Lumina focului, care împrăștia, departe, o roșeață de jeratic; streașina unui bordei ce se vedea în apropiere; văile și dealurile;

fantasmagorica licărire a fanarului făcea pe soldați să se creadă pe lumea cealaltă. La unii li se părea că visează; la alții le venea să chiuie. Toți strângeau pușca cu nădejde.

La o depărtare de vreo sută de pași, câinele care lătrase se repezi furios spre oameni. O descărcătură de pușcă hui pe văi, iar câinele, străbătut de un glonț, sări sus și căzu jos mort. La moment, o altă descărcătură răspunse de la turci.

Atunci, fără ordin, fără regulă, soldații se aruncară asupra bordeiului. În față, erau două gherete de scânduri: amândouă fură făcute fărâme, iar sentinela ucisă, călcată în picioare. Într-o clipă, focul fu aninat de streșinile colibei. Rogozul se aprinse, pârâind.

La lumina flăcărilor, un strigăt asurzitor se înălță pe malul ticnit al bătrânului fluviu. Parcă o trebuință sufletească de a zbiera cuprinsese pe toți oamenii aceia, ce tăcuseră atâta timp.

Însă ușa bordeiului nu se deschidea. Un sergent îi dete o lovitură cu patul puștii, iar ușa sări din țâțâni. Dar pe loc el fii trântit la pământ, și în același timp trei oameni, ca trei tigri, țâșniră din groapa bordeiului, trăgând focuri într-aiuri și fugind. Doi fură uciși în mers, iar unul, prins viu, fu ridicat pe sus și dus către acoperișul ce ardea, spre a fi aruncat în flăcări.

Totul se petrecuse cu o repeziciune extraordinară.

Maiorul puse mâna în pieptul unuia din soldații ce voiau să arunce pe turc în foc:

— Înapoi!…

În fuga impresiilor băgă de seamă că era

tocmai cel cu amețeala de pe mal.

— Înapoi!... strigă maiorul din nou; la bărci!...

— Locotenent Comăneșteanu! Să se formeze coloana de marș!...

Turcul fu legat cobză și luat la vale.

— Să n-aud vorbă! repetă maiorul. Locotenent Milescu! Treci în capul coloanei. Comăneștene, sunt toți oamenii?

— Cred că da, domnule maior.

— Marș!...

Soldații se așezară la rând, și coloana porni în urma felinarului. Supunerea și disciplina îi lua din nou în stăpânire: trecuse momentul de nebunie furioasă cu care se aruncaseră asupra sentinelei turcești.

Tocmai când intrară din nou în bărci și porniră înapoi, Milescu păru a-și reveni în fire. Cât ținuse învălmășala, el parcă visase sau murise. Nu-și da seama de nimic, nici ce făcuse, nici ce gândise. Câte o pată de imagine îi revenea în minte, ca dintr-un trecut depărtat; focul, reflectat de apele Dunării, sau capul stilcit al turcului din gheretă. Asta era războiul?

IX

A doua zi și zilele următoare Milescu continuă a fi ca și mai-nainte, vesel, zgomotos, dar parcă nu destul de natural pentru cine-l cunoștea bine. Elena îl urmărea cu privirea peste tot. Îl rodea ceva. Să fi fost părerea de rău de a fi părăsit deprinderile lui din București ? Sau nepotrivirea celor ce gândea el despre viața de campanie, cu

ceea ce era ea în realitate? Poate din toate să fi fost câte ceva.

Nevastă-sa își aducea aminte că Milescu revenea de la toate concentrările cu aceeași neliniște sufletească. Parcă activitatea oamenilor cu voință și hotărâre deștepta o părere de rău ironică în natura lui nehotărâtă; parcă disciplina grosolană a armatei, cu supunerea ei oarbă, cu diferențierea indivizilor după gradele de la tunică îl umplea de milă pentru cei de rând. Oricare ar fi fost pricina, Milescu, în asemenea împrejurări, se închidea în odaia lui de lucru și trăgea din armonică până s-o rupă; umplea văzduhul de fum și scuturătorile, de capete de țigară; se primbla dintr-un colț într-altul fluierând. Desigur, lumea, atunci, i se părea alcătuită rău.

Dar zilele treceau înainte; evenimentele se alungau unele pe altele, grave sau glumețe, după îmbinarea cauzelor. Comăneșteanu iubea pe Annicuța, așteptând venirea Nataliei ca un aiurit; rușii se apropiau de Dunăre pe toate liniile; maiorul Șonțu plăcea la toți, chiar și lui Milescu; Paraipan era mai reacționar ca oricând. Numai natura plutea nepăsătoare pe deasupra tuturor, legând trecutul de viitor, nimicul de nimic, printr-un singur punct al conștiințelor omenești, acela pe care cu toate astea oamenii pun așa de puțin preț și pe care numai cei ce iubesc îl înțeleg: momentul actual.

Luna lunii de mai se urca în limpeziciunea nopții ca un vis frumos în somnul unui suflet tânăr; plopii dormeau pe iaz; apa curgea la vale, desfătându-se în luminișul ce-i mângâia fața.

Comăneșteanu și Annicuța se primblau prin curte, prinși de braț. Ei tăceau. Ochii lor se ridicau spre lună, involuntar, atrași de taina discului ceresc. Fiecare simțea în sine atâtea porniri frumoase către celălalt, și cu toate astea nu îndrăznea să le spună, jenat parcă de mărturia luminii.

— Ce curioasă e luna! zise Comăneșteanu. Mă farmecă și mă hipnotizează. Aș avea parcă atâtea lucruri să-ți spun, și nu îndrăznesc.

— Nu-i așa? adăugă Anna repede, ca și cum vorbele lui ar fi răspuns întocmai gândurilor ei.

— Și, cu toate astea, trebuie să-ți spun. Trebuie să-ți spun că viața îmi pare din nou atrăgătoare; că mă simt înviorat; că fac totul din plin. Dumneata ești cu mult mai tânără decât mine, și poate nu înțelegi toată frumusețea ce mi-a revărsat-o în suflet iubirea mea de astăzi, fără umbră de părere de rău sau de tristețe…

— De ce tristețe?… Întrebă Anna, nedumirită.

El zâmbi, uitându-se la dânsa și strângându-i mâna la piept.

— Cum să-ți explic ?… Numai cine iubește drept și cinstit simte deplinătatea unei asemenea bucurii.

Anna se plecă sub obrazul lui și, jumătate glumind, jumătate serioasă, îl întrebă:

— Dar se poate iubi și nedrept? și necinstit?

— Nu se poate. Cine iubește așa, nu iubește.

— Atunci?

Zicând acest „atunci”, ochii ei străluceau de viață și hotărâre, gata parcă să scapere scântei de ură. Comăneșteanu se opri în fața ei, îi ridică

părul de pe frunte și o privi lung.

— Ce minunată ești!... Ai un portret care să-ți semene?

— Da.

— Poți să mi-l dai?

— Da, însă la ce o să-ți servească portretul? N-o să mă ai pe mine întotdeauna?

El o privi din nou în rotunjimea senină a chipului și nu răspunse. Era într-însa, ca în toate femeile sănătoase, ajunse la deplină dezvoltare sufletească și trupească, o instinctivă pornire împotriva a tot ce e nesigur, a tot ce e vag și fuge. Pentru ce umbra unui portret?

În privirea lui și-n privirea ei se încrucișau două dorinți: a lui, trecând peste capul fetei și pierzându-se în lumea nematerială; a ei, oprindu-se în el.

Anna îi luă mâinile și i le strânse cu putere.

— O să mă ai întotdeauna, întotdeauna!...

Apoi, dusă ca de o forță căreia nu-i putea sta împotrivă, se aruncă la pieptul lui, tremurând:

— Nu-i așa?...

Din cerdac, glasul lui Milescu bătea toba ca la mezat:

— Bârr-ram, bârr-ram... Areci o dată! areci de două ori! și de... trei!

Anna se depărtă de Mihai cu o repeziciune de fulger și fu numaidecât stăpână pe sine:

— Iaca și Pâcală!

Milescu se puse să alerge prin curte, strigând:

— La o parte, domnilor, că trece trenul!

Apoi se duse buzna la Anna și Mihai, îi luă pe

amândoi de câte o mâna și dete cu ei o fugă până la podeț. Elena și maiorul veneau în urmă.

Ajuns la pod, Milescu se opri deodată. Apa curgea în bătaia lunii, plină de luciri misterioase.

— Pii!… ce frumos e!… Annicuțo, cheamă pe Elencuța și pe maior.

Se așezară toți cinci sprijiniți de răzămătoarea podețului. Milescu tăcea.

— Ce miros de răcoare și de primăvară! zise Elencuța. Nu mi-ai spus nimic, Nicule, de impresiele tale de pe Dunăre.

— Ce să-ți spun, dragă?

Elencuța se uită la el. Părea plecat.

— Nicule, adio.

— Salutare, Nicule! zise Anna, râzând.

El se uita la ele și zâmbea. Glumele nu se prindeau. Puterea farmecului naturii îi înrâurea pe toți.

— Ce mare artist ar fi cel ce ar putea să facă un asemenea tablou! zise maiorul.

Anna se uită la soră-sa, sperând să întâlnească o privire ironică. Elencuța, însă, părea cufundată într-o dulce melancolie, fără să vadă și fără să audă.

Milescu vorbea singur, probabil zicea vreun vers.

Elencuța veni lângă el.

— Zi tare, Nicule.

El se uită la dânsa.

— Ce să zic?

— Ce spuneai adineoare?… Știu că nu vei fi vorbind singur.

El își trecu brațul sub brațul ei și îi rosti

încet:

Un castel pe malul mării…

Annicuța asculta.

— Tare, tare, zise ea.

— Un castel pe malul mării
Preajma codrilor o ține,
Domn pe legile uitării
Amintirilor din sine.
Stă domnița de-o vecie
În castelul din pădure,
Așteptând mereu să vie
Făt-Frumosul ei s-o Jure.
Vin, coboară din poveste
Făt-Frumos, pe-un corn de lună;
Fii ce ești și ce nu este:
Trup iubirei de nebună.
Trec castelului prin față,
Plutitori pe drum de spume,
Doi lunateci prinși în brață,
Doi nebuni ce fug de lume.
El vâslește; ea, de frică,
Stă la pieptul lui, tăcută;
Când lopețile ridică,
El se pleacă și-o sărută.
Doamna din balcon îi vede…
Ea se-ndoaie… cade parcă…
Și adio!… Doamna crede
Că e dânsa cea din barcă.

Annicuța sări:

— Cum? cum? Ia mai zi o dată!

Maiorul asculta, plecat de tot pe răzămătoarea podului. Milescu suflă în ochelari, cum făcea întotdeauna la vremuri grele, și zise din

nou poezia.

Chipul maiorului se luminase de tot. Pe fruntea lui înaltă se juca lumina, dându-i sclipiri de fildeș.

— Ce minunate sunt unele vorbe din graiul omenesc!… zise el, domol, lui Comăneșteanu.

— Mă tem că sunt numai vorbe, răspunse Annicuța.

— Nu știu. Ar trebui s-o mai aud o dată sau s-o cetesc. Dar chiar așa dacă ar fi, vorbele astea sunt atât de evocative, încât eu văd castelul, văd pe domnița nebună, văd pe înamorați… „Preajma codrilor o ține”… Minunat!

— Da, da. Însă pe urmă?… Cum vine pe urmă, Nicule?

El repetă încet:

— Domn pe legile uitării

Amintirilor din sine…

— Poftim!… Ce-nsemnează asta ? „Domn pe legile uitării amintirilor din sine”?… Dar la sfârșit: „cade parcă”, și adio, salutare domnițo, că-i trebuie omului rimă la barcă.

Maiorul se încălzea.

— „Domn pe legile uitării amintirilor din sine”… e foarte frumos; numai trebuie înțeles. Poate că rima de la barcă cu parcă să fie cam îndrăzneață, deși e perfectă. În schimb, însă, ce adevărat trec ei în barcă, unul în brațele altuia… „Când lopețile ridică”… Cum zice?

Milescu repetă strofa. Comăneșteanu se plecă la urechea maiorului.

— Vrea numai să-l supere.

Annicuța urmă:

— Dar junele Făt-Frumos, ce-i cu el? S-a coborât călare pe un corn de lună... ca să fie ce nu este... Nicule, nu ți-e bine?

Milescu zâmbea, fără putere de a răspunde. Știa că Annicuța glumește, dar totuși îi venea cam peste mână s-o audă bătându-și joc de sufletul lui. Elencuța suferea de-a binelea. Ea vibra la tot ce era vers sau muzică, fără să înțeleagă adesea toate cotiturile. Cu un obraz necăjit, se uita la soră-sa ca la un dușman.

— Vasăzică, nu vă place, încheie Milescu.

— Mie îmi place foarte mult, zise maiorul.

— Îmi pare rău. Voiam să vi-l și cânt...

— Te rog, Nicule! Haidem la piano, adaugă nevastă-sa.

— Dacă nu place la toți, nu.

Milescu se uita la Anna și la Comăneșteanu ca un copil fricos la părinți. Mihai se duse la el, îl luă de braț și-l îndrumă spre casă.

— Să-mi spui încă o dată poezia.

Anna se ținea după dânșii:

— Vai de noi!... Încă o dată!... zise ea cu aer comic.

Milescu se opri. Își pierduse răbdarea.

— Așa faci, urâto? Lasă, că-mi mai cazi dumneata în mână... curând-curând. Ca mâine vii să-mi ceri consimțământul; și nu ți-l dau.

Annicuța sărea și cânta.

— Nu-mi pasă; sunt majoră.

— Da, de majoră... Ai să fii minoră toată viața ta... Și ce vorbesc eu de consimțământ!... Parcă te vrea cineva?... Comăneșteanu mi-a spus verde, în ochi, că nu te ia... Alții, idem...

— Eu n-am spus nimic, zise Comăneșteanu.

Annicuța bătu din palme.

— Și chiar așa dacă ar fi, dumneata nu poți să te însori.

— De ce? întrebă Mihai râzând.

— Fiindcă mai ești însurat o dată. N-ai o casă de copii la Paris?…

Comăneșteanu izbucni într-un hohot de râs. Annicuța se oprise și se uita la el.

Maiorul veni repede înaintea lui Comăneșteanu și-l opri un moment pe loc:

— Iată o lecție de strategie.

Annicuța, care, cu firea ei vioaie și ironică, era gata să zâmbească de teoriile maiorului, rămase și ea nedumerită de înțelesul vorbelor lui. Parcă, în adevăr, toată siguranța cu care ataca dânsa pe Milescu nu mai avea niciun efect de când se mărginea numai să se apere; iar Milescu, care fusese așa de slab în apărarea poeziei, devenea primejdios atacând. Constatarea acestui adevăr, în loc să îndemne pe Annicuța a deveni din nou agresivă, o făcu, printr-o instinctivă pornire a sufletului femeiesc împotriva a tot ce e acțiune violentă, să dea înapoi. Milescu, dimpotrivă, dete năvală înainte:

— Lasă, jupânițo, că ne răfuim noi… Ți-ai mai comandat rochii vătuite?…

Elencuța râdea din toată inima. Annicuța se întoarse către soră-sa:

— Râzi, că tare e de spirit!

— Da’ ce crezi, Mihai ?… urmă Milescu; tot ce e pe dânsa e fals… Și nu-ți mai spui că e și șchioapă.

Annicuța venise în fața lui, cu mâinile în șolduri, parcă ar fi vrut să se arăte cât era de bine făcută, și da din cap.

— Nu crezi ? zise Milescu lui Mihai. Vino-ncoace, domnișoară!

Apoi, cu tocul de la cizmă, trase o linie lungă pe pământ:

— Te rog. Dacă nu e adevărat, umblă pe linia asta. Annicuța, sigură de sine, se așeză în capul liniei. Ceilalți priveau.

— Să nu ieși de pe linie!... strigă Milescu. Având!...

Fata făcu câțiva pași repezi. Cumnatu-său o opri.

— Nu așa, puiule. Încetinel. Și ia-o de-a capo.

Annicuța veni din nou în capul liniei, și porni încet, parcă ar fi umblat pe frânghie. După patru pași, puse piciorul alături.

Milescu bătu din palme.

— Am înțeles.

Apoi se întoarse țanțoș către Comăneșteanu:

— Adevărat e, domnule, că-i șchioapă?

Annicuța, nervoasă, râdea și revenea cu încăpățânare pe linie. Cu cât devenea mai nervoasă, cu atâta umbla mai rău. Ceilalți râdeau. Milescu se uita la ea serios.

— Are haz. Pare șchioapă de-a binelea. Apoi se duse la dânsa și o luă de mână.

— Acuma destul!

Fata se smuci din mâna lui și încercă din nou să umble pe linie. Dar acum era atât de aprinsă, încât nu putea face niciun pas drept.

Milescu o apucă de braț cu putere și o duse

spre casă. Annicuța se lăsă în voia lui. Era gata să plângă.

— Sus, copii, la muzică! strigă Milescu.

Fata, înainte de a pune piciorul pe scară, se opri.

— E adevărat că sunt șchioapă? întrebă foarte serios.

Lui Milescu îi venea să se topească de râs, însă se stăpâni cât putu și îi zise:

— Ce copilăroasă ești tu, Annicuțo…

— Atunci de ce n-am putut să merg pe linie ?

— Cine știe… Fiindcă se uitau toți la tine… Aprinde repede lumânările la piano, că viu numaidecât.

Înseninat astfel, Milescu își primblă mâinile pe clape de câteva ori, încheind gamele cu putere în acordurile lor finale.

Ceilalți se așezaseră în scaune, mulțumiți de-a regăsi căldura camerei după răcoarea umedă a nopții.

Milescu începu o melodie ușoară, ce părea că vine din depărtările adânci ale notelor de jos și se urcă spre notele de sus ale violinei cu o suavitate fermecătoare:

Un castel pe malul mării
Preajma codrilor o ține,
Domn pe legile uitării
Amintirilor din sine.

Pe cuvântul „codrilor” sunau două note atât de curios, încât parcă fiori din singurătatea munților treceau prin aer. Vocea lui Milescu se mlădia pe acorduri; vorbele se umpleau de înțelesuri.

Maiorul își rezemase capul de jelț și plecase în vremuri bune; Comăneșteanu privea înaintea ochilor; Elencuța sta dreaptă pe scaun, cu sufletul plutitor în adieri calde.

Când muzica ridică sus vorba „amintirilor”, glasul lui Milescu se pierdu într-o notă aproape fără ființă.

El tăcu. Ceilalți veniră încet lângă piano, coborâți din unghiuri depărtate, neîndrăznind parcă să vorbească.

Milescu se sculase în picioare și se uita și el fără scop, când dete cu ochii de Annicuța.

— Da ce faci, dragă? o întrebă el mirat.

Fata își ridicase rochia atât cât să-și vadă vârful piciorului, și, cu capul plecat, cu coatele în aer, încerca să umble pe o scândură. Pentru dânsa muzica parcă nici nu fusese. Ideea că putea în adevăr să fie șchioapă o muncea.

Un râs general întâmpină pe biata fată, iar ea, rușinată, căzu pe un scaun, ascunzându-și obrazul în mâini.

X

De când Annicuța spusese, în treacăt, că Natalia Cantă era hotărâtă să vie la Stănești, cu Sașa, Comăneșteanu nu mai avea liniște. Își aducea aminte de întrebarea ciudată ce i-o făcuse fata: „De ce ?”, și nu putea să-i limpezească bine înțelesul: știa Annicuța ceva? nu știa?

Pe de altă parte, viața lor împreună la Stănești se prelungea prea mult; intimitatea lui cu fata, sub ochii îngăduitori ai lui Milescu, începea

să nu mai aibă noimă.

Hotărârile cele mai extravagante se urmau în spiritul lui; să ceară a trece într-un alt regiment, sau să se instaleze pe câmp, în corturi, ca ceilalți ofițeri, ar fi trebuit să se destăinuiască maiorului; să spuie drept fetei, era lucru greu și delicat; să aștepte pe Natalia și să-i vorbească, ar fi fost natural. Dar sufletul nerăbdător se anină adesea de o întâmplare, care îl duce la dezlegare pe căi neașteptate.

Într-o zi, intrând la Milescu, Comăneșteanu îl găsi făcând socoteli cu Paraipan. Voi să se retragă. Milescu însă stărui să rămână.

— Am sfârșit, Mihai; șezi.

Era cumpătat și serios, cu o pornire către intimitate.

— Vream să văd socotelile creștinului ăstuia… Cine știe de acuma când mă mai pot ocupa de afaceri.

Glasul lui era tremurător, parcă alte gânduri se legau de cuvintele rostite. Comăneșteanu se simți atras către el, și deodată îi veni să vorbească.

— Nicule, putem rămânea singuri un moment? Aș avea să-ți spun ceva…

— Cum nu, dragă!

Milescu își dete scaunul la o parte, gata să asculte.

— Suntem prietini vechi. Tu vezi că mă ia apa la vale…

Milescu se uita la el zâmbind cu bunătate, dar nu înțelegea.

— Șederea mea la voi nu se mai poate

prelungi fără o explicare.

— Am priceput…

— Te rog. N-ai priceput nimic.

Comăneșteanu aprinse o țigară, parcă mai mult ca să facă ceva decât ca să fumeze.

— Ai vrea să mă ai de cumnat? zise el deodată.

Milescu nu putu răspunde nimic, ci numai se sculă și deschise brațele.

— Strânge-ți cleștele, omule, și ascultă-mă.

— Vino să te sărut… Nu se poate.

Se îmbrățișară prietenește, și după aceea Milescu căzu din nou în scaunul lui.

— Bravo!… Vasăzică, îmi ceri mâna Annicuței. Mă duc să chem pe Elencuța…

— Ba să stai unde te afli.

— Atunci, domnul meu, fii bun și te îmbracă în mare ținută… Da, mă rog, ia să ne înțelegem: fata te vrea?

— De, știu eu…

Milescu se uita pieziș la el.

— Nu-mi umbla cu mofturi! Ai furat inima fetei, și acum faci pe ștrengarul.

Comăneșteanu îl privi trist.

— Nicule, fii serios. N-am furat nicio inimă. Ba, dacă vorba n-ar fi prea romantică, aș zice că mie mi-a furat inima…

— Auzi dumneata!… Te-au călcat hoții.

Comăneșteanu se sculă supărat:

— Ești un om imposibil.

Milescu se duse după dânsul și-l îmbrățișă din nou.

— Am înțeles, știu și ți-o dau din toată inima,

zise el mișcat. Nu te uita la glumele mele: ca să nu par prea sentimental, deviu prost. Șezi lângă mine… că de-acuma ești aici în casa ta: tu ești stăpânul și eu sunt mosafirul.

— Domol, zise Comăneșteanu. Sunt oarecare greutăți…

— Nu văd nicio greutate.

— Cu toate astea sunt… O simpatie veche…

— Ai copii la Paris? Am înnemerit fără să vreau?

— Omule, lasă glumele! N-am copii nicăierea. Am iubit o femeie…

Îi venea așa de greu să spuie, încât lui Milescu i se făcu milă. Îl luă de mână:

— Știu, Mihai. Nu e nevoie să mergi mai departe.

— De unde știi?

Milescu făcu o mișcare, ca și cum ar fi zis: „Astfel de lucruri se știu totdeauna”. Comăneșteanu se uita la el aiurit.

— Aș fi vrut să te-ntreb, urmă el încet, de nu sunt dator să mărturisesc adevărul către d-ra Anna?

Milescu dete din cap serios:

— Asemenea mărturisiri sunt primejdioase până ce nu te simți legat cu putere de o viață nouă. Anna e o fire semeață… Poate să primească bine și să înțeleagă sinceritatea cu care îți deschizi inima, dar poate să se și supere… Știu eu?… Sunt atâtea colțuri în sufletele omenești!…

Comăneșteanu se uita la el fix.

— Da’, mă rog, ești bine încredințat ca nu mai iubești pe cealaltă? întrebă Milescu rar.

Mihai plecă ochii în jos.

— Vezi, asta e greutatea cea mare, răspunse el cu anevoie.

— Atunci ? Trebuie s-alegi: or una, or alta.

Era oarecare asprime în vorbele lui Milescu. Fără voie, omul al cărui spirit se deschidea cu înlesnire tuturor pornirilor sufletești pe cât timp rămâneau abstracte devenea strâmt și egoist de îndată ce intra în joc o rudă.

Comăneșteanu își ridică privirile către el, lung.

— Eu căutam în tine pe vechiul prieten, Milescule. Și dau de tutor. Știu că așa e bine să fie: or la deal, or la vale. Dar dacă lucrurile s-ar petrece în realitate cum se petrec în cărți, viața ar fi un model de aforisme zilnic aplicate, în care, ici și colo, câte o pasiune unică ar veni să întrerupă monotonia lor cinstită… Vezi bine însă că încă nu e așa.

— Ba eu cred că e așa…

— Lasă-mă să vorbesc… Și eu am simțit ca tine greutatea de a fi judecător drept când e vorba de înclinările unei persoane din familia ta, și am înțeles cât e de greu să fii larg în vederi. Egoismul ne orbește. Ni se pare că se răsfrânge asupra noastră o parte din reaua opinie ce și-ar face-o lumea asupra rudei noastre.

— Așa și este.

— Ba nu este așa. Nu afirma cu atâta încredere, că foarte puține lucruri se pot afirma în mod absolut. Dacă vrei să judeci, trebuie să aibi puterea de a te desface de nenumăratele prejudecăți ce-ți întunecă vederea.

— Vacs! zise Milescu, vrând să se scoale.

Comăneșteanu se uită la el atât de curios, încât Milescu se simți jenat de vulgaritatea vacsului său și se înroși.

— Pardon…

— Eu căutam în tine un prieten căruia să-i deschid inima întreagă…

Milescu, ca întotdeauna, lupta cu propria lui slăbiciune:

— Bine dragă, spune.

— Vream să spun că sunt neliniștit. M-am lăsat farmecului de a iubi pe cumnata ta fără să știu de mai iubesc sau nu pe… cealaltă.

Milescu se uita lung la el, ca la o raritate omenească, și sfârși prin a bate din palme încremenit:

— Bine, Mihai, e cu putință un asemenea lucru?

Comăneșteanu înălță din umeri.

— Și… știi că se poate să vie, zise Milescu.

— Știu… Tocmai de aceea țineam să-ți vorbesc…

Nehotărâți, tăcură amândoi. Milescu răsuci o țigară, lung. Comăneșteanu aștepta.

— Curios!… zise Milescu, gândindu-se. Suntem două firi diametral opuse…

— Adică?…

— Așa. Tu ai, probabil, o facultate grozav de dezvoltată, pe care eu n-o am deloc.

— Mai limpede?

— Tu poți iubi deodată două femei, pe când eu nu pot iubi niciuna.

Comăneșteanu zâmbea. Milescu, care bănuia

înțelesul zâmbetului, adaose încet:

— Elencuța e pentru mine o mână de suflet încântător, fără de care n-aș putea trăi… Eu nu pot iubi, zise el sculându-se; cel puțin nu pot iubi cu răzvrătiri de astea sufletești… Și, dacă-mi dai voie, cred că nici nu se poate iubi în lume cu înțelesul ce-l dau eu iubirii…

Comăneșteanu se uita la el:

— Da unde se poate iubi dacă nu în lume?

Milescu începu să râză:

— Ne-am încurcat de tot. Și, cu toate astea, tot aș vrea să-ți spun… În lume, desigur. Dar în lumea mea. De îndată ce o femeie începe să mă intereseze, și cu cât mă interesează mai mult, cu atât se transpune mai lesne într-o imagine. Acolo ea stă de sine și parcă tot mai depărtată de cea reală…

— Cu alte cuvinte, tu, cu cât iubești mai mult, cu atâta iubești mai puțin…

Milescu izbucni într-un hohot de râs, surprins de nelogica lui explicare.

— Asta e curat povestea bețivului căruia îi tremura mâna și vărsa vinul; astfel că, cu cât bea mai mult, cu atâta bea mai puțin… După aceea, gândindu-se, adaose: Și totuși, Mihai, nu e atât de nelogic ceea ce-ți spun… Nu pot iubi în lume, adică în afară, tocmai pentru că acolo nu se poate face înfiriparea din nou a creațiunii mele sufletești. Motivul pornește din lume, dar numai motivul; creațiunea se face în mine; iar când ea încearcă să se așeze alături de motiv, e atât de superioară lui, încât îl zdrobește… Ha? ce zici?

— Zic că ești poet.

— Nu sunt poet; sunt așa. Iar tu ești altfel. Tu ești ceea ce se cheamă un homme à femmes ; ești din aceia pe care femeile îi simt cum simt gâștele ploaia… Crezi că n-am înțeles chiar de la început, din prima seară când ai venit la mine, că pe Annicuța o lua apa, cum spui tu? Acuma ia să cercetăm pe bolnav mai de aproape; vasăzică, ești bântuit de două patimi…

Iar începea cu ironia. Era, firește, un fond de antipatie ascunsă a omului fără noroc pe lângă femei, care biruia puterea prieteniei și se urca la suprafață. Fiecare părea a-l înțelege și a-l ierta, socotindu-se pe sine mai presus de celălalt, unul prin superioritatea teoriilor, altul prin a faptelor.

— Crezi, Mihai, că o mai iubești ? întrebă Milescu.

— Cred că nu, deoarece simt că Anna i-a luat locul.

— Atunci de ce te temi?

— Mă tem de una din acele ciudate contraziceri ale sufletului, care te face deodată să-ți pară rău că nu mai ești ceea ce doreai să nu mai fii.

— Înțeleg. Atunci eu socotesc că e mai bine să nu vorbim încă Annei. Cu o fire ca a ta, dacă vei vedea pe Natalia, pe când încă nu ești destul de legat de Anna ca să simți trebuința de a o ocroti, dar destul de legat ca să-ți pară rău de libertatea pierdută, mai lesne te poți întoarce către Natalia. Dacă ai fi deja bărbatul Annei, nu m-aș teme de nimic.

— De ce ? întrebă Comăneșteanu, simțind că sunt unele lucruri ce scapă observării lui de om

neînsurat.

— Fiindcă din momentul ce ți-ai împărțit numele și viața cu o femeie, chiar dacă am presupune că n-o iubești, ea exercită oarecum o parte din egoismul comun și dobândește dreptul de a nu suferi prin tine, dacă nu pentru altceva, ca să nu te facă să suferi la rândul tău printr-însa. Iar dacă o și iubești, femeia ta ți se pare un lucru sfânt…

— Atunci ce e de făcut? Nu s-ar putea să grăbim lucrurile?

Milescu se uită la dânsul liniștit.

— Crezi?

Comăneșteanu își aduse aminte de război.

— Ai dreptate, zise.

Convorbirea părea astfel că a ajuns la marginea ei firească. Se despărțiră oarecum nemulțumiți unul de altul. Comăneșteanu, cu părerea de rău ce urmează totdeauna după o destăinuire personală, Milescu, cu teama de a fi fost naiv și ridicol cu explicările lui sufletești.

Trecură încă două zile liniștite. Anna se interesa de război mai mult ca oricând, urmărind mișcarea trupelor.

Cu o hartă întinsă pe masă, cerea explicarea tuturor știrilor. Plecată pe birou, părul ei atingea fruntea lui Comăneșteanu. El se lăsa mai mult ca oricând plăcerii primejdioase de a respira parfumul de tinerețe ce înconjura toată ființa ei. De când vorbise cu Milescu, un văl de nesiguranță i se lăsase pe gânduri: nici într-un fel nu era bine, sau era bine în toate felurile, cu condiție numai de a trăi lângă Anna. De ce se destăinuise ? Ce

nevoie sufletească îl îndemnase să mărească, în explicarea lui cu Milescu, temerea de a iubi din nou pe Natalia, când simțea limpede că nu o mai iubește ? Au, oare, Elencuța avea dreptate când zicea că bărbații sunt atât de neînțeleși în unele feluri de a suferi?

De îndată ce Anna nu mai era lângă el, nehotărârea îl muncea într-atât, încât începuse să dorească tocmai lucrul de care până aci se temea: venirea Nataliei.

Și nici cel puțin războiul nu se mișca!... Un ordin de a trece Dunărea sau de a înainta în Oltenia ar fi fost un mijloc disperat de a ieși din nesiguranță, dar ar fi fost un mijloc.

Dorințele i se împliniră mai curând decât ar fi crezut.

Într-o seară, pe când veneau de la câmp cu Milescu și maiorul, găsiră pe Sașa și Natalia, sosite de cu ziuă.

Milescu, văzând de la poartă toată casa luminată, zise lui Comăneșteanu, atingându-l pe umăr:

— Mihai, avem musafiri.

— Îmi închipuiesc.

Într-o lovitură puternică, inima păru a i se opri. Apoi, rar, își urmă bătăile mai departe.

Niciodată nu simțise el ceea ce simțea în clipa aceea cu atâta luciditate: o învederată desfacere a unei părți din ființa lui sufletească, ce sta de sine, liniștită și hotărâtă, față de o altă parte, ce palpita cu bătăile inimii.

Când intrară în salon, găsiră pe cele patru femei ostenite de a se privi și a căuta subiecte de

vorbă. Venirea bărbaților păru că le redă libertatea de spirit. Elencuța prezentă pe Milescu și pe maior; Comăneșteanu sărută mâna Nataliei foarte natural; Annicuța se așeză lângă Sașa, și astfel, grupurile se formară.

Milescu, cu minunata însușire a firii lui de miop, intră în sufletul Nataliei. În gândurile lui parcă s-ar fi ascuns ideea de a încerca să-i placă: de ce?

Ea răspundea cu bunăvoință, râdea, glumea, ca și cum nimic nu s-ar fi petrecut. Însă ochii cercetători ai miopului vedeau toate micele nimicuri ce plutesc pe deasupra voinței. Anna vorbea cu Sașa fără a-și întoarce privirile; dar era palidă. Natalia avea în obraz două pete roșii. Nu se uita cu interes la nimeni, decât poate la maior. Milescu avu ideea ciudată de a-l chema lângă dânșii; și acesta părea a fi din speța celor ce plac femeilor. „Mii de bombe!” zise el în gând, jumătate ironic și jumătate melancolic. Privirile lui se opriră, în treacăt, asupra nevesti-si: liniștită, Elencuța vorbea cu Comăneșteanu, limpede la chip, cu o palidă notă de suavitate în întreaga ei ființă. Milescu zâmbi, mulțumit în morala atât de hotărâtoare a egoismului bărbătesc.

Fură poftiți la masă.

În același timp intră în curte un locotenent de călărași, urmat de un soldat.

— Domnu maior Șonțu! strigă el, descălecând în grabă.

Toată lumea se opri în sală. Maiorul îi ieși înainte. Locotenentul, dând de lumină și de lume, își îndreptă creasta, își trase tunica de la spate și,

făcând doi pași, se opri:

— Ordine urgente, domnule maior, zise el, întinzându-i un plic.

Apoi, apropiindu-se mai mult, adăogă:

— Aș avea și ceva verbal…

Maiorul ceru voie să intre în biroul lui Milescu.

Ceilalți se duseră la masă.

După câteva minute veni și maiorul, zâmbind:

— Îmi pare rău că trebuie să vă părăsesc.

— Înainte de a mânca? Nu se poate! zise Milescu. Mă rog, să poftim și pe locotenent. Îmi dați voie, d-le maior?

— Locotenentul a plecat… Mâine plecăm și noi…

— Bravo! strigă Milescu, trântind furculița. Da' ia ședeți, d-le maior, că prânzim repede și mergem împreună.

— Negreșit. Comăneșteanu trebuie să meargă cu mine. Pentru dumneata e ordin să pleci imediat la companie.

— Plec numaidecât. Să ne dea repede la masă. Ședeți, d-le maior.

— Pot să trimit pe cineva la câmp? întrebă maiorul,

— Te rog, dragă, zise Milescu Elencuței, să ne dea repede să mâncăm și spune lui Paraipan să vină încoace.

Paraipan se înființa. Maiorul scrise două rânduri și i le dete să le ducă la câmp.

— De-acuma începe! zise el.

— Ce este? întrebară toți cu nerăbdare.

— Multe și înveselitoare știri. Mai întâi

proclamarea independenței României…

Milescu sări de pe scaun, roșu:

— Bravo! Ura! Ura!

Maiorul scoase un plic din buzunar:

— Generalul rus Skobeleff a sosit la Giurgiu și a luat în primire pozițiunea noastră. Noi trebuie să ne îndreptăm spre Valahia mică. Măria-Sa domnitorul va veni în curând în mijlocul nostru să ia comanda trupelor. S-au înființat două decorații: „Virtutea militară” și „Steaua României”… Colonelul Anghelescu îmi trimite următorul ordin de zi…

Glasul maiorului se încălzise încetul cu încetul, și acuma vibra ca în comandă la citirea rândurilor următoare:

„Drapelul sub care luptați este în mijlocul vostru însăți imaginea patriei. Urmați-l dar vitejește, ți când, odată, laurii păcii vor reînverzi pe munții ți câmpiile României, patria, cu recunoștință, va înscrie numele bravilor ei apărători pe frontispiciul edificiului independenței române.”

Toți păreau ridicați într-o atmosferă aprinsă. Numai Anna rămânea rece, încăpățânată împotriva războiului, lupta cu propriul său entuziasm ca să nu aibă aerul că dă dreptate lui Milescu.

— Frontispiciul edificiului independenței românei… zise ea, înălțând din umeri.

Milescu, gata să-i sară în cap, strigă:

— Da, da: frontispiciul edificiului independenței!…Pe acela se va înscrie numele celor ce cred în viitorul țării acesteia!… Da’ cum

vrei să vorbească un act solemn ca acesta?... Dați-mi voie, domnule maior...

Și luă bucata de hârtie din mâna maiorului, își ridică ochelarii și citi din nou ordinul de zi. Glasul lui tremura, cuvintele prindeau înțelesuri profetice. Când rosti „drapelul sub care luptați este în mijlocul vostru însăși imaginea patriei” i se înecară ochii de lacrămi. Se opri un moment...

Sașa plângea. Elencuța răsucea colțul șervetului, tremurând.

Milescu urmă mai departe, citind până la sfârșit cu aceeași înflăcărare: „cu noi dar va fi Dumnezeu, cu noi victoria!”

— Mii de...

Era s-o dea prin tunete. Annicuța bufni de râs. Elencuța se înviοră.

— Și altă știre, mai interesantă, urmă maiorul, este că marele duce Nicolae a cerut domnitorului nostru să intre în București cu primele trupe și cu drapelul comandamentului, iar vodă i-a răspuns să poftească oricând, că va fi bine primit, dar fără trupe.

— Serios ?

— Foarte serios.

— Bravo! de o mie de ori bravo!... Asta însemnează a avea demnitate! strigă Milescu. S-au dus vremurile când Zaltukin bătea din picior în pragul palatului!...

O privire aruncată, în fuga impresiilor, către Natalia, o surprinse cu ochii țintiți asupra lui Comăneșteanu. În repeziciunea gândurilor, Milescu avu o pornire respingătoare împotriva femeii care, în mijlocul celor mai sfinte emoțiuni,

nu trăia decât pentru patima ei. Atât Comăneșteanu, cât și Annicuța erau prinși de vârtejul războiului.

După prânz trecură în salon să ia cafeaua. Bărbații trebuiau să plece numaidecât.

Pe când Comăneșteanu vorbea cu Sașa, Natalia îi făcu semn să vie lângă dânsa. El se sculă binișor, cu ceașca în mână, și veni lângă ea.

— Plecați imediat?

— Da.

— Vasăzică, nu te mai văd.

— Ba eu sper că da, mâine.

— Noi plecăm în zori de ziuă… Așa este că aveam dreptate să te întreb de te însori?…

— Te rog… Nu ne putem explica aici… Și nici n-avem ce explica, zise el, sculându-se.

Ea îl apucă de mână și-l opri.

— Să nu te însori, fiindcă ai să fii nefericit.

El se uită la dânsa, semeț, și se duse să puie ceașca pe masă, hotărât să se întoarcă și să-i spuie că e liber și că va face ce va voi cu libertatea sa. Până însă să se întoarcă, Natalia alunecase ca o mlădiță între Elencuța și maior.

Comăneșteanu rămase un moment pe gânduri.

Annicuța îi luase locul lângă Sașa.

Văzându-le pe amândouă, un flux generos de sânge i se urcă în creier și se apropie de ele, așezându-se de partea cealaltă a soră-si.

— Maman, știi că domnișoara Anna mi-a spus că îi placi foarte mult…

Sașa zâmbea de mulțumire, uitându-se la fată. Ea îi luă mâna binișor și i-o netezi; după

aceea luă mâna lui frate-său și o apropie de a fetei.

O nesfârșită mulțumire sufletească cuprinse pe Comăneșteanu: i se părea că prin această tăcută binecuvântare a soră-si se înlătura primejdia unui blestem.

Până într-atât sunt oamenii nesiguri de fericire!

XI

Băteau ceasurile 12. În liniștea unei nopți de țară, dormeau vietățile din plin. Prin ferestrele fără obloane străbătea lumina slabă a lunii.

Natalia, ostenită, se dusese să se culce devreme. Muncită de gânduri, nemulțumită de vorbele ce zisese lui Mihai, spera să adoarmă și să găsească astfel în somn odihna binefăcătoare sufletului. Și, în adevăr, adormise. Dar, ca și cum spiritul ar fi vrut s-o înșele, peste puțin timp se deșteptă: adormise cu o idee fixă și se deșteptă cu aceeași idee.

Ca să ajungă în odaia ei, trebuise să treacă prin odaia Annicuței. O privire aruncată în treacăt asupra patului fetei, a lucrurilor de găteală și de îmbrăcăminte aprinse într-însa dorința neînfrânată de a vedea pe Annicuța de aproape.

De când se încredințase că Mihai o iubea, sentimentele ei despre fată deveniseră foarte ciudate. La început o ura din toată inima, o vorbea de rău pe cât o iertau creșterea și împrejurările, sperând că poate războiul și întâmplările să depărteze pe unul de altul. Când însă află de la

Sașa că Mihai era instalat la Stănești și că Milescu se ducea la țară cu nevastă-sa și cumnată-sa, neliniștea ei se prefăcu în chin. Iar când Sașa îi spuse că frate-său era hotărât să ia pe Annicuța, dânsa rămase ca de piatră.

Între cele două femei, între Sașa și Natalia, se schimbaseră două priviri: una serioasă, a surorii care vede și trăiește cinstit; alta rătăcită, a femeii iubitoare. Dar din această singură privire Natalia înțelese, mai mult decât din toate explicările, cât de nedreaptă era orbirea ei, și din acel minut păru a se supune soartei.

Astfel, o ultimă transformare a sentimentelor ei, aceea cu care veni la Stănești, era cea de acum, când veghea: o nehotărâtă amestecătură de ură și de curiozitate; o dorință de a se apropia de fată, de a o cunoaște și a o povățui; o antipatie fizică pentru Comăneșteanu, din care ieși, ca dintr-un fruct înveninat, amărăciunea vorbelor ce i le zisese.

Acum sta rezemată pe un cot, ascultând. Liniștea nopții era desăvârșită. O slabă rază de lună pătrundea în odaie, pe deasupra capului ei, albind peretele. Ea ridică o mână: umbra degetelor se întinse în pata de lumină. Se auzi, departe, un chiot. Alături, Anna dormea. Natalia se sculă să asculte mai bine. Respirarea fetei, lungă și regulată, se auzea limpede.

Binișor, Natalia se coborî din pat. Aprinse lumânarea, o ridică încet de pe masă și rămase cu ea în mână, nehotărâtă. Tremura toată. Avu, un moment, noțiunea lucidă a nebuniei sale, dar se simțea minată înainte ca de o putere străină.

Deschise ușa cu băgare de seamă și se opri.

Anna dormea somnul temeinic al tinereții. Atunci ea înaintă spre pat. Se gândi să lase lumânarea jos, dar gândul nu fu urmat de acțiune, ca și cum clapele voinței n-ar mai fi prins notele. Auzi, o clipă, mecanismul ceasornicului de pe măsuță, și apoi nu-l mai auzi. Întinse mâna și ridică tremurând colțul învelitoarei de pe pieptul fetei. Observă în fugă arcul sprâncenei și mărimea curioasă a pleoapelor. Mai ridică încă puțin… Bustul Annei apăru întreg.

Cum iese câteodată din mintea unui gânditor fericit o poezie desăvârșită, așa parcă ieșise, din puterea creatoare a naturii, umerii și chipul acela – marmură cu suflet, fildeș cioplit, prin ale cărui rămurele albe de vine curgea fluidul misterios al vieții tinere. În suverana nepăsare a somnului, liniile erau de o frumusețe de sine stătătoare, trăgându-și valoarea din îmbinarea armonică a curbelor. Pe umerii legați astfel din legi eterne și, deci, impersonale se ridica gâtul, cu grații de muză, și capul, cu imaginea personalității.

Natalia era uimită. În loc de gelozie și ură, ea se simți rătăcită ca într-un vis neclarificat. Făcu o mișcare falsă și o picătură de ceară căzu pe brațul fetei. Ea sări în sus, pe când Natalia, scăpând sfeșnicul din mână, cădea jos.

Anna aprinse în grabă lumânarea. Cea dintâi a ei pornire fu de a se repezi la ușă și a striga. Insă, dându-se jos din pat, poziționea verticală păru că-i așază lumea în realitatea ei. O privire aruncată asupra Nataliei o făcu să se oprească.

Natalia își reveni numaidecât în simțiri.

Se sculă pe un genunchi și se uită lung la Anna. Rușinată, umilită, ea nu mai avu altă putere decât să plângă. Căzută grămadă într-un colț, își ascunse ochii în mâini. Anna nu știa ce să facă. Pe brațul Nataliei se vedea o dâră de sânge. Se lovise căzând.

Atunci, parcă din straturile cele mai calde ale sufletului, se urcă la suprafață, în Anna, un sentiment de milă, de compătimire omenească fără țel și fără precugetare. Se lăsă în genunchi lângă dânsa, o mângâie pe umeri și o rugă să se scoale. Natalia tremura. Anna se ridică, luă un șal și o acoperi; apoi muie colțul unei batiste în apă și șterse urma de sânge de pe braț. La atingerea rece a batistei, Natalia păru că-și dă seama de cele întâmplate. Se uită lung la propriul ei braț și apoi la Anna. Făcu o sforțare și se sculă.

— Te rog… ajută-mi să merg până la mine.

Anna își aruncă repede o haină pe umeri, duse pe Natalia în camera ei, o ajută să se culce și rămase pe un scaun lângă pat.

Cu ochii închiși, cu obrazul în flăcări, Natalia tăcea. Ea ținea mâna fetei într-a ei. Annicuța o privea:

— Dorești ceva?… Vrei să dormi?… Întrebă ea cu glas dulce. Natalia deschise ochii. Ochii ardeau de friguri, negri, cu un cerc vânăt împrejurul orbitelor. Păru că vrea să zică ceva. Annicuța aștepta.

— Ce dorești? întrebă ea din nou.

— Apă.

Annicuța îi dete paharul. Natalia bău câteva picături. Fata băgă de seamă eleganța degetelor

pe cristal. Îi luă paharul din mână.

— Te rog… zise Natalia. Aș vrea să-ți spun ceva…

— Cum nu… Numai să stai acoperită. Natalia zâmbi.

— Poți să fii generoasă până la sfârșit? întrebă ea.

— Generoasă n-am pentru ce fi. Dar poți avea încredere în mine. Natalia o privea fix. Își întoarse ochii de la fată și se uită înainte, fără scop.

— Fericirea!… Nebun cine o caută și mai nebun cine crede că a găsit-o.

— De ce? întrebă fata, mișcată.

Natalia făcu un semn în aer cu mâna, imitând o roată de fum. După aceea se întoarse din nou către Annicuța.

— Și, cu toate astea, îți urez din toată inima să fii fericită.. Am fost geloasă de dumneata… Cred că nu mai sunt… Ești atâta, atâta de frumoasă!… Nu pot lupta. Dacă mi-ai da voie să te iubesc, să trăiesc în umbra vieții dumitale…

Anna se uita la mâna Nataliei fără să răspundă.

— Cer cam mult, nu-i așa? zise Natalia. Fata lăsă capul pe o parte.

— Parcă aș dori câteodată să moară!… strigă Natalia cu glasul surd.

Anna își ridică privirile spre dânsa, zâmbind de milă. Natalia închisese ochii și lăsase brațul să cază de-a lungul corpului.

— Ce-ai câștiga?… Întrebă fata încet. Natalia se ridică pe un cot și se uită la dânsa.

— Ești sigură că te iubește ?…

Anna plecă din nou capul pe o parte și iarăși nu răspunse. Natalia îi luă mâna și i-o sărută în tăcere. Fetei îi dăduseră lăcrămile.

— Ar trebui să te culci… E târziu, zise Natalia. Să nu-ți mai aduci aminte de scena asta… Atâta cer de la generozitatea dumitale… Ce nebune suntem! Fuge, fuge tot… O umbră. Întinzi mâna s-o apuci și apuci golul…

Se uita țintă înaintea ochilor. Annei i se păru că aiurează. O rugă binișor să se liniștească. Ea își lăsă capul pe pernă, dar iar se ridică.

— Și cu toate astea, cum nu te poți despărți de umbră, așa nu te poți despărți de el…

Anna nu pricepea bine.

— De cine ? întrebă ea.

Natalia căzu din nou pe pernă. Fata o privea. Începuse să-i bată inima de emoție. Nu știa ce să facă: să cheme pe cineva sau să aștepte ?

Liniștea era desăvârșită. Nu se auzea decât tictacul unui ceasornic de pe masă. O muscă aiurită zbârnâi prin flacără și căzu jos.

Natalia părea că adoarme.

Anna își plecase fruntea pe mână, ca să nu mai vadă ochii aceia închiși, cu cercul ca de doliu împrejur. Se gândi să stingă lumânarea și o stinse. Stete încă lângă dânsa până ce i se păru că doarme, și atunci, binișor, trecu în odaia ei.

A doua zi, dimineață, când se deșteptă, soarele era sus. Se uită în tavan nedumirită. Ce se întâmplase?…

Cea dintâi idee limpede ce-i trecu prin minte fu de a se duce la Natalia, să vadă cum îi mai este. Ușa era întredeschisă. Intră încetinel și se uită

spre pat. Nimeni. Atunci se întoarse la ea, deschise ferestrele și rămase pe gânduri.

Ce lucruri ciudate!…

Se culcă din nou, fiindcă i se părea că e ostenită. Cu încetul, își aduse aminte de toate cele petrecute.

Ce era de făcut?

Un sentiment nedeslușit de silă, de părere de rău, de nestatornicie îi cuprinse sufletul și se simți parcă singură, ea, care nu se lăsa ușor a fi biruită de melancolie. Imaginea lui Mihai îi răsări ca dintr-un fund depărtat, ștearsă, depoetizată. Ce trist!… Era oare cu putință?… Printr-un curios joc al memoriei, își aminti de ochii lui când o ruga să-i dea portretul. Ce sinceri erau!… Dar aceiași ochi priviseră poate tot așa la Natalia.

Ah! Natalia…

Natalia era geloasă, iar ea nu.

La vorba geloasă, fata se ridică pe un cot. Oare?… Oare nu era și ea geloasă?… Îi veni să zâmbească. Ar fi fost mai bine să fie așa. Se gândi iar la Mihai și îl revăzu ceva mai limpede. Iar îi veni să zâmbească. Ar fi voit să-i facă rău, să-l facă să sufere. Dar ce vorbă zisese Natalia: „parcă aș dori câteodată să moară!” Era nebună.

Sub streașina casei, ce se vedea prin fereastra deschisă, o rândunică aluneca în cuibul ei. Cerul limpede se pleca spre orizont. Cumpăna de la puț se mișca. Anna se ridică din pat.

Când ieși ea, Milescu și Elencuța erau în pridvor, la cafea. Cum o văzu, Milescu începu:

— Ehe!… ne sularăm și noi cu voia lui Dumnezeu!… Ți-au plecat prietenii și prietenele, și

dumneata dormi!

Anicuța înălță din umeri, dar vorba prieteni o miră. Își pregăti cafeaua în tăcere și o bău. Milescu urmă:

— Ei, cum te simți?

— Bine mă simt.

Ea răspundea scurt, iar Milescu nu avea spor la glume. Annicuța băgă de seamă. Elencuța sta deoparte.

— Pleci? întrebă fata.

— Chiar acum. Vino, că am de vorbit cu tine.

O duse în birou și o puse să șadă în scaunul lui. Annicuța simțea inima bătându-i-se; se aștepta să fie întrebată asupra celor petrecute noaptea cu Natalia. Era hotărâtă să nu răspundă.

— Șezi, zise Milescu, și fii serioasă.

El făcu câțiva pași prin odaie.

— Mă rog, este adevărat că dumneata te numești Anna Villara, de naționalitate română, de religie ortodoxă, și că eu, Nicolae Milescu, aproprietar, sunt tutorele dumitale?

— Este, zise ea; cu o rezervă: ai fost tutor…

— Nu întrerupe!…

— Nu întrerup, răspund.

— Prea bine. Este adevărat că ți-am adus până acuma 6 pretendenți la una din mâini și la amândouă moșiile dumitale?

— Este.

— Mai este adevărat că i-ai refuzat pe toți ?

— Este.

— Foarte bine. Dacă toate astea sunt adevărate, am cinstea să-ți spun că vin din nou cu împețit la dumneata, pentru a 7-a și ultima oară.

Annicuța începuse să simtă lucrurile și se înroșise.

— …Și ultima oară? Dar… cine… mă cere? zise ea cu greu. Milescu veni în fața ei, cu mâinile încrucișate, dând din cap.

— Cine-mi ești dumneata!… Vrei să mă învârtești mazurca, ha? Parcă nu știi cine te cere…

Fata lupta să-și stăpânească emoția.

— Ba parcă aș bănui. Numai, mă tem… că… n-o să fie pentru a 7-a și ultima oară.

— Ei, vacs!

— Ba niciun vacs!

— Vacs am zis!… Nu mă prosti! Annicuța deveni serioasă.

— Nicule, de ce mă bănuiești?… Eu nu mă mărit.

— Taci, frate!… Și de când asta?

— De acum, de ieri… N-are nicio importanță să se știe de când. Milescu, pricepând că fata nu glumește, se apropie de dânsa.

— Annicuțo, e vorba de Comăneșteanu…

— Am înțeles.

— Și nu-l vrei?

Ea avu un moment de nehotărâre.

— Nu.

— Așa?… zise el lung.

Milescu simți în fundul sufletului o revărsare de fericire intimă, o satisfacție dată secretei lui gelozii, precum și repulsiunii ce avea împotriva încurcăturilor sentimentale ale lui Mihai. Dar această pornire sufletească dură foarte puțin. Firea lui dreaptă se ridică deasupra micimii momentului.

Anicuța, la rândul ei, rămăsese uimită de acel „nu” pe care-l rostise cu atâta ușurință, și mai cu seamă de tăcerea lui cumnatu-său: ea se aștepta să-l vadă în „bombe și vaviloane” până-n gât, și, când colo, nimic.

Erau amândoi ca doi copii supărați, așteptând unul de la altul încă o rugăminte ca să cedeze, și totuși, siguri de mai-nainte că nu vor ceda. Amor propriu rănit, dușman al înțelepciunii și al fericirii!

Spre onoarea naturii bărbătești, Milescu se ridică drept în sus. Miopul își adună risipiturile lumii lui lăuntrice, în care nicio pată nu mânjise individualitatea morală, și zise:

— Eu nu am dreptul să vă judec. Am însă o datorie către mine: de a rămânea cinstit; și o alta către tine: de a-ți deschide ochii.

Luă un scaun și șezu. Annicuței îi venea să-l sărute.

— Comăneșteanu a plecat astăzi în zori cu regimentul… Aseară, înainte de a ne despărți, m-a însărcinat să-ți vorbesc. Era și soră-sa de față.

— Da?

— Da. Te rog să te gândești bine înainte de a zice „nu”. Îmi închipuiesc că trebuie să ai vreo cauză personală pentru care te-ai schimbat. Altfel, nu-mi pot explica intimitatea dinainte…

Anna se făcuse roșie ca focul.

— Ești destul de grand garçon ca să înțelegi că unele lucruri se pot face, iar altele nu, dacă nu sunt urmate de o situațiune limpede.

Anna sări de pe scaun, bătând cu pumnul în masă, și zise, cu lacrămi în ochi:

— Da’ce-am făcut?

Milescu simțea o bucurie ascunsă de a o chinui.

— Eu nu știu.

Aceeași reacțiune a sufletului cinstit îl opri de a urma astfel.

— Sunt încredințat că n-ai făcut nimic care să nu fie permis. Insă nu e mai puțin adevărat că felul tău de a te purta cu Mihai ar fi autorizat pe oricine să creadă că-ți place… Șezi.

Anna șezu.

— Nu-ți pot ascunde că eu însumi mă gândeam cu plăcere la o mai strânsă legătură cu Comăneștenii. Sunt o familie de oameni de treabă. Români neaoși, în care nicio stricăciune de liftă străină n-a intrat, ceea ce e mult într-o lume ca a noastră.

Iar marota lui.

— Poate că Mihai, personal, să fi fost cam… cam ușurel, zise el, simțindu-se luat de același alunecuș al ironiei. Dar ia gândește-te ce frumos e să prinzi un asemenea fluture în plasă și să-l ții lângă tine.

— Foarte-ți mulțumesc: nu fac colecții zoologice! Era parcă mai mult răspuns la românii neaoși.

Milescu îi întinse mâna peste masă, râzând.

— Bine, dragă, tu poți glumi…

— Eu nu glumesc. Tu glumești, și-mi pare rău.

El înțelese că fata avea dreptate.

— Nu, dragă. Am făcut o figură poetică nenorocită. Vreau să-ți spun că sunt încredințat că Mihai te iubește și că tu ai fi fericită cu el. Un om

ca dânsul, care a trăit viața din plin, nu se hotărăște să se însoare decât atunci când maturitatea sentimentelor îl leagă pentru totdeauna de o femeie. Din asemenea oameni, când sunt bine alcătuiți de natură, se fac adevărații capi de familie, aceia care cunosc viața în toate cotiturile; care nu sunt isterici: bărbați și cetățeni, la căminul cărora nevasta este… un lucru sfânt…

Annicuța, mulțumită, zâmbea. Milescu, sufocat de atâtea fraze, izbucni:

— Mii de bombe! Era să zic că nevasta este palladium…

Annicuța își mușcă buzele ca să nu râză.

— Ei, vasăzică, îl iei.

Ea făcu semn din cap că nu.

— Bine, dragă, ia s-o întoarcem și pe foaia cealaltă. Ți-am adus până acuma 6 pețitori: unul era așa, altul altminteri! Ba ăsta n-are nimic; ba ăla e din părinți de rând. Iată unul care are tot… Ce-mi umbli cu fleacuri? Sunt eu tutorele dumitale, or nu?… Te dau lui Mihai, și s-a isprăvit!

Anna se uita la el pe sub gene, lung și cu înțelesuri.

El se sculă.

— Altfel, lumea poate crede că am eu vreun interes…

Annicuța veni lângă el, îi luă mâinile și își rezemă capul de pieptul lui puternic:

— Vrei să mă gonești?…

El bufnea pe nări:

— Vreau să te gonesc… Vacs!

— Atunci de ce vrei să mă mărit eu orice

preț? Nu zic da, dar… nici nu. Să mai vedem.

— Asta-i frumos! M-aș mărita, fiindcă-mi place; dar nu-mi place, fiindcă nu mă mărit… Ce pocinog de judecată este asta? Ai să-l vâri din nou în păcate. Îmi pare rău de sufletul lui…

— Eu nu sunt doctor de suflete, zise Annicuța ieșind.

XII

Marele duce Nicolae, generalisimul armatelor rusești, hotărâse să meargă drept la Constantinopole. În planurile sale, care nu se mai potriveau cu ale celorlalți generali ruși din trecut, de la Suvoroff până la Diebici, Zabalkanski și Paskievici, intra ideea ciudată de a trage din masivul armatei o coloană lungă și ușoară, care, ca un cui, să fie bătută în corpul turcesc până la inimă.

Ce să se mai întârzieze la Dunăre, când apărătorul ei turc, serdar-ekremul Abdul Kerim, era om de înțeles! Ce să se mai oprească la clasicul quadrilater Rusciuc-Silistra-Varna-Șumia, când mijloacele de comunicație moderne îi dau aripi să zboare către țintă?

E adevărat că, la Dunăre, Vidinul nu intra în socoteala de mai sus, și că la Vidin comanda un om ca Osman-pașa; mai e adevărat că, întrucât privește înlesnirea mijloacelor de comunicație, vagoanele rusești nu intrau pe șinele drumurilor noastre de fier. Dar în fața Vidinului stau românii; în locul vagoanelor erau pahonții.

Generalul Gurko aștepta cu nerăbdare

trecerea coloanei sale, care, compusă în cea mai mare parte de cavalerie (43 escadroane călărime, 10 batalioane de infanterie și 38 de tunuri), bătea pământul pe malul stâng.

Rușii trecuseră Dunărea, cu Corpul al 14-lea de armată, între Galați și Brăila, fără mare greutate. Cinci zile mai târziu, la 15 iunie, o a doua trecere forțată are loc, la vale de Zimnicea, spre Șiștov, și îndată încep pregătirile pentru aruncarea unui pod statornic, pe care să se strecoare grosul armatei de operațiune în Bulgaria.

Pentru aceasta, însă, plutele și pontoanele trebuiau aduse, pe Olt și coborâte pe Dunăre până la Zimnicea.

Armata română se întindea acum pe tot lungul Dunării, din preajma Zâmnicei până dincolo de Cetate, pe Olt și Jiu. Marele cartier general era la Poiana, pe malul drept al Dănățeului, având în spate Divizia a 3-a. Cartierul general al acestei divizii era la Băilești, unde, între altele, se afla și Regimentul al 8-lea de linie.

Aci, prin urmare, trăia Milescu.

Regimentul al 10-lea de dorobanți era la Moțăței, mai la deal de Băilești.

Aici trăia Comăneșteanu.

Pentru a înlesni coborârea lemnăriei rusești din gura Oltului până la Zimnicea, trei zile tună artileria română, trei zile de-a rândul se încrucișară deasupra bătrânului fluviu ucigătoarele ghiulele, deșteptând ecoul altor timpuri. De la Islaz, de la Corabia, de la Bechet, de la Calafat, gemeau tunurile, huiau văile; ardea

Șiștovu, ardea Rahova, ardea Vidinul; umblau monitoarele turcești, aiurite, căutând adăpost sub zidurile cetăților. Părea o mânie cerească, lăsată din văzduh pe malurile singuratece.

În vremea asta rușii își înjghebau podul.

Dar, cu trecerea lor pe malul drept, flancul stâng al armatei române rămânea descoperit.

Trimis din Marele cartier general român, Milescu ducea un ordin generalului de brigadă Manu George, comandantul Diviziunei a 4-a și o comunicare generalului rus Dragomiroff. El spera să se poată repezi de la Zimnicea la Stănești, unde Elencuța și Anna stau singure, așteptând să meargă la Băilești.

Căldura începuse de-a binelea. Milescu, mort de foame, căuta un birt. Își făcuse datoria către alții; se cuvenea să și-o facă și către sine. Fu îndrumat către o baratcă de scânduri, ridicată în pripă de unul din miile de indivizi ce se țineau după armate, corcituri fără patrie și fără meserie cunoscută: evrei, români, armeni, ruși – birtași, cămătari, ciocli.

Pe un arc de scânduri deasupra porții sta scris cuvântul „Restaurant”, în rusește și românește. Înăuntru cânta o muzică militară.

Cum intră, Milescu fu surprins de banchetul ce se ținea. O masă de vreo 30 de persoane era exclusiv ocupată de ofițeri ruși. Luxul rufăriei și al paharelor, îmbrăcămintea militarilor, tonul de noblețe poruncitoare al generalului din capul mesei, finețea unora dintre ofițeri, toate dovedeau că lumea aceea ieșea din vulgaritatea obișnuită a trupelor de rând.

Milescu se instală la o măsuță, alături. Proprietarul birtului, care de astă dată era un grecușor de pe la Brăila, se grăbi să-i spună că rușii de la masă erau ofițerii regimentului Preobrajenski din gardă.

De la generalul care pontifica în fruntea mesei, uscat și nervos, până la capelmaistrul german, cu barba blondă, care bătea văzduhul cu un bastonaș, și de la acesta până la ultimul soldat ce sufla într-un trombon imens, întreaga Rusie era reprezentată. Tipuri candide de finlandezi blonzi, alături de chipuri brune din miazăzi, ovalul caucazian, lângă pomeții mongoli, ochii lungi și codați din Mingrelia, lângă ochii de ciur ai cazacilor.

Șampania curgea gârlă. La fiecare cinci minute, generalul închina în sănătatea cuiva. Toți ofițerii trebuiau să se scoale în picioare, deși la unii nu le venea tocmai la îndemână. Fanfara repeta aceleași note stridente ce însoțesc toasturile, însoțite de „ura” și mai stridente. Era, în fond, o beție de oameni cumsecade, dar beție. Ochii împăienjeniți, mișcări rătăcite de mână, râsuri idioate, pahare sparte.

La un moment dat, generalul sări în sus, ridică paharul și zise cu voce puternică:

— Au vaillant prince de Roumanie et à son armiei…

Milescu se sculă în picioare.

— Approchez, capitaine, approchez…

El se apropie, se înclină, pe când un soldat ce servea îi da o cupă de șampanie. Generalul goli paharul dintr-o sorbitură; după aceea îl trânti la

pământ, spărgându-l. Apoi se așeză la loc, fără a se mai uita la Milescu, scoțând din fundul gâtului un fel de scrâșnitură de mulțumire: „Ahh!”

Milescu nu se pricepea de trebuie să spargă și el paharul sau nu; cum însă ceilalți ofițeri nu-l spărgeau, făcu și el tot asemeni; se înclină din nou și veni la loc.

Grecul cu restaurantul se uita la el, dându-și niște aere de protector, parcă ar fi zis: „Vezi ce onoare îți fac?”

Când toți fură înlemniți de șampanie, se sculară.

Era un adevărat merit, pentru o ființă înzestrată numai cu două picioare, să stea pe ele drept după ce înghițise mânia aceea de spirturi. Generalul, proptit între cei doi colonei comandanți de batalioane, se ținea copăcel, înaintând cu mișcări de paralitic. Ceilalți veneau după el cum da Dumnezeu.

Pe când însă toți plecau, un tânăr blond, cu un chip delicat de fată mare, nu se mișca. Părea așa de pătruns de halul lui de beție, încât nici nu încerca să se clatine.

O șuierătură zăpăcită îi ieși din gâtlej, către chelner, pe când mâna dreaptă se răsucea în vânt, cu intenții de a chema. Însă nu-l vedea nimeni. Grecul și chelnerii se uitau la muzicanți cum se pregăteau de plecare. Milescu, care privea la ofițer cu compătimire, făcu semn unui băiat să se ducă la el. Acesta se duse.

— Ce poftiți, mă rog?

Rusul ridică din sprâncene, își lăsă capul pe o parte și izbuti să zică:

— Pșit!

Chelnerul nu înțelegea.

— Cum, mă rog?

— Vous… hi… pșit!

Omul se uita la el, zâmbind. Rusul de asemenea se uita la om.

—Pșit!

Chelnerul se duse să-și cheme stăpânul, deoarece așa fel de băutură nu cunoștea.

— Poftiți, vă rog, că nu știu ce lichior cere.

Grecul veni țanțoș:

— Ze vous prie, excellencel…

Rusul își ridică cu greu ochii către el:

— Pșit!

— Tout de suite!

Apoi se întoarse către chelner:

— Nu înțeledzi ca vrea mis-masu?…

Dar rusul dete din cap la vorba miș-maș:

— He!… pșit!… du Bellirti, reuși să zică.

— Tout de suite!

Grecul, supărat, se întoarse către chelner.

— Nu fii prostu, frățioare, si li aduți un piperment ca pentru gudez la dimnealui este totuna.

Chelnerul aduse pipermentul și-l turnă în păhăruț. Rusul dete din cap că nu. Atunci îi aduseră alte băuturi. La fiecare, el tot da din cap. În sfârșit, văzând că nimeni nu-i înnemerește gustul, ridică teaca săbiei și curăță paharele de pe masă, aruncându-le cât colo. Într-o sforțare supremă, strigă către grec:

—Bellini!

Grecul, încurcat de tot, veni la Milescu:

— Ma rogu, domnu locotenent, nu prițep țe vreai blestemam’ asta… Ma țere mereu belligni, belligni…

Milescu urmărise toată scena.

— Oare n-o fi vrând pelin?

Grecu rămase pe gânduri.

— Adu, frate, si pelin la dimnealui!…

Îi aduseră pelin, i-l turnară cu sfială în pahar, așteptând toți să-l vadă aruncându-l. Însă nu-l aruncă. Bău un pahar cu mulțumire, pocnind din limbă; apoi luă clondirul de pe masă, se opinti de vreo două ori și se sculă.

Un asemenea om mai putea sta în picioare!

Milescu îl văzu că se îndreaptă spre masa lui.

Fără a rosti un cuvânt, fără cel puțin a-l privi, rusul veni lângă el, căzu pe un scaun și întinse mâna să toarne pelin lui Milescu. Cum, însă, îl vărsa pe de lături, Milescu voi să-l ajute. Încăpățânat, rusul nu primi.

Era tânăr de tot, blond, fin ca o femeie, cu niște sprâncene de o frumusețe clasică. Nimic în el nu se potrivea cu halul în care se găsea acum. Miopul îl privea cu bunătate. Nu știa cum să facă să-l ridice din exploatarea grecului și din degradarea morală în care căzuse. Mai stătu cu el câteva minute și voi să se scoale. Rusul însă îl apucă de mânecă.

— He!…pșit!…

Milescu trebui să șadă la loc.

După fiecare pahar ce golea, rusul rostea aceleași cuvinte, cu accent muscălesc:

— Dieu vous begnisse…

Gluma începea să fie displăcută. Milescu

băuse deja mai mult decât îi trebuia și simțea că locul se învârtește cu el, avea încă toată luciditatea conștiinței, dar nu-și mai guverna destul mișcările.

O idee curioasă îi trecu prin minte: că el primise șampania de la ruși și nu le oferise nimic în schimb. Ceru o sticlă. Ofițerul dete din cap că nu primește. Un zâmbet gentil străbătu, ca din alte vremuri, prin pâcla beției lui de acum. Milescu, în loc să înțeleagă că asta răspundea bunelor sale intenții de a scoate pe rus din starea aceea, se încăpățână și porunci să le dea șampanie. Cu o parte a personalității sale morale pricepea câtă lipsă de logică era în fapta lui, și parcă se mira el singur de o asemenea întorsătură a lucrurilor; și cu toate astea, nu putea face altfel.

Rusul o dete din nou prin șampanie, cu „dieu vous bégnisé”, după fiecare înghițitură. Și iar piperment, și iar bellini, și iar șampanie, până ce Milescu căzu sub masă.

Când deschise el ochii, începea să se întunece. Prin fereastra spartă veneau sunete de farfurii. El nu pricepea nimic. I se păru deocamdată că e la București. Dar geamurile acelea soioase nu se potriveau cu ale lui. Își aduse aminte că e pornit la război; era la Băilești. Ba nu, fiindcă plecase de la Băilești.

Atunci unde era?

Își aruncă ochii prin odaie: o mizerie nespusă. Lumina unui felinar cădea pe un perete coșcovit, de care atârna o icoană de lemn. Deodată îi răsări în minte un „dieu vous bignisse”, iar de acolo, rusul, șampanie și tot restul.

Ce nebunie!

Pe unul din geamurile nesparte niște pete de praf se îmbinau astfel, încât alcătuiau un cap de trubadur, cu o pană mare la pălărie, cântând. Ce bine se vedea! Îi veni și lui să cânte. Își auzea notele din Castelul lui: „Un castel pe malul mării preajma codrilor o ține”. Dar Elencuța?

A! Elencuța îl aștepta.

Sări din pat și rămase cu coatele pe genunchi gândindu-se.

Elencuța îl aștepta, da. Pe fiecare zi îi scria, adăogând câte o pagină la un mic jurnal, pe care i-l trimisese în două rânduri prin Paraipan, împreună cu tot felul de obiecte de îmbrăcăminte și de hrană. Nu era mare lucru în scrisorile ei: aceeași și iar aceeași afecțiune fără margini, ce-i umplea tot sufletul, spusă fără șiretenie, cu aceleași cuvinte; dar asta era lucru mare.

Necăjit, Milescu se întinse din nou pe pat; era cu neputință să se mai ducă la Stănești. Îi venea să-și dea cu pumnii în cap. O nespusă dragoste pentru Elencuța lui i se revărsa în suflet; i se urcau lacrămile în ochi, fără să le poată stăpâni. Se întoarse spre perete și plânse copilărește.

Într-un târziu, iar se sculă. Vru s-aprindă lumânarea; chibrituri, nicăieri!

— Măăă! da! bou mai sunt!...

După accesul de sentimentalism urmă accesul de dezgust și de furie. Chemă de vreo două ori: „chelner, chelner!” Nu-i răspunse nimeni. Voi să caute ușa, dar trebuia mai întâi să-și găsească ochelarii. Exasperat, se duse la fereastră și mai sparse un geam, strigând: „chelner!”

În sfârșit; dete Dumnezeu și-l auziră.

Când se văzu unde era, i se păru că visează: o magazie de grâu, împărțită în odăi prin niște scânduri de lepșe, ce n-ajungeau până sus; cu niște ferestre mizerabile, alipite în zid ca într-o casă de hârtie. Înăuntru, două paturi groaznice. La vederea paturilor își aminti de rus. Ce se făcuse?

O adiere de aducere-aminte, și nimic mai mult. Voi să se uite la ceasornic. Lângă patul lui era un scaun de lemn fără răzămătoare; pe scaun, o carte de vizită: „Nicolas Boulgakov-Galitzine”. Milescu rămase cu cartea de vizită în mână: Galitzine! Nu știa pentru ce, dar parcă s-ar fi așteptat să-l cheme așa pe tânărul acela cu chip de femeie. Iar numele lui de botez era Nicolae, ca și numele lui Milescu…

Cine știe?…

XIII

Într-o căruță de rechiziție, prinsă ca de pe gârlă, Milescu se întorcea de la cartierul general, de la Poiana la Băilești. Calul lui căzuse și rămăsese pe drum.

Pe când intra în curte da într-amurg. Ferestrele erau luminate ca de sărbătoare.

Casa lui Milescu din Băilești, închiriată de Paraipan, era printre cele mai chipeșe: patru odăi, geamuri la ferestre, scânduri pe jos, tinichea pe acoperiș, nici nu se putea ceva mai fain.

Poziția lui Milescu, ca a tuturor voluntarilor și rezerviștilor cu dare de mână, era printre

camarazii săi dintre cele mai curioase. Unii îl luau în serios, alții râdeau de stângăciile lui militărești, alții îl luau peste picior de-a binelea, ieșind de la el cu tabachera plină de tutun sau cerându-i împrumut tot felul de lucruri, fără să se mai gândească a i le da înapoi, dar la toți le era simpatic, cu ușoara nuanță de ironie ce se ascunde în soldatul de meserie pentru soldatul de ocazie. Ziceau „haidem la Milescu”, parcă ar fi zis „haidem la club”, sau „haidem la cafenea”.

Când intră Milescu în casă, cele două odăi mai mărișoare erau ocupate de jucători de cărți. Niște planșe de-ale statului-major, tăiate în două și rezemate pe căpriori, serveau de mese de joc.

Într-una din odăi se juca prefa în trei: doi colonei și un maior stau tăcuți, până ce se sfârșeau cărțile din mână, iar la urmă izbucneau în râs sau înjurături, după cum intrau platcă sau nu. Alți câțiva vorbeau, tolăniți pe un pat de câmp, or călări pe scaune, or rezemați de ferestre, cu tunicele descheiate, cu batistele pe după gât, blestemând căldura, cerând lui „deșcă” vin cu borviz.

În cealaltă odaie era o masă de pocher, joc nou, pe care nu-l cunoșteau toți. Un maior de linie, un căpitan de intendență, un doctor militar și al patrulea, un civil, român din Basarabia venit după provianturi, stau cu câte cinci cărți în mână, desfăcându-le numai pe la colțuri, cu mare taină. Împrejurul lor, grămădiți ciotcă, priveau alții.

— Zugrăvescule, ești bleandă.

Zugrăvescu era doctorul, un pipernicit de om numai cât un baston, cu o bărbuță rară, cu un glas

piţigăit, care mai vorbea şi bâlbâit:

— Ble-bleandă ăi fi dumneata! Eu sunt ble-blend.

— Fii ce-i fi, numai pune miza, zise căpitanul de intendenţă.

— Am pu-u-u-us doi franci.

Pe vorba „pus” fluieră bietul doctor un minut întreg, fără s-o scoată la capăt.

— Ci dă-i drumul odată, nene, şi nu ne mai înnebuni! Dumneata mergi, domnule maior?

— Da.

Doctorul se făcuse roşu. Îi venea să răspundă cu o vorbă mai înţepătoare, dar se temea să nu se încurce din nou. Cu toate astea, tot bâlbâi ceva:

— Da’ gro-o-o-zav mai eşti dumneta, domnule mi-mizilie!...

Ceilalţi zâmbiră, iar căpitanul de intendenţă dete din cap.

— Cine deschide ?

— Deschid eu cu o carboanţă, zise maiorul, aruncând un ban rusesc de argint.

— Se poate să-mi daţi şi mie două ruble ? întrebă civilul, cu graiul lui din Basarabia.

Cei trei se uitară la el pe furiş.

— Ne tragi ca-a-a... Încercă să zică doctorul.

— Cacealma! strigă intendentul. Să nu te-ncurci pe vorba asta, Zugrăvescule, că şade rău.

— Ia, o să ţi le dăm, că n-avem ce face. Cartea trebuie plătită. Ce aveţi?

— Eu n-am decât un full.

Doctorul sări în sus de mânie:

— Auzi c-un be-berlan de aşi să pierd eu, domnule!...

— Lasă-l dracului de berberlan și zi-i brelan, nene doctore, îl consolă maiorul.

Doctorul, furios, se întoarse să vadă cine-i sta în spinare. Dete cu ochii de un tânăr sublocotenent:

— Nu se poate, ju-u-u-nele meu amic, să mă slăbești cu dra-dragostea?…

Sublocotenentul se dete la o parte. Odată cu el se deteră la o parte mai toți privitorii, de teamă să nu primească aceleași observații ca sublocotenentul. Maiorul, care câștiga, se întoarse către căpitanul de la spatele lui, un chip șters, blajin, simpatic:

— Mărăcinene, nu te depărta, că de când ai venit tu îmi merge bine.

Căpitanul se apropie din nou, zâmbind.

— Ia mai vi-i-i-no și lângă mine, ne-nene Mărăcinene, să mă scapi de hu-hu-hu…

— Hursuzlâc! strigă intendentul.

Pe când ei se foiau între dânșii, se auzi deodată un ropot de cai venind din depărtare. Zgomotul se apropia din ce în ce, până ce trecu pe lângă casa lor ca o vijelie.

Toți se sculară în picioare. Coloneii din camera de alături veniră în camera de la drum…

— Ce este, frate? ce s-a-ntâmplat?

— Nebunul de Frâncu!…

— Da’ ce s-a-ntâmplat?

— Nu s-a-ntâmplat nimic, d-le colonel; da’, ia așa, ca să nu fie drumul fără călători.

— Ce trupe erau?

— Escadronul din Regimentul al 5-lea de călărași.

— Parcă de-abia a venit alaltăieri de la Rast…

— Da. Cu toate astea, uite, așa îi freacă în toate nopțile.

Colonelul înălță din umeri și se duse la loc. Însă jocul nu mai urmă liniștit ca mai-nainte. Fiecare comandant era preocupat de ideea de a face și el tot așa, deoarece ordinele erau de a ține trupele într-o alarmă continuă, pentru a le deprinde cu viața primejdiilor viitoare.

De la trecerea Dunării cu atâta înlesnire generalul Nepokoiciski, șeful Marelui Stat-Major rusesc, nu mai visa decât Constantinopoli.

Armata română, rămasă pe malul sting, nu mai era băgată în seamă: ea își împlinise rolul, cu bombardările cetăților turcești, când cu formarea podului de la Zimnicea și cu destrugerea câmpului de la Rahova. Rușii se socoteau destul de puternici ca să meargă înainte singuri; de aceea, când guvernul român, preocupat de soarta țărei și a oștirii, întrebase pe guvernul rus despre gândurile sale viitoare, primise de la prințul Gorciakoff, prin dl de Nelidoff, răspunsul semeț că armata împărătească se simte în stare de a biruri ea singură pe dușman; că, dacă oastea română vrea să treacă și ea Dunărea, s-o facă pe propria sa răspundere și cu condițiune de a se supune comandamentului rus, pierzându-și astfel unitatea de comandă și ființa sa morală aparte.

Față cu un asemenea răspuns, țara și domnitorul trecură printr-un moment de mare grijă: ce drum să apuce?

— Ce-ai mai aflat, Milescule?

— Ce să mai aflu, domnule colonel… Am auzit

că vodă vine în curând la Marele cartier general.

— Vasăzică, trecem Dunărea pe socoteala noastră.

— Da de ce să n-o trecem? răspunse Milescu, uitându-se în jos.

— Fiindcă n-ai cu ce. Unde-ți sunt bărcile? unde sunt pontoanele? îmi plac domnișorii ăștia de rezerviști: pentru dumnealor toate sunt ușoare, zise zâmbind unul din colonei.

Milescu, jenat, era să tacă. Dar parcă îl mușca de inimă trebuința de a spune verde adevărul:

— Se poate, domnule colonel. Războiul însă nu se face numai cu pontoane și bărci, ci și cu suflet și credință în viitor.

— Zău!? Auzi dumneata, frate!... Ce ușor îi vine amicului să facă patriotism pe spinarea altora, instalat ca un Bimbașa Sava!... Da’ du-te, domnule, de stai în noroi până la genunchi, să te ploaie de dimineața până seara, să mănânci pastrama ca talpa cismei, și atunci să-mi faci pe grozavul. Auzi dumneata!

Milescu plecase capul de tot. Negreșit, era vinovat că închiriase o casă pe socoteala lui. El credea că poate tovarășii să-i ierte greșeala prin faptul că o locuiau mai mult ei decât el. Dar se vede că așa sunt făcuți oamenii: să profite de bunurile altuia și totuși să-l învinuiască că le are.

Celălalt colonel, mai fin, căută să dea o altă întorsătură convorbirii:

— Uite, dragă Milescule, unde stă greutatea: toată herestreaua din țară a fost trasă de ruși la Brăila și la Zimnicea. Pontonierii noștri nu sunt

pregătiți pentru o lucrare așa de întinsă și de costisitoare. Dacă trebuie să trecem Dunărea, s-o trecem, numai să ne găsim întâi lemnăria.

— Pădurile sunt pline de lemne.

— La munte.

— La munte și la șes.

— Dar le păzesc pădurarii, zise primul colonel.

— Negreșit, răspunse Milescu. Să le ceară guvernul, și toată lumea le va da.

— Le dai dumneata!…

— Se înțelege că le dau. Dau pădure, dau moșie, vând tot ce am, și pe mine mă vând, numai să nu rămânem de râs… Mii de bombe! că doar n-am să trăiesc cât lumea!…

Milescu se întoarse către un căpitan, care se apropiase de el:

— Așa este?

Căpitanul era tocmai șeful lui de companie, care totodată comanda și batalionul: Valter Mărăcineanu. Ochii lui străluceau de viață. Dacă ar fi îndrăznit, l-ar fi luat de gât să-l sărute.

Fire răsfrântă înăuntru, timidă, melancolică, căreia soarta îi lăsase partea grea a luptelor cu nevoia, Mărăcineanu părea că trage din îndoita sa origine germano-română o ușoară înclinare către idealism, unită cu o evidentă trebuință de acțiune, două calități atât de greu de găsit împreună. Ieșit din părinți simpli, el era unul din acele rare făpturi ce fac onoare mulțimii anonime ce se numește popor, se înalță peste el și devin fala unui neam întreg. Nobil în cel mai întreg înțeles al cuvântului, cu grijă duioasă de bătrâna lui mamă,

blând cu soldații căzniți, hotărât, serios, n-avea nimic din avântul cavaleresc al eroilor legendari, dar poate tocmai de aceea era mai simpatic, mai înțeles de timpurile noastre și mai aproape de noi.

O astfel de natură, strânsă de coarda voinței într-un arc modest, era firesc să se simtă atrasă către entuziasmul eruptiv al unui om ca Milescu. Pătrunderea minții sale îl făcuse să înțeleagă toate calitățile sufletești ce se ascundeau sub zgomotul și nehotărârea celuilalt și să-l iubească.

Milescu ieși să se schimbe de haine. În săliță îl ajunse de pe urmă Mărăcineanu:

— Milescule, Milescule!

— Ce este?

Celălalt îl luă repede de mână și-l strânse cu putere:

— Ia ascultă...

— Ce-i, dragă Mărăcinene?

— Bravo!...

— Pentru ce?

— Bravo!...

Și urma a-l scutura de mână, fără să mai poată adăuga ceva.

Milescu intră vesel în odaia lui; uitase reaua impresie ce i-o lăsase vorbele colonelului cu privire la casă.

Când aprinse chibritul dete cu ochii de Comăneșteanu, care adormise întins pe patul lui. Milescu se uită la el un moment. Nu-l mai văzuse de la plecare.

Un sentiment curios de milă se deșteptă în sufletul lui pentru voinicul ce dormea alături, tânăr, sănătos, născut, pentru fericire, și cu toate

astea nefiind fericit. Parcă somnul lui Comăneșteanu mișca pe Milescu mai mult decât tot restul. Se apropie de el binișor, îl privi de aproape și rămase pe gânduri: omul adormit parcă nu mai semăna cu cel deștept. O cortină căzuse de undeva pe acțiunea vieții, și corpul acela devenise anonim. Încă puțin, și totul ar fi încetat. Ce imensă zădărnicie!…

Făcând încă un pas, se împiedecă de o cergă ce căzuse pe jos.

— Vacs! zise el, în mijlocul filosofiei.

Comăneșteanu se deșteptă. Milescu veni lângă el și-l atinse cu mâna pe umăr:

— Ce mai faci, Mihai? De când aici?

— De astăzi. Târziu e?

— Cam vreo zece.

— O să trebuiască să plec.

— Stai, că nici nu te-am văzut bine. Ce mai faci ?

— Ce să fac, dragă… Aceeași și iar aceeași. Dar tu?

— Eu, cum mă știi: mă înec întotdeauna la mal. Avusesem norocul să mă trimită de la cartierul general cu niște ordine la Zimnicea, sperând să mă pot repezi până la Stănești, și, când colo, nimic.

— De ce? întrebă Comăneșteanu cu grabă.

— Ce să-ți mai spui!… O prostie de care mi-e rușine numai cât mă gândesc… Nu mă sili să ți-o istorisesc pe de lung. În două cuvinte: am băut șampanie cu un rus.

— Ce rus?

Milescu înălță din umeri:

— Da’ parcă eu știu?… Un Galitzine.

Comăneșteanu se uita la el aiurit, până ce-l umflă râsul.

— Ciudată făptură omenească mai ești, Nicule!

— De, dragă… Schimbă-mă tu dacă poți, și-mi faci un mare serviciu. Așa gogomănie!… Și biata nevastă mă așteaptă.

Apoi se uită la Comăneșteanu lung și dete din cap:

— Cu toate astea, pentru tine tot am ceva.

Și, zicând astfel, începu a răsfoi niște caiete de pe masă, ce stau încurcate cu numere din Figaro, cu Școala soldatului, cu un roman de Ouida, până ce găsi o șcrisoare-volum de-a Elencuței.

— Vin-ncoace. Cunoști slova asta… Mihai se uită la scriitură.

— Nu o cunosc.

— Cum, nu? Dar scrisoarea către Paraipan!…

— Aceea era a domnișoarei Anna.

— Și asta tot a ei este… Cetește.

În jurnalul Elencuței erau intercalate două rânduri: „O sărutare și de la mine, Nicule dragă. Ce mai faceți?

— Înțelegi ce vrea să zică acest „ce mai faceți” la plural și subliniat…

Comăneșteanu se uita la el cu un aer întrebător.

— Cum!… Nu-nțelegi?…

— Ba înțeleg… Adică îmi place să înțeleg ceea ce poate nu stă acolo.

— Ce anume? întrebă Milescu. Comăneșteanu

se făcu roșu și nu voi să răspundă.

— Spune tu întâi, zise el. Milescu începu a râde:

— Bravo, Miliai! Ești prins bine de nas. Am să scriu numaidecât Elencuței…

— Ba te rog să te astâmperi. Milescu râdea pocnind din palme.

— Don Juan cu furca-n brâu!… Brava Annicuța!… Să te-nveți minte dumneata să nu mai mănânci câte o porție de inimă femeiască la fiecare masă… Acuma să-ți explic; acest „ce mai faceți” ar însemna, dragă doamne, ce mai fac eu, Milescu; dar însemnează în fond ce mai faci tu, Comăneșteanu.

— Crezi?

— Sigur. Trebuie să fii lulea ca tine ca să nu pricepi.

Apoi începu să strige:

— Iliuță! Iliuță!

Soldatul veni în fuga:

— Porunciți, don locotenent!

— Ibitfoi cozoroc î… da’ de ce nu vii mai repede? Unde sunt pantofii?

— Aici trebuie să fie, don locotenent. Să-ntreb pe lelea Uța.

Lelea Uța era gazda. Soldatul părea a se înfrupta din toate bunurile pământești ale stăpânei de casă, iar în schimb el îi lăsa onoarea de a munci pentru el.

— Uite, mon cher, zise Milescu, cu o cizmă în mână, redevenit filosof: de sus și până jos același vacs: cest à vous digouter des hommes… et des femmes. Parcă viața n-ar avea alt scop mai înalt.

Comăneșteanu îl asculta în tăcere. Era iar fără tact. Dar așa îl croise firea. Castitatea lui sufletească îl făcea nedrept.

Soldatul intră cu pantofii.

— Îi luase lelea Uța să-i bată.

— Arză-te focul de erou! Mă Iliuță al Uței, d-apoi gazda trebuie să îngrijească de pantofi ?...

— Ba nu, don locotenent.

—Atunci?

— Eu am bușonat calul lui don locotenent Comăneșteanu.

Milescu bufni de râs.

— Ce-ai făcut?

Soldatul, care auzise vorba de pe la alți vistavoi de cavalerie, se rușină:

— Am șters calul lui don locotenent Comăneșteanu... că era asudat de curgea apa după el.

Comăneșteanu părea plictisit de explicația soldatului.

— Trebuie să fie ostenit... Am fost până aproape de Craiova, ca să-ți ies înainte, zise el lui Milescu. Credeam că vii cu trenul.

Milescu rămăsese în mijlocul odăii, ca un pui fript, cu pantalonii de călărie strânși de gleznă, cu mâinile în buzunar, numai în papuci.

— Vasăzică, Mihai, nu-i glumă!... Ești prins bine.

Cumnatul, obișnuit cu șotiile și ironia Annicuței, nu se mai putea deprinde cu ideea că un alt om s-o iubească serios.

— Atunci ce-i de făcut? zise tot el, gândindu-se. Să le scriu să vie...

— Ba nu. Adică de!… cum vrei, răspunse Comăneșteanu. Eu nu mi-aș aduce familia aici.

— Ai dreptate. Cu toate astea, Elencuța ține să vie… Mai cu seamă dacă trecem în Bulgaria.

Comăneșteanu începea să fie deja gelos, ca toți bărbații în viața cărora femeile joacă un rol. Milescu nu pricepea o astfel de tiranie. Zisese „ai dreptate” fiindcă înțelegea și el că un lagăr nu e un salon. Dar altfel…

— Știi, Nicule, că mă hotărâsem de vreo două ori să plec, zise Comăneșteanu deodată.

— Unde?

— Mă hotărâsem să fug… să ajung până la Stănești… să văd pe Anna și să mă întorc… Maiorul m-ar fi lăsat, însă pe răspunderea mea.

— Ce, ești copil?…

— Zău așa!

— Ești copil de tot… Eu te credeam maistru, și văd că nu ești decât un cârpaci…

După aceea se gândi serios:

— Sau poate tocmai asta e secretul…

Comăneșteanu nu pricepea ce voia să zică. Milescu însă intra, cu puterea lui de intuiție, în explicarea unei cauze: secretul oamenilor cu noroc pe lângă femei era tocmai sinceritatea cu care iubeau pe fiecare în parte și una după alta: un foc de paie într-o fânărie ce trece din căpiță în căpiță.

Lui Milescu îi veni să râză la imagina asta.

— De ce râzi? îl întrebă Comăneșteanu.

— De nimic… Cu toate astea, cât ești tu de profesor în ale dragostei, tot o să-ți dau o lecție: de ce vrei să te duci la Stănești, către

Anna, și nu o lași să vie ea către tine? Fata e

singură. Elencuța e de aceeași părere cu mine: voim amândoi să ți-o dăm. Prin urmare, un asediu în regulă: are să capituleze.

— Crezi?… Deși ceea ce spui tu cam miroase a teorie, totuși, ai poate dreptate și în fapt, și aș vrea să te ascult dacă aș putea. Dar nu știi cât doresc s-o văd!… Nu mai dorm, nu mai am liniște…

— Càlmami dio! zise Milescu, venind spre el și apucându-l de mână.

Nu era chip de vorbit serios cu el:

— Bine, omule, tu n-ai iubit niciodată?

— Ba da: am iubit pe Elencuța și am luat-o.

— Dar înainte? dar pe urmă?

Milescu înălță din ochi:

— Nimic!

Comăneșteanu se uită la el. Evident, un asemenea subiect de vorbă turbura pe Milescu: el fusese adesea luat în râs de prieteni și-și ascunsese totdeauna stângăcia sub glume zgomotoase. Acum, când trebuia să vorbească liniștit, se simțea jenat.

Dar sinceritatea și curățenia lui sufletească părură a înrâuri pe Comăneșteanu mai mult decât toate teoriile…

— Adio, Nicule! Vino să te sărut, că cine știe când ne mai vedem.

— Pleci noaptea?

— Trebuie să plec.

Se îmbrățișară amândoi și se despărțiră. Comăneșteanu se pierdu în linia fumurie a drumului.

XIV

Se ridicau zorii zilei de 2l iulie. Pe seninul străveziu al cerului se resfirau raze de opal, pierzându-se departe, în slava albăstrie a văzduhului, ca niște spițe nesfârșite, și mângâind câmpiile Olteniei cu lumina voioasă a dimineții. Pe valea Dănățeului se mișca un furnicar de gloate omenești, linii lungi de călărime, pedestrime, tunuri, ambulanțe, provianturi, în mijlocul muzicelor militare, al sunetelor de corniști, al ordinelor și comandei. Străluceau în tonuri calde alămurile de la instrumente; scăpăra lumini reci oțelul de la tunuri; fâlfâiau în vânt drapelele; plutea peste tot un suflu de viață tânără, purtând înainte vulturii de aur ai stindardelor, coborâtori ai acvilelor din alte timpuri, semn al bărbăției.

Cu trei sute de ani în urmă, Basarabii Drăculești duseseră pe aceleași locuri pâlcurile de poterași, de sulițari, de roșiori, în urma flamurilor, întru apărarea pământului strămoșesc.

Iar cu 1770 ani înainte, luminatul și marele împărat dusese mai la deal, pe hastatul velit către pădurile Sarmizegetusei, și acolo închegase, din sânge dac și roman, ființa unui nou popor.

Și se ducea poporul cel nou, se duceau regimentele cu voioasă hotărâre a sufletului desfăcut de alte gânduri, se duceau să se bată.

Că venise ordin de la domnitor să treacă Dunărea.

Se legăna ciocârlia în aerul limpede al dimineții, pe deasupra lanurilor de porumb. Umblau mocanii din Regimentul al 10-lea de

dorobanți pe un drum, iar soldații din al 8-lea de linie pe altul, liberi la minte și la inimă, ca omul pornit pe hotărâte să nu dea înapoi. Se sfârșise nesiguranța de până aci. „înainte” era vorba cea de vraje, care-i făcea să umble cu capul sus: înainte, spre Jiu, la Corabia!

Întreaga Divizie a 3-a se întinsese în marș spre podul Jiului de la Gândgiova. Cântau soldații cu voie bună, înviorați de priveliștea sănătoasă a porumbului. Ofițerii mergeau înaintea frontului sau în capul liniei, sprinteni la picior, cu ochii vii. Nedomirirea de până acum, gândurile „de acasă” făcuseră loc bucuriei de lucruri nouă. Cu cât mergeau, cu atât se simțeau mai ușurați.

Comăneșteanu, în mijlocul batalionului, în fruntea companiei, se ducea oblu pe drumul prăfuit, gândindu-se la atâtea și atâtea lucruri ce răsăreau din aducere-aminte fără legătură aparentă între ele. Când la Sarba, când la Comănești, când în văzduh sau nicăieri, gândurile țineau hangul drumului, a cărui priveliște, veselă sau tristă, deștepta în sufletul lui același fond de melancolie. Cu toate astea, el însuși găsea mângâiere în mers. Parcă facultatea de a trăi, atât de complicată îndeobște, se ușura prin ritmul îndelungat al marșului. Prins în mijlocul regimentului, el simțea că mașina încâlcită a vieții lui nu mai era decât o roticică simplă a unei mașine mai mari. Annicuța zâmbea într-un unghi depărtat al conștiinței, ca un pastel, iar departe de tot, ca un portret șters, se ivea chipul Nataliei. O blajină nepăsare de sine și de restul lumii îi umplea golul sufletesc.

Iar pe drumul celălalt, Milescu, în fruntea companiei, umbla harnic, fără trudă sufletească. Statura lui puternică părea că se înălțase cu o șchioapă. Trăia o viață intensă, se bucura de bucuria soldaților, cânta cu ei marșul ostașului, plin de un sentiment nou de nețărmurită mulțumire de a fi. Ceruse unui sergent din flanc să-i dea mătasea de la un porumb, și la pipăitul ei moale avusese impresia că atinge obrazul fraged al unui copil… Îi venise să zâmbească, gândindu-se la sine cât era de puternic și de sănătos. Își mișca brațele din plin, simțindu-le parcă voinice, făcute într-adins ca să zburătuiască țeste de dușmani. Imagina unei lupte cu turcii fii atât de vie, încât, în umbletul lui, se dete cu umărul înainte, parcă să doboare pe cineva. Soldații cântau, cu nota caracteristică a veseliei lor duioase. Ce erau, în fond, oamenii ăștia? Daci sau romani? Sau și una, și alta? Sau poate altă corcitură latino-illyrică?… Nu se putea! El ținea la daci parcă chiar mai mult decât la romani. Chipul leului de la Sarmisegethuza, care-și apăra pădurile împotriva năvălitorilor, îi era drag. O nespusă înduioșare pentru Decebal se revărsă în stihuri:

O, tu, ce din cetini, auzi-le cântul,
Stăpâne, stăpâne cu brațul de fier,
O, Decebal, scoală, răstoarnă-ți mormântul,
Și umple tot golul din munți pân’ la cer.

Tocmai atunci băgă de seamă că un soldat din compania dinainte nu călca deloc a erou, umblând bleg, trăgându-și picioarele după el ca niște butuce. Îi păru rău și strigă la el:

— Măi leat, mă!… Mă, tu, ăla din flancul stâng!… Uite ce vacs e!

Sergentul-major din compania lui sări la soldat.

— Mă budușcă, n-auzi?!

Soldatul n-auzea. Atunci sergentul-major îi dete un ghiont în spate.

— N-auzi, mă blegule!… Ce umbli ca un nerod?…

Soldatul era să dea în nas. Își întoarse capul spre sergent, ca unul ce, se vede, era deprins cu asemenea cinste, și încercă să se ție drept.

Milescu se uită la el cu milă. Îi părea rău că stârnise vorba și fusese cauza ghiontului bietului soldat. Sărmanul de el! Era necăjit de tot, trudit, nemângâiat de nimeni; n-auzea decât ocări; nu trăia decât pentru pedepse. Și doar n-avea altă vină decât că era prost.

Dar înduioșarea lui Milescu fu de scurtă durată. În vremuri grele, omul caută tot binele. În flancul drept umblau vreo patru soldați ca la paradă: așa da!

Milescu se întoarse să-și vadă compania lui: oamenii se simțeau. Drepți, sănătoși, mergeau cântând cu voie bună.

„Mare popor! gândi Milescu în sine, mare și răbdător popor!… Că dacă fiecare om în parte e mai bun ori mai rău, după vremuri și nevoi, toți laolaltă redobândesc calitatea supremă a popoarelor de viitor: naivitatea melancolică. Toate temperamentele individuale se contopesc în acest temperament colectiv, singurul care, în ceasurile grele ale vieții, scoate la liman.”

Și astfel prinse el mai departe a le închina gândurile sale în versuri:

Sună coarnele pe dealuri, sună buciumul prin văi,
De la coasă, de la târlă, tot românul se adună,
Duce vântul până-n peșteri chiotele de flăcăi;
Codrul tremură din ramuri; cornul sună și iar sună.

XV

În ziua de 12 august, Regimentul al 10-lea și al 12-lea de dorobanți, Regimentul al 8-lea de linie, o baterie din Regimentul al 3-lea de artilerie și un escadron din Regimentul al 2-lea de roșiori treceau Dunărea care cum putea, pe plute, pe pontoane, prin bărci, ajutați de șalupele cu vapor „Bucur” și „Rândunica”.

Întreaga Diviziune a 4-a era deja peste Dunăre, pe malul drept al Vidului.

Lucrurile în Bulgaria se schimbaseră de tot. Rușii fuseseră bătuți în două rânduri, înaintea Plevnei, la 8 iulie, sub generalul Schilder-Schuldner, și la 18 iulie, sub generalul Krüdener. Ei ceruseră ajutorul armatei române de la Nicopole, dar generalul Manu avea ordin să nu se miște.

Această armată, disprețuită cu puțin timp înainte, devenea deodată limanul de mântuire al oastelor împărătești. Făcuseră oamenii socoteală și găsiseră 230.000 de turci; iar când se număraseră pe dânșii, nu erau decât 170.000. Pentru o armată năvălitoare erau cam puțini.

Atunci, în locul d-lui de Nelidoff, luă condeiul marele duce Nicolae, generalisimul armatelor rusești, și scrise domnitorului acea faimoasă depeșă, pe care mai pe urmă generozitatea poporului, spre cinstea neamului omenesc, a îngropat-o în uitare. În acea depeșe se zicea, între altele: „Treci Dunărea unde vei voi: ne zdrobesc turcii”.

Și domnitorul românilor hotărî să treacă Dunărea, fără altă condițiune decât aceea de a păstra armatei sale ființa ei de sine stătătoare.

La 15 august porni în persoană la cartierul imperial de la Gomi-Studen, unde se afla țarul Alexandru al II-lea. Împăratul oferi domnitorului comandamentul trupelor unite româno-ruse, ce aveau să opereze înaintea Plevnei sub numele de Armata de Vest.

În ziua de 20 august, podul de la Siliștoara, între Corabia și Măgura, era terminat; diviziunea de rezervă putea trece.

În zilele următoare armata română înaintă de pe valea Iskerului pe valea Vidului, spre Plevna.

În seara de 25 august, Diviziunea a 4-a era la Verbița, în fața Griviței, iar Divizia a 3-a la Kalișovaț, în spatele celeilalte; divizia de rezervă rămânea la Brislan. Domnitorul își luase cartierul general la Poradim.

Îndată după așezarea trupelor în bivuacuri se zvonise printre ofițeri că, chiar în ziua aceea de 25 august, un mare consiliu de război se ținuse la Radenița, între domnitorul românilor, marele duce Nicolae, și șefii statelor-majore, și că în acel consiliu vodă fusese contra atacului imediat al

Plevnei, deoarece armata aliată ruso-română n-avea decât 65.000 de oameni, față cu un număr egal de trupe ale lui Osman-pașa, întărite în Plevna; că domnitorul propusese sporirea oștirilor aliate și înconjurarea pozițiunilor turcești; că, în fața stăruințelor marelui duce, care punea înainte considerațiuni politice, vodă primise ideea asaltului cu părere de rău și fără a răspunde de succes.

Se mai vorbea printre ofițeri că de multă vreme nu fusese văzut domnitorul atât de pătruns de marea chemare și marea răspundere ce avea în fața lui Dumnezeu și a țării. Cu capul sus, cu ochii privind departe, vodă ieșise din consiliul de la Radenița ca un drept-gânditor, pe care semenii săi nu l-au înțeles; ieșise din consiliul de la Radenița ca un părinte hotărât să-și jertfească fiii numai ca să nu se zică despre ei că nu se știu jertfi.

— Vezi, Comăneștene, zicea maiorul Șonțu prietenului său, dacă n-ar apăsa pe noi trecutul a 150 de ani de moliciune fanariotă; dacă am putea să legăm firul de azi cu cel de la 1600; dacă am fi știut să murim undeva, acum, mai de curând, domnul nostru ar fi putut să impună vederile sale, sau cel puțin să nu primească răspunderea unei jertfe zadarnice. Dar așa… rușii pe drept cuvânt ne pot bănui că nu vrem să mergem în foc.

— O să mergem, zise Comăneșteanu.

— Trebuie să mergem!… De altfel, o jertfa nu e niciodată zădarnică.

Tocmai atunci li se aduse un ordin al generalului Cernat, prin care se poruncea Diviziei a 4-a să înainteze de la Verbița la Grivița, spre a

lua poziții pentru artilerie; Divizia a 3-a trebuia să-și păstreze locurile ce ocupa până la nouă ordine. O bombardare de trei zile avea să urmeze împotriva întăririlor de la Plevna, înainte de atac.

Inimile începeau să bată: se apropia vremea hotărârilor bărbătești.

Diviziunea a 4-a trebuia să-și strângă bivuacurile și să se pună în marș spre Grivița.

Noaptea era întunecoasă. Șuiera un vânt subțire dinspre lagărul turcesc, aducând zgomotele surde ale mișcărilor Diviziei a 4-a până la Divizia a 3-a. Ofițerii din corturi trăgeau cu urechea. Somnul nu se prindea de mulți: țara, rămasă în urmă cu simpatii și interese omenești; dușmanul, împlântat înainte, cu chemările gloriei sau cu vecinicia morții.

A doua zi, în zori, cele 48 de tunuri românești, puse în baterii împreună cu 120 de tunuri rusești, începură a hui.

Turcii, deocamdată, părură a sta la îndoială; apoi, ca dezmeticiți, dezlănțuiră și ei cele 100 tunuri ce aveau în întări tură. Astfel, 268 de guri de foc gemeau pe văile încremenite, asurzind văzduhul, aruncând bombe și pieire.

În ziua de 26 veni ordin și Diviziunii a 3-a să intre în linia bombardării, înaintând de la Kalișovaț spre Bucova. În ziua de 27, la 3 ore dimineața, porniră bateriile și regimentele, iar la 8 ore colonelul Angelescu George așeza 30 de tunuri pe înălțimile de pe valea Bucovei, sub bătaia obuzelor turcești.

Odată cu Divizia a 3-a română, se apropiase de linia bombardării un nou corp rusesc, așa că

acum, din oștile aliate, trăgeau 250 de tunuri, iar din cele turcești răspundeau 100; în total 350, un iad de fum, de foc, de schije aprinse, de huiet și de cutremur. Infanteria era așezată dincolo de dealul Bucovei, la adăpost de ghiulelele turcilor, gata în orice moment de a intra în foc dacă inimicul ar fi încercat să facă vreo ieșire. Stau oamenii în preajma piramidelor de puști, pe povârnișul văilor, care fumând, care vorbind, întorși cu fața spre Dunăre, de unde veniseră. Câteodată, ochii se înălțau în văzduh, după bombele turcești, ce băteau până la Verbița sau se spărgeau în aer, vâjiind și trosnind.

— Primește-o, Ghiță, că ți-e surată.

Ghiță se uita în sus, ca un pui de curcă la uliu.

— De, boală, că nu te prinzi tu de mine!

Se zăreau de pe deal călărașii brigadei Roznovanu cum se întindeau spre satul Bivolari, către Vid. Ghiulele turcești începură să curgă către dânșii. Soldații de infanterie le vedeau din adăposturi, mai cu seamă cei ce săpau la întărituri, și rămâneau cu sufletul la gură, ridicând mâna instinctiv, parcă să apere pe călărași:

— Aoleu, mamă, ține-mă!...

Comăneșteanu, în mijlocul lor, tăcut, urmărea cu ochianul mișcarea călărașilor. Inima îi bătea așa de tare, încât își auzea sângele în vine. Vorbele oamenilor ajungeau până la el ca de pe lumea cealaltă. I se părea că brigada de pe platoul Bucovei nu știe ce face. Escadroanele se mișcau la deal și la vale fără rost. Grupuri de călăreți se duceau în sus, se întorceau în jos, totdeauna

expuși focului turcilor. Comăneșteanu ar fi vrut să împărtășească temerile lui cu un ofițer de alături, dar părea hipnotizat de priveliștea din față. În cele din urmă, regimentele părură că se așază la adăposturi, în spatele Diviziei a 3-a.

Desigur, oamenii își făceau mișcările lor firești spre a ocupa locurile ce le erau date de comandă; dar, văzuți astfel de departe, parcă stau într-adins să aștepte bombele.

Spre seară veni știrea că o parte din trupele brigadei Cantili luaseră cu asalt un redan turcesc din fața Griviței. Locotenent-colonelul Sergiu Voinescu, în fruntea dorobanților de Iași și Vaslui, dusese trupele la atac cu un avânt eroic. Curcănarii Regimentului al 13-lea și infanteriștii Batalionului I din Regimentul al 5-lea de linie, susținuți admirabil de o baterie din Regimentul al 3-lea de artilerie, sub comanda locotenentului Hartel, se aruncaseră asupra turcilor, la baionetă, îi grămădiseră valvârtej în redan și-i aruncaseră spre redută dinapoi.

La vestea asta, Milescu râdea ca un copil. Ar fi vrut să alerge spre colonelul Voinescu și să-l sărute. Îi era vechi prieten, ofițerul învățat și destoinic, căutat în saloane pentru spiritul său vioi, respectat și temut printre colegi, pentru caracterul său neșovăitor. Dar mai cu seamă îi era drag lui Milescu pentru că el, Voinescu, român neaoș, fiu de boier pământean, deschisese cel dintâi focul infanteriei și dusese pe soldați la biruință. Tot vechea lui nebunie.

La 28 august, bombardarea urmă ca și în zilele de mai înainte, fără alte întâmplări decât

aceea că Măria-Sa atârna pe pieptul colonelului Voinescu decorația „Steaua României”, lăudându-l în fața trupelor.

Atacul fixat pentru ziua de 29 fu amânat pe a doua zi, după cererea comandanților ruși.

Fură luate toate măsurile potrivite pentru regularea atacului; ordinele de luptă fură scrise sub ochii domnitorului; ceasornicele fură îndreptate.

Acum puteau să se și oprească ceasornicele, că în locul lor băteau inimile, băteau toate laolaltă, multe din ele ceasurile din urmă; băteau inimile în piepturile a 35.000 de români, hrănind parcă o singură conștiință, aceea a datoriei de împlinit. Nu se gândeau oamenii nici că-i privește Europa, nici că sunt rușii alături, ci curat numai că le-a rămas la bârlog nevasta și copiii, că așa a poruncit vodă și că, la o adică, cine-i român neaoș nu dă înapoi.

Către seară, comandanții primiră un ordin al generalului Cernat, care zicea:

ORDIN DE ZI, no. 54.

Mâine, 30 august, corpul de armată român va da asalt redutei celei mari, ce se află în fața pozițiunilor sale. Divizia a 4-a va da pentru atac o coloană de 4 batalioane, sub ordinele unui comandant special; această coloană va fi adunată în vâlceaua ce se află în spatele aripei drepte a pozițiunii sale înaintate, la ora 5 dimineața.

Divizia a 3-a va da asemenea o coloană de 4 batalioane, care trebuie să fie adunată în aceeași vălcea, la dreapta Diviziei a 4-a, la ora 12 din zi; batalioanele acestei coloane vor fi aduse pe pozițiune, pe rând, la o oră și jumătate unul după

altul, astfel ca la ora 12 din zi să fie toate adunate în zisa vălcea. Această coloană va avea un comandant special.

Formațiunea coloanelor de atac va fi cea următoare:

Cel dintâi batalion în tiraliori, având printre ei plutoane care vor duce scările, fascine, gabioanele, sacii de pământ; aceste plutoane vor avea pușca în bandolieră și nu vor trage.

Cel de-al doilea batalion se va urca la asalt format în coloane de companie. Batalioanele al 3-lea și al 4-lea vor urma în coloană de atac, sub comanda imediată a comandantului coloanei.

Coloanele formate din cele din urmă două batalioane trebuie să urmeze la distanță cât mai apropiată și să dea asalt cu orice preț dacă cele din linia întâi nu reușesc.

Trebuie să se facă cunoscut tuturor oamenilor ce compun coloanele de atac că pierderile vor fi neînsemnate dacă ajung la redută fără a se opri și fără a trage, dar că vor fi mari dacă oamenii se opresc în drum, și mai cu seamă dacă se retrag.

Tiraliorii trebuie să înainteze fără a trage; ei nu vor începe focul decât când vor fi ajunși pe drumul acoperit la marginea șanțului, și vor trage numai asupra inamicului care se află pe parapete; în acest timp plutoanele de lucrători se pogor în șanțuri și pregătesc urcarea cu uneltele ce le au; se va întrebuința pentru aceasta, afară de fascine, gabioane și celelalte, toate uneltele de care vor putea dispune corpurile.

Coloanele de companie destinate a da asaltul se pogor imediat în șanțuri și urcă parapetul.

Îndată ce focul inamicului devine tare, toți ofițerii trebuie să strige: «Înainte!» și să alerge pe drumul acoperit până la marginea șanțului.

Tiraliorii trebuie să rămână tot pe drumul acoperit, să ochească bine pe inamic, care se apără pe parapet. Direcțiunea coloanelor este cunoscută șefilor de coloane. Coloana Diviziei a 3-a va avea no. I; coloana Diviziei a 4-a va avea nr. II.

În același timp o coloană rusească de 2 batalioane se va urca la asalt despre partea satului Grivița.

Pentru a protege flancul drept al asaltului și a bate ajutoarele inamice care ar sosi redutei, Divizia a 3-a va da încă o coloană de 3 batalioane, sub un șef special, care va primi instrucții pentru punctul de plecare și direcțiunea marșului său. Această coloană se va aduna la punctul de plecare la ora care se va fixa mâine.

Toți oamenii trebuie să fie bine hrăniți și să aibă cu dânșii pâine și brânză pe 2 zile și apă în bidoane. Vor avea toate cartușile cu dânșii, vor fi în tunici, fără răniți și fără mantale, chipiuri albe; dorobanții vor fi în mantale.

Diviziunea a 4-a va trimite supa coloanei sale la locul unde s-a ordonat a se aduna. Mă voi afla înaintea rezervei de infanterie, între Divizia a 3-a și a 4-a, de la orele 12 l/2 înainte. Reduta fiind luată, șefii de coloane nu vor lăsa înăuntru decât numărul necesar de oameni pentru a ocupa linia de foc a redutei; se vor aduna rezervele pe flancurile sale, întărindu-se imediat.

Divizia a 4-a va da artileria trebuincioasă spre

a arma îndată reduta după luarea ei; restul artileriei acestei diviziuni va căuta poziţiuni pe flancurile redutei, de unde se poate mai bine bate terenul înainte.

Trupa şi trăsurile bateriilor vor fi reaprovizionate; coloanele de muniţii se vor conforma ordinului nr. 50. Momentul atacului se va da mâine.

Dat la Verbiţa, la 29 august (10 septembrie) 1877.

General Cernat

Comandantul corpului român chemase lângă sine pe cei doi comandanţi ai Diviziunilor a 3-a şi a 4-a, coloneii Angelescu Gheorghe şi Angelescu Alexandru, precum şi pe comandanţii brigadelor l-a şi a 2-a din Diviziunea a 3-a şi a 2-a din Diviziunea a 4-a, coloneii Ipătescu, Gramont şi Borănescu, şi le dase din viu grai toate dispoziţiunile ce nu erau cuprinse în ordinul de zi no. 54.

Coloanele de atac aveau să se alcătuiască precum urmează:

DIVIZIUNEA 3-a.

Coloana de atac no. l.

Comandant, colonel Ipătescu, şeful brigăzii l-a.

Regimentul al 8-lea de linie, comandat de locotenent-colonel Poenaru.

Batalionul l-iu, comandat de căpitanul Valter Mărăcineanu.

Batalionul 2, comandat de maiorul Macca.

Regimentul al 10-lea de dorobanţi, comandat de locotenent-colonel Măldărescu.

Batalionul l-iu, comandat de maiorul Șonțu.

Batalionul 2, comandat de maiorul Lipan.

Coloana de flanc

Comandant, colonel Gramont A., șeful brigadei a 2-a.

Batalionul al 2-lea din Regimentul 2 de linie, comandat de maiorul Paladi.

Regimentul al 9-lea de dorobanți, comandat de locot.—colonel Holban.

Batalionul l-iu, comandat de maior Stroia. Batalionul al 2-lea, comandat de maior Handoca.

DIVIZIUNEA 4-a

Coloana de atac no. II.

Comandant, colonel Borănescu, șeful brigadei a 2-a.

Batalionul 2 de vânători, comandat de maiorul Candiano-Popeseu.

Batalionul l-iu din regim. 5 de linie, comandat de maiorul Iarca.

Batalionul l-iu din regim. 14 de dorobanți, comandat de maiorul Arabu.

Batalionul l-iu din regim. 16 de dorobanți, comandat de maiorul Jipa.

XVI

Noaptea de 29 spre 30 august 1877 cădea domol pe vietățile din jurul Plevnei, umedă, întunecoasă, ajutând parcă gândurile triste în roata lor. Începuse a ploua.

În bivuacurile Regimentului al 10-lea de dorobanți, soldații stau strânși împrejurul tăciunilor. Niște gropi săpate în râpa dealului, ca

niște cuptioare, apărau cărbunii de picături. Oamenii frigeau câte o bucățică de brânză, or prăjeau felii de pâine, vorbind rar.

— Ca la cules de porumb, nea Toadere, zicea un recrut de la Călieni unui tovarăș mai de vârstă.

— Păi!...

Toader fuma din lulea și tot trăgea din umeri mantaua ce scăpăta după el.

— Oare ce-o mai fi și ziua de mâine, nea Toader?

— Ia, o zi ca toate zilele...

Soldatul mai tânăr nu îndrăznea să mai întrebe. Dar îl muncea ceva:

— Nu de alta, da' am niște junei neplătiți de la alde socru-meu... și-mi este c-o rămânea muierea cu datoria în spinare.

— Păi dacă-s de la socru-tău ce-ți pasă?

— Vezi, că e om al dracului.

Toader iar tăcu. Întinse mâna la un cărbune. Îl săltă de vreo două ori în palmă și-l aruncă în lulea, bătându-l cu unghia.

Peste dânșii veni un alt soldat mai vorbăreț.

— Plouă, măi vere, ca la Sfântul Ilie. A făcut Dumnezeu pe voia domnitorului nostru, că cică așa-i place să se bată.

— Ai auzit tu...

— Ba eu n-am auzit, da', știi, mai spun oamenii.

— Păi vorbă-i!...

Soldatul cel tânăr iar o dete prin „ziua de mâine”.

— Ce-o mai fi, măi vere, și cu noi!... Că, nu de alta, da' am niște boi neplătiți.

— Ci tacă-ți floanca, măi Gorciule, cu boii tăi! …

Gorciu tăcu. Cel de-al treilea soldat iar începu:

— Ați auzit, măi, oameni buni, porunca domnului maiur? că cică să nu tragi până n-ăi ajunge la redută.

— Păi așa și vine, zise Toader.

Se auzi un tropot de cal prin întuneric; era un ofițer de ordonanță, care se opri lângă cei trei soldați:

— Unde-i domnul colonel Ipătescu, măi băieți? Oamenii se uitară unul la altul:

— Nu putem ști… noi suntem din Regimentul al 10-lea de dorobanți.

Ofițerul trecu înainte. După el venea un furgon cu munițiuni. Caii trăgeau la deal din toate puterile. Se auzea gârbaciul rotașului pocnind, iar glasul lui strigând la înaintaș:

— Ține, mă, hăisa, că dăm de mal… Ptiu! bată-te crucea, că păcătos mai ești!

Caii nu mai puteau. Harabaua se oprise pe un povârniș. Căprarul și artileristul săriră de pe capră.

— Ia puneți mâna, măi soldați!

Cei trei oameni de la foc săriră în ajutorul furgonului. Toader își cbibzui umărul în stinghie și apucă roata de spițe.

— Mânați, măi!

Călăreții opintiră caii, și furgonul o luă din loc.

Ploaia se întindea. Apa străbătea pe sub corturi, udând pe cei ce erau întinși pe pământul

gol. Soldații se mai sculau să sape câte un șențuleț. Alții se strângeau în manta.

De dormit, prea puțini dormeau. Gândul de a doua zi îi ținea deștepți. Unii erau tocmai de prin vârful Vrăncii, alții de pe Siret, alții iar de prin podgorii or de la câmp, și mințile se împrăștiau pe departe, pline de imaginea vie a munților, a târlei, a holdelor. Scârțâiau pentru unii cotigele încărcate cu doage; suna pentru podgoreni mustuitorul în hârdău; venea Siretul mare pentru Gorciu și Toader. Din când în când, bubuitul tunului întorcea drumul gândurilor spre viitor. Unii se vedeau cu scările în brațe alergând la asalt; alții parcă zăreau înălțătorul de la pușcă și ocheau tot în cealmaua imamilor de pe parapet; Gorciu, cam păcătos, simțea iataganul turcului că i-a intrat în coaste, și, deodată, se scula, ieșea din cort și descărca pușca în vânt. Toader își ridică fruntea spre el:

— Ce faci, mă zăpăcitule ?

— Am să dau în ei, nea Toadere…

Celălalt se întorcea cu spatele la el și bombănea dezgustat:

— Șterge-ți pușca, mă, și culcă-te.

Comăneșteanu se aruncase, îmbrăcat, pe patul lui de câmp. Un crâmpei de lumânare ardea în sfeșnicul ce era înfipt într-o măsuță de campanie. Cu ochii țintiți în pânza cortului, el își recapitula ordinele ce avea de îndeplinit pe a doua zi: nimic extraordinar, decât poate vorba, „înainte”, ce avea să rostească oamenilor. Se mai gândea la chipul cum trebuia să se urce pe scări, la 3 sau 4 metri înălțime, după cum spuneau

schițele statului-major rusesc; la șanțul dimprejurul redutei; la alunecușul drumului. Dar niciuna din aceste întâmplări viitoare nu avea puterea de ademenire a vorbei „înainte”. Tot gândindu-se cum s-o rostească mai bine, spre a fi auzit de întreaga companie, începuse s-o și rostească, la început încet, apoi mai tare, până ce se ridică pe un cot și se puse să strige: „înainte! înainte, băieți!” Pe când comanda astfel în pustiu, se auzea pe sine și i se părea curios, dar n-avea putere să se oprească. Întinzând brațul a comandă, lovi lumânarea, care căzu jos și se stinse. Se sculă s-o aprindă. Pe măsuța de alături sta portofoliul lui, cu cifra numelui. I se păru ciudat să aibă cineva un nume. De ce un nume? Grăi în gând „Mihai Comăneșteanu”, și văzu că aceste două cuvinte nu mai erau sunete goale, ci cuprindeau oarecum înțelesul ființei lui fizice și morale, își aduse aminte că portofoliul îl cumpărase de la Viena, și atunci alte întâmplări îi răsăriră în memorie : lucruri băiețești, nimicuri. Și ce era toată viața lui dacă nu un nimic? Legă de departe firul existenței, de când începuse a învăța, și-l duse până acum: nimic. Fusese un adolescent gentil, un tânăr cumsecade; iubise în dreapta și-n stânga; chinuise pe alții și pe sine, fără să rămâie nicio urmă în economia lui sufletească. Un egoist desăvârșit. Și cu toate astea, soarta îi fusese mamă bună: avea tot ce trebuie unui om spre a însemna ceva. Și nu însemna nimic.

Aceleași gânduri ca la otelul din București, când cugeta la soldații ce se duceau poște întregi pe jos, pe când el venea cu trenul sau cu trăsura.

Cine se interesează de soldați ? Ei nu au fărâmături de astea de gânduri, nu au finețea criticei de sine; dar au și ei suflet, au doruri, au nevoi, pe care nu le spun, printr-o pornire de rușine, de bărbătească stăpânire.

Și cel puțin dacă ar fi fost încredințat că-l iubește Anna!…

— Ah, Anna!…

Se uită drept într-un colț al gândurilor, ca s-o regăsească. Nu voise să-i dea portretul. Mai bine. Ar fi fost o dulcegărie mai mult.

Și cu toate astea!… Ce temeinic sprijin, într-o afecțiune cinstită, cu legături pe viață!…

O alunecătură a gândurilor în gol îl făcu să tresară: era să adoarmă. Se sculă, răsuci o țigară și rămase pe marginea patului, privind înainte.

Vasăzică, poate să adoarmă omul și-n asemenea împrejurări?

Desigur. Chiar așa și trebuia să fie: să adoarmă.

Atunci se întinse din nou pe pat. Acuma se lămureau lucrurile: trebuia să adoarmă, ca a doua zi să fie calm, hotărât, să-și împlinească datoria, cea dintâi ce i se înfățișă ca bărbat; cea dintâi și cea mai înaltă: datoria de a merge înainte, de a muri dacă va fi nevoie. Vorba „înainte” aduse din nou imaginea companiei pornind la atac. Se văzu iarăși în fruntea oamenilor, strigându-le „înainte!” Și iar prinse a o rosti, sculându-se din nou și comandând: „înainte, înainte, băieți!”

Se, făcuse roșu și se turburase de tot. Se simți. Autocritica îl făcu să zâmbească o clipă. Se întinse pentru a treia oară pe pat, cu gândul de a

dormi.

Dar era așa de aprins, că nu se lipea somnul de el.

Spune ceva vorba asta: datorie și țară? or nu spune nimic? Cea dintâi e mai logică decât cea de a doua: dar cea de a doua spune mai mult decât cea dintâi. Că un om poate să fie mai fericit în țară străină decât în țara lui, lucrul e foarte cu putință, dar vremelnicește. Căci ce fel de om trebuie să fie acela care să nu viseze la munții, la apele și la câmpiile din preajma cărora s-a născut și a crescut? cum trebuie să fie alcătuit sufletul acelora ce nu se simt strâmtorați între necunoscuți, între obrazuri altfel făcute, cu alt grai, cu alte mișcări?

În Vrancea, la izvoarele Milcovului, curge apa limpede; râd codrii în apusul soarelui; mugesc buhaii în prund; cântă în amurg cavalul, adormind vietățile de pe corhane, sub sclipirea depărtată a stelelor…

Și e vorba să le aperi!

— He! Comăneștene!

Era glasul maiorului Șonțu.

— Porunciți, domnule maior!

— Nu dormi?

— Nu.

— Pot să intru?

— Poftiți.

Deodată se ridica între ei o solemnitate curioasă. Maiorul intră, cu gluga în cap, plouat până la oase.

— Am mai dat o raită pe la oameni, zise el, gândindu-se. Nu prea dorm bieții soldați…

Comăneșteanu rămăsese în picioare.

— Ia șezi, te rog. Ce mai faci?

— Mă gândeam la Spencer.

Maiorul nu înțelegea. Comăneșteanu urmă:

— Să fie dumnealui sănătos. Că dacă pentru un Spencer patriotismul este prejudecată, pentru întregul popor englez este o calitate, și împotriva teoriei lui se ridică estetica tuturor popoarelor. A fi cel mai complet om din vremea și țara ta este a fi omul cel mai complet deoarece un fond comun ne leagă și în același timp ne deosebește pe toți…

Maiorul se dase cu scăunașul mai înapoi și se uita lung la Comăneșteanu. Acesta prinse de veste că celălalt nu înțelegea nimic. În alte împrejurări ar fi râs.

— Mă iertați, domnule maior; vă pare că vorbesc într-aiuri… Căutam să-mi explic unele lucruri.

Maiorul se gândea întru sine: „Oare nu-i e frică?” Apoi zise tare, înțelegând șirul ideilor:

— Ei, bată-te, Comăneștene, te-ai molipsit de la Milescu! Comăneșteanu dete din cap și tăcu.

— Ia ascultă-mă, Mihai. Venisem să te rog ceva…

— Orice, domnule maior.

Maiorul se desfăcu la manta, se desfăcu la tunică și scoase portofoliul. Apoi, încet, gândindu-se, îi întinse un mic pachet, legat cu o panglicuță roșie, discolorată de vreme.

— Uite, te-aș ruga să dai asta surorii mele din Focșani, dacă s-ar întâmpla… cine știe…

Comăneșteanu rămase uimit, de-abia îndrăznind să întindă mâna.

— Bine… poate să… cad eu…

Maiorul privea în pământ. Ridică domol fruntea lui senină și se uită lung la Comăneșteanu:

— Îți urez să nu cazi… ar fi păcat… Ești tânăr și totul te leagă de viață. Pe mine, la drept vorbind, ce mă costă să mor? Sunt singur. Am trăit destul…

Își trecu mâna pe frunte, cu un ușor tremur în degete.

— Afară de asta, împrejurările sunt așa că, chiar dacă aș dori să trăiesc, am foarte puține șanse. Și eu, și Lipan, și Valter – toți comandanții de batalioane. Eu trebuie să merg înaintea trupei. Oamenii sunt oameni… Nu că mă tem de soldați, dar răspunderea e mare.

Tăcu din nou. Se uita înaintea ochilor, departe. Își rezemă capul de scaun.

— Să-ți spui, frate Comăneștene: parcă, nu știu cum, am presimțirea cea mai luminoasă a morții mele de mâine. Îți pare ciudat, nu-i așa, fiindcă e nenatural să presimți ceea ce nu dorești… Dar tocmai în asta și stă explicarea siguranței cu care îți vorbesc, în dorința ce am avut-o pururea de a muri pe câmpul de bătaie. Acum, când sunt așa de aproape de ziua de mâine, poate că ființa mea pământească mă mânjește cu pofta de a mai trăi. Insă, din fericire, am o strajă în mine: judecata. Trebuie să moară cineva pentru țara asta!

Se ridicase în picioare. Umbra ce i-o da lumânarea joasă se frângea pe unghiul cortului cu pământul și se întindea până la ușă.

— Adio, Comăneștene! Să ne vedem sănătoși

mâine!

Îl sărută frățește și ieși.

— Pe Milescu l-ai văzut astăzi ?

— Da, domnule maior.

— Bine. Adio!

În urma lui, Comăneșteanu rămase ca de lemn. Se putea să fie sincer un om cu astfel de gânduri?… Și nicio lacrămă, nicio părere de rău!… Ba, parcă, o temere ascunsă de a nu se înduioșa, de a nu se moleși.

Se uită la pachețelul ce i-l lăsase maiorul și rămase pe gânduri. Își aduse aminte de Sașa. La drept, și el, ca și maiorul, n-avea pe nimeni, decât surorile. Se mai uită la pachet: părea un lucru de demult. Imaginea Sașei îl turbură de tot. Duse pachetul la gură și îl sărută ca pe o icoană. Un parfum depărtat îi adie prin amintire. De la cine-o fi fost?…

Strânse pachețelul într-o hârtie, scrise numele doamnei căreia îi era menit și dedesubt „din partea maiorului Șonțu”; apoi îl puse în valiză și încuie. După aceea se culcă.

În Regimentul al 8-lea de linie, cortul lui Milescu se pierdea în linia fumurie a celorlalte corturi. Niciun zgomot nu venea din partea aceea, niciun semn de viață. Numai ploaia cădea otova, întristând sufletele.

Milescu se culcase liniștit, după ce chinuise foalele bietei sale armonice până s-o rupă. Îi venise în minte imnul lui Haydn, și își răzbunase pe ploaie, întinzând capul pe o parte și cântând, cu note duble, melodia poetului de la Rohrau.

Era o particularitate a naturii lui darul acesta

de a înfiripa în muzică toate pornirile triste. Prin ce filtru sufletesc străbăteau ele și ajungeau la robinet sub forma limpede a unor picături de cristal ?...

În seara aceea ploioasă se gândise la Elena. Neînsemnata ei persoană se legase de notele lui Haydn poate prin adierea misterioasă a suavității.

Cât despre atacul de a doua zi, acela era pus la o parte, ca un lucru în sine, ce nu poate să ia altă formă și altă reprezentare. Atacul de a doua zi era războiul.

Iar pentru război Milescu n-avea altă măsură decât a corpului său, înalt și voinic, pe care era hotărât să-l scoată înainte ca pe o redută mișcătoare.

De aceea se culcase și adormise în pace.

XVII

Nu se ridicaseră încă zorii zilei de 30 august, când batalioanele Diviziei a 3-a se puseră în marș către vâlceaua ce se afla la aripa dreaptă a Diviziei a 4-a.

Venea în frunte batalionul I al Regimentului al 10-lea de dorobanți, care trebuia să formeze capul coloanei la dreapta; după el, la răstimp de un ceas și jumătate, urma batalionul I din Regimentul al 8-lea de linie; apoi iar batalionul al 2-a din Regimentul al 10-lea de dorobanți, și așa mai departe.

Ploaia încetase aproape de tot. Cele dintâi lumini ale zilei băteau în aburul alb ce se înălța de pe văi, acoperind muchia dealurilor. Oamenii

tușeau în răcoarea dimineții. Mâinile simțeau metalul rece al puștilor și se zgârceau sub mâneca mantalei.

Umezeala pătrundea până la oase. Câte un buratec, rătăcit prin ceață, pârâia a ploaie. Norii, jos de tot, se mișcau în palii lungi, încălecându-se unii peste alții.

Drumul, desfundat, șerpuia pe valea Bucovei. Nu se vedea nici înainte, nici înapoi. Soldații alunecau, dar mergeau liniștiți.

Flancul drept al coloanei no. l era așezat în ordine de bătaie. Oamenii așteptau.

Ce gânduri îi munceau în momentele acelea de lungă așteptare, nimeni n-ar fi putut spune. Ideea măreață a Țării șerpuia prin suflete sub forma unor fiori, ce se aninau de nimicurile trecătoare ale ceasului de acum. Soseau ofițeri călări pe cai învăluiți în abur, aducând cele din urmă ordine; câte o secție de artilerie venea în goană, cu roatele sărind prin văgăuni; tunurile huiau cu o năprasnică înverșunare, ca și cum, în adevăr, se apropia sfârșitul lumii.

Pe la 9 ceasuri, o mișcare neobișnuită trecu prin rânduri. Doi călărași veneau în trapul cel mare în urma lor, răsunau comandele, lungi, repercutate departe, pe văi: „Dreepți!” Liniile se formau repede, trupurile, ostenite de așteptare și nesomn, se ridicau ca de paradă. O vorbă trecea din guri în gură: „Vodă, vodă!”

În adevăr, din fundul de ceață ieși un grup de cavaleri, în lungi mantale de ploaie ce se întindeau până pe crupa cailor, cu pieptul deschis plin de aur, iar în urma lor alți cavaleri, și în urma

acestora, alții. Ei se opreau la fiecare batalion, spuneau câte un cuvânt comandantului și treceau înainte.

Iată-i. Soldații recunoscură în cel dintâi cavaler pe domnitorul lor. Vodă!

Ce adânc răsuna acum vorba asta în toate gândurile! De când intrase în campanie, oștirea română simțise, de la cel mai ager ofițer până la cel mai de jos soldat, că în fruntea ei stă un duce, un stăpânitor, născut spre a fi ascultat și spre a împlini fapte mari. Ca toți oamenii adânci și prevăzători, domnitorul își câștigase renumele de norocos. Încetul cu încetul, de la răspunsul ce dase căpeteniei rușilor, când voise să intre cu armată căzăcească în București, până la înfrângerea lor peste Dunăre și chemarea, românilor în ajutor, tot ce voise și proorocise domnitorul se împlinise. Și era temere sa nu se împlinească și acum vorba Măriei-Sale, cu asalturile Plevnei… Dar, fiindcă domnul țării vrea să arate ce-i pot oamenii, gata era fiecare să-și facă datoria. Iată, vodă ajunse înaintea maiorului Șonțu. Unul călare, rece, solemn, înfipt în murgul său ca în poveste, vorbind cu glas răsunător de argint; altul pe jos, drept ca o făclie, uitându-se în ochii albaștri ai domnitorului, cu respectul și iubirea ce le dă libertatea lăuntrică a marilor hotărâri.

Vodă duse două degete la chipiu și întoarse calul.

Totul se urmă în liniște, aproape ca în vis.

După domnitor veneau doi ruși: marele duce Nicolae-fiul și principele Alexandru Battenberg,

care erau de ordonanță; apoi comandantul diviziei, colonelul Angelescu G.; apoi ofițeri de stat-major, ruși și români; în fine, garda personală a comandantului Armatei de Vest.

Domnitorul se ducea să primească pe împărat, la Tedeum, ce avea să se slujească înaintea liniei a doua a trupelor, pentru Sfântul Alexandru.

Și oamenii așteptau. Era și bine că așteptau.

Cu încetul, prima impresie de aiurire ce o avuseseră, văzându-se desfășurați în tiraliori, cu soldați printre dânșii ce duceau tot felul de năzdrăvănii: scări, fascine, saci – această primă impresie, a omului înaintea primejdiei, se împrăștiase. Acuma se uitau pe creasta dealului fără nicio sfială.

Linia întreagă a atacului se completa cu noi trupe. Pe la o vreme se auziră salve de puști înspre partea rușilor. Ce era? unde? Nu se putea ști.

Veni și vremea merindei. Un furgon cu căldări acoperite le aduse câte puțină zeamă caldă.

La vederea acestor mucenici, ce din zori de zi stau pe picioare, nedormiți, plouați, așteptând ceasul de a păși către moarte, și hrăniți în așa fel, Milescu și Comăneșteanu, și toți cei ce aveau inimă, se simțiră strâmbați în gândurile lor despre glorie.

Dar lucrul trecu repede.

Deodată, tunurile tăcură. O ciudată mișcare în toată lumea; se deprinseseră cu bubuitul lor cum te-ai deprinde cu un ceasornic de perete.

Vasăzică, era l. Mai aveau două ore.

O nouă împușcătură pe partea rușilor. De astă dată, soldații întoarseră ochii într-acolo. Ce mai era? Iar nu se putea ști.

O ușoară enervare începea să coprindă trupa de atâta lungă așteptare.

Un răsunet de comandă veni de departe. Șefii de batalioane nu pricepeau ce putea fi. „Dreeeepți!” se auzea spre stânga coloanei. Oamenii își luau deja locul. Valter Mărăcineanu alerga înaintea frontului: „Dreeeepți!” Șonțu comanda și el „drepți”, fără să știe pentru ce.

— Ce este, frate? nu sunt încă 3…

În sfârșit putură afla că turcii făcuseră o ieșire spre pozițiunile rusești ale generalului Skobeleff și că generalul Kryloff atacase într-aiuri reduta de la Radișevo și fusese respins.

Atunci, în acești oameni, osteniți de așteptare, noțiunea războiului deveni deodată concretă: turcii! La toți le părea rău că nu atacaseră mai devreme. Dar, ca și cum sufletele lor ar fi avut nevoie de mișcare, de acțiune și de reacțiune, în urma păreri de rău, veni spiritul de disciplină și-i făcu să aibă răbdare.

Ploaia începuse din nou. Burnița din negură, ca dintr-un burete, o pacoste de apă brobonată, ce se lipea de haine, de puști, de obrazuri cu o adevărată încăpățânare. Soldații acopereau patrontașele cu mâneca de la manta, ca să nu le ude cartușele.

— Mă!… că nu vrea Dumnezeu să mai închidă zăgazurile!

Un bubuit de tun din bateriile române păru a da semnalul unei năprasnice bombardări. Gâlgâia

focul de pe toate movilele dimprejur: huiau văile; se amesteca fumul cu norii. Nu se mai vedea nici în cer, nici în pământ.

Comandanții se uitau la ceasornice. Era 2 și jumătate.

Din fundul liniilor se văzu colonelul Ipătescu venind călare. Se apropie până în capul coloanei și zise în fuga:

— Mă duc să schimb calul. Apoi porni înapoi și dispăru.

Maiorul Șonțu scoase din nou ceasornicul și se uită la el lung, ca și cum ar fi numărat secundele. După aceea îl șterse de ploaie, îl puse binișor în buzunar și se întoarse cu fața către front. Făcu câțiva pași înapoi și se opri. Căută cu ochii pe șefii de companii și le făcu un semn din cap. Puse mâna pe garda săbiei. Rămase un moment astfel, uitându-se la oameni.

— Marș!

Soldații porniră după el la deal.

Erau ceasurile 3.

Suișul, cam alunecos, se urmă în bună regulă. Oamenii mergeau întins la deal, fără șovăire, aproape bucuroși că se sfârșise truda așteptării pe loc. Unii se încurcau cu scările de tufișuri, alții ocoleau câte o groapă; toți tăceau. Când se apropiară de creasta dealului, se repeziră cu toții înainte, fără ordin, ca și cum un sentiment comun i-ar fi îndemnat să se arunce asupra apărărilor turcești.

Amândouă batalioanele din flancul drept ajunseră aproape în același timp pe muchie. Soldații lui Șonțu vedeau cu bucurie cum se iveau

de după movilele din stânga infanteriștii lui Valter; Comăneșteanu zări de departe statura lui Milescu, ce despica ceața, cu sabia în mână, întors spre compania lui, îndemnând-o din grai și din mișcări.

Când ajunseră pe deal, gata să se azvârle pe întăririle inimicului, o dureroasă surprindere aștepta pe soldații români: între ei și tabia Abdul-Kerim, pe care trebuiau s-o ia, se întindea o nouă vale, adâncă și alunecoasă, iar dincolo, un nou deal, pe care se ridica masivul redutei, cu tranșee înainte și cu șanțuri. Pentru batalionul lui Valter surprinderea fu îndoit de tristă, căci, în loc de o singură redută, cum era notat pe hărțile rusești, românii se găsiră în fața a două redute, ascunse una după alta.

Fu un moment de groaznică nehotărâre. Tunurile se opriseră ca să nu lovească în propriii lor soldați. De la turci, niciun semn.

Maiorul Șonțu ridică sabia cât putea el de sus și strigă: „înainte!”

Colonelul Ipătescu, ieșit din clipa de nehotărâre, comandă și el: „înainte, flăcăi!”

Batalioanele se aruncară pe coborâșul alunecos. Avântul lor se mărea, ajutat de repeziciunea văii. Ajunseră în fund, se repeziră la deal, încălziți de tot. Mușchii se destinseseră, voința se încordase. Comăneșteanu simți prin urechi o vâjiitură ca de nebunie. Alerga în suiș, după Sonțu, întorcând capul spre trupă; oamenii dau năvală, sprijinindu-se de-o tufa, de baioneta puștii.

Atunci, din tranșee și de pe parapetele turcești, porni o grindină de gloanțe. Salve de

infanterie trăgeau în carne vie. Deodată, se umplu dealul de trupuri răsturnate. „înainte, băieți!” striga Șonțu, iar după el, Comăneșteanu, ca ieșit din minți, răcnea cât îl lua gura: „înainte! Companie, înainte!”

Intraseră în retranșamentul din fața redutei, gonind pe turci. Un caporal de lângă Comăneșteanu întorsese pușca cu patul spre dușman și urla ca un nebun: „înainte, don locotenent!”

Dar năprasnicele Peapody și Winchester din redută secerau rândurile năvălitorilor. Sculați în picioare pe parapete, turcii vărsau valuri de foc și de plumb peste dorobanți.

Deodată, maiorul Șonțu cade. Comăneșteanu, care nu-și lua ochii de la el, sări spre dânsul:

— Domnule maior!

— Înainte, Comăneștene!… Nu lăsa oamenii!…

— Mă rog, domnule maior!…

El căzuse pe spate, galben ca ceara. Gura i se umpluse de sânge. Cuvintele îi gâlgâiau în gât fără sunete:

— Înainte! Du-te! Du…

Pe partea cealaltă, Valter mâna spre dușman în fruntea batalionului, către drumul acoperit ce lega reduta cu tabăra turcească de la Bucova. „După mine, copii!” striga el, și oamenii mergeau spre șanțuri, sărind peste găuri, peste trupurile tovarășilor.

Valter cade, străbătut de gloanțe.

Atunci Milescu ridică brațul sus: „Înainte! Nu vă lăsați, băieți!”

Milescu se rostogolește în șanț.

Alte glasuri strigă în locul lui: „Înainte!”, dar și acestea se sting pentru totdeauna. Colonelul Ipătescu are calul omorât sub el. Locotenenții-colonei Măldărescu și Poenaru bagă în foc și celelalte două batalioane ale coloanei no. l. În zadar. Cad unii după alții.

Maiorul Lipan, tovarășul lui Șonțu, e rănit; sunt răniți și scoși din luptă mulțime de soldați, omorâți ori răniți.

Și reduta nu cădea.

Coloana Diviziei a 4-a nu fusese mai norocită. Ea își începuse asaltul pe partea opusă și întâlnise reduta Griviță no. 2. Așa că nu știa nimic de ce se petrece cu Divizia a 3-a, pe care în zadar o aștepta.

Și aci același eroism supraomenesc. Locot.—colonelul Voinescu, maiorul Candiano-Popescu, căpitanul Groza luptă cu învierșunare. Vânători, dorobanți, infanteriști de linie aleargă în pas gimnastic spre întărituri. Cad, se scoală, iar cad, iar se ridică; trec peste cadavre, strigând „ura”; merg înainte, până ce ajung la zidul drept al redutei, de care voinicia lor se sfarmă ca de o stâncă. Și atunci, cad, ca să nu se mai scoale.

Atacul era respins.

Trupele se adunară pe după o ridicătură de teren.

Comăneșteanu, înlemnit, se oprise pe loc, cu pumnul stâng ridicat în vânt. Ce era de făcut?

— Păzea, don locotenent! strigă un sergent, aruncându-se la pământ.

O bombă se sparse deasupra lor…

XVIII

Când se deșteptă Comăneșteanu, două figuri necuoscute stau plecate către dânsul, cu ochii țintă pe ochii lui: una, cu părul alb, cu mustățile rase, gravă și gânditoare; alta, tânără, cu privirea puternică ce păruse a străbate prin pleoapele lui și a-l face să se deștepte. Cine erau acești oameni?

Comăneșteanu închise ochii din nou. Simțea că e deplin conștient, dar vedea cu limpeziciune cele două figuri: desigur, o halucinațiune. Deschise iar ochii și iar întâlni figurile plecate spre el. Atunci voi să întindă mâna, ca să le dea la o parte. O durere străpungătoare îi țintui brațul în loc.

— Se deșteaptă, zise cel mai bătrân.

— Se deșteaptă, adăogă celălalt.

— Te doare, căpitane?

— Grozav mă doare, răspunse Comăneșteanu.

— Foarte bine, întări cel dintâi, ieșind. Te las, doctore.

— La revedere, domnule general.

„Ce fel: foarte bine?” își zise Comăneșteanu în gând. Dar în lumina ușii păru a recunoaște chipul simpatic al doctorului Davila. Vasăzică, era în ambulanță. Atunci încercă să-și adune ideile: cum în ambulanță? pentru ce? Se uită în plafon: un cort. Ridică binișor capul și privi împrejur: alte paturi, cu alți bolnavi. Se gândi să cheme pe domnul care se uitase așa de lung la el:

— Mă rog…

— Numaidecât…

Prin ușa cortului, deschisă, intra o lumină de toamnă palidă, încropită.

Domnul pe care-l chemase veni lângă el cu un scaun și prinse a-l privi din nou, cu ochii lui inteligenți:

— Ei, cum merge?

— Rău. Unde sunt eu?

Doctorul răspunse zâmbind:

— Ești între prieteni, între oameni care te iubesc și te admiră.

„Oameni care te admiră!...” „Pentru ce?” părea a zice privirea rănitului. Doctorul se uita la el lung.

— Nu-ți aduci aminte?

Comăneșteanu se gândea. Doctorul insista:

— Ia vezi. Știi că suntem în război...

— Da.

— Știi ca ai luat parte la asaltul Griviței...

Bolnavul căuta cu mintea.

— Cum să nu știi ?... Nu ești dumneata locotenentul Comăneșteanu?

Deodată, răsări în mintea rănitului, la numele lui, portofoliul de pe masă cu inițialele, și după aceea șirul de evenimente: noaptea de așteptare, scena cu pachetul maiorului Șonțu, atacul, lupta... Ah! în fine!... Își aduce aminte!... I se ridică de pe memorie ca un văl de ceață.

Medicul păru a pricepe:

— Nu-i așa că-ți aduci aminte?

Comăneșteanu dete trist din cap.

— Nu ești mulțumit?

Celălalt iar mișcă din cap.

— Nu ești mulțumit că ați luat Grivița? Că v-

ați bătut cu toții ca eroii? Că ai scăpat numai cu o rană... ușoară?

Ochii bolnavului se umpluseră de lacrămi. Doctorul se plecă spre el:

— Ce ai ?

El nu răspundea. Vru să facă o mișcare cu brațul, dar un strigăt de durere îl pironi pe loc.

— Nu te mișca și nu te neliniști. Ce vrei?

— O batistă. Doctorul îi dete batista.

— Ia-o cu mâna stângă.

O luă cu mâna stângă și-și șterse ochii.

— În ce hal sunt!... zise el.

— Nici într-un hal. Ești rănit, zise doctorul cu convingere, dar te vei vindeca și vei fi ca mai-nainte.

— Unde sunt rănit?

— La umărul drept... Nu-i nimic. Ceea ce era mai serios a trecut. Îți aduci aminte de tot? Ia gândește-te.

Comăneșteanu făcu semn că da.

— Asta e important. Dacă n-avem comoțiune cerebrală, totul merge bine. Ar trebui să iai ceva.

Doctorul se duse să-i pregătească o supă.

El rămase singur.

Ce gol, ce jale și ce pustiu!... Război. Moarte. Viață, De ce? Unde erau ceilalți? își simți o vână în umărul drept și-i veni în minte că poate se desfăcuse bandajul și curgea sângele. Vru să cheme pe doctor. Dar parcă îi fu silă. Mizerabila de viață!... Închise ochii. Unde erau ceilalți ?

Un gemăt surd de alături îl făcu să privească din nou în jurul lui. Doctorul veni la rănitul care se văita:

— Ce este, căpitane?

— Mor, doctore.

— Da nu fi copil…

— Nu mă lăsa să mor, că-i păcat de viața mea…

— Nu mori, pe răspunderea mea!

Vocea rănitului se muia: parcă vorba hotărâtă a medicului îi făcea bine. Comăneșteanu se uita pe furiș la el: un chip lung, uscat, cadaveric, cu o legătură la cap ca o cealma. Era urât până a fi dezgustător.

Ce mister mai lega și pe cadavrul acesta sângerat de viață?

— Fă-mă bine, domnule doctor, și te-oi pomeni!… Mă! afurisiții de turci!… Nu s-ar putea să-mi dai o zeamă mai acrișoară, dragă doctore?

— Pentru astăzi, nu, răspunse doctorul, zâmbind.

— Aoleo!… gemea rănitul. Aoleo, doctore… Tocmai bine mi se împlinește termenul de pensie… Aoleo!… Cine-mi culege mie via?… Parcă aș fuma o țigară și parcă nu…

Apoi, sculat pe un cot, gâfâia, căsca și gemea. Era respingător de urâciune.

Comăneșteanu închise ochii, ca să nu-l mai vadă.

Ce formă de erou mai era și ăsta! Un cal de rasă simte mai mult. Intrase în foc ca un inconștient, gândindu-se la pensie și la culesul viei. Se bătuse, și, probabil, se bătuse bine. Dar câtă deosebire!… nicio pregătire sufletească, nicio înălțare de entuziasm: pensie și prețul vinului – asta era țara pentru el. Ah, Milescule! Milescule și

Șonțule! și voi, toți idealiștii, morți cu icoana luminoasă a patriei în suflet, cât de sus erați!…

Dar, oare, să fi murit?…

Se gândi un moment să cheme pe doctor ca să-l întrebe. Insă îi fii silă, parcă orice act de voință, orice act l-ar fi ostenit. Numai gândurile curgeau. Unde erau ceilalți ? Unde era Milescu, și muzica lui ?… Îl văzu la piano, ca în seara când răsese Anna de poezia lui. O! Anna!… Ce curios! O uitase. Iar acum, când își aducea aminte de dânsa, îi era silă, ca de tot. Muzica lui Milescu: Preajma codrilor. Ce farmec de vorbă! Vorbele și imaginile, asta ne hrănește sufletul. Restul – căpitanul de alături.

Simți un aer cald ce-i cădea pe obraz, ca respirația cuiva. Deschise ochii: era doctorul. Îl privi aiurit.

— Nu vrei să iai ceva?

El răspunse în silă:

— Ba da, dacă trebuie. Suntem legați…

Doctorul se uită la el.

— Mă cunoști?

— Da.

— De ce suntem legați?

— De viață, zise Comăneșteanu, zâmbind.

Doctorul se însenină:

— Bravo. Negreșit că suntem legați de viață. Un om tânăr ca dumneata…

Comăneșteanu avu pornirea de a-l întreba de soarta celorlalți; dar un ciudat sentiment de jenă îl opri. Se uită la doctor lung. Acesta băgă de seamă.

— Dorești ceva?

— Nu… Aș vrea să știu… despre ceilalți.

—Ce anume?

— Câți au căzut și cine.

— Îmi pare rău că nu-ți pot împlini dorința: nu știu. Apoi, dându-i supa, îl întrebă în treacăt:

— Aveai pe cineva de aproape?

— De aproape nu. Despre doctorul Damian se știe ceva?

— Cred că e la Mecica, la ambulanțele de evacuare. Fii liniștit, că totul merge bine. Am să caut să mă informez de lista căzuților, și, cum vei fi ceva mai bine, te trimitem spre țară… Ești mulțumit?

— Da.

Așezat într-un furgon de ambulanță, pe un pat ca un leagăn, Comăneșteanu se apropia de Turnu-Măgurele. Venea de vreo trei zile pe drum. Se făcuse ceva mai bine, sub îngrijirile lui cumnatu-său, Matei, care-l însoțea. În același furgon erau și alți răniți.

Acum știa tot. Știa că murise Șonțu și Valter și Milescu, și alții, cunoscuți și necunoscuți. O lume întreagă pierise cu ei.

Iar el se întorcea spre țară.

Sufletul lui plutea între vis și realitate, nehotărât, zdrobit de imensa putere a totului. Pe cine să judeci? Pe nimeni. Totul se lega, se încurca și se rostogolea mai departe.

Caii trăgeau din putere; soldații se legănau pe șea, într-o parte și într-alta; toamna desfășură vremea senină pe malurile Oltului.

Și ce farmec avea din nou, chiar în mijlocul zdrobirii lui sufletești, numele râului! O adiere caldă trecea prin aer. Ah, Oltule, OltețuleL.

Doamne, sărmanul Milescu!

Era cu putință ca Milescu să nu mai fi fost? Milescu, omul în toată fericita strălucire a perfecțiunii sufletești, făcut de natură ca să precumpănească miile de mizerii egoiste ce, ca și el, se ziceau oamenii… În ce să mai crezi?

De la bariera orașului, lumea ieșea înaintea răniților, cu aerul înspăimântat al mulțimii îndurerate. Priviri mâhnite, clătinări de cap, lacrămi se ascundeau în stăpânirea demnă a suferinței obștești. Parcă o rectificare a conștiințelor urmase după atacul de la Grivița.

Când furgoanele ajunseră în curtea spitalului, jalea umplea toate inimile.

Grămădite pe scară, o mulțime de doamne așteptau. Cu grijă, sanitarii coborâră pe răniți, unul câte unul. Doctorul Damian aduse pe Sașa înaintea furgonului unde era Comăneșteanu. Galbenă, dreaptă, mută, sora privea cu o intensitate de durere eroică spre patul lui frate-său. Victoria plângea. Mary, văduvă, sta singură, rezemată de o scară, cu ochii uscați, fără să vadă și fără să audă.

Mai în fund, o scenă sfâșietoare se petrecea. Elena Milescu trecuse pe lângă furgoane, întrebase pe toată lumea de bărbatu-său, și, când se încredințase că nu era printre răniți, plecase pe poartă. Anna și alte doamne se repeziră după dânsa s-o întoarcă înapoi, dar ea căzuse în drum, leșinată. Acum o duceau pe sus într-o cameră a spitalului.

Comăneșteanu dormea. Frigurile, care mai încetaseră în ambulanța de la Grivița, reveniseră.

Osteneala drumului îi făcuse mult rău.

Nedezlipită de capul lui, Sașa veghea.

Câte și câte se petrecuseră de atunci!… Ea îl revedea, adolescent plin de viață, întinzând mâna Tincuței Murguleț, când venea de la scăldat, cu Victoria și cu Mary: patru copii, patru vlăstari ce creșteau din plin. Iar acum – Tincuța, moartă; Mary, văduvă; Mihai, întins pe pat, între zidurile unui spital.

Credința femeii statornice părea zdruncinată. E vreun temei în viață, sau nu e niciunul?

Mihai deschidea ochii și se uita lung la soră-sa. Ea îl întreba:

— Vrei ceva, dragă?

— Elena Milescu.

— Mă duc s-o chem numaidecât.

Natalia Cantă venea dintr-o secție vecină și lua locul Sașei. Bolnavul o văzuse fără niciun interes, după cum vedea pe toată lumea, cu suprema indiferență a minților delirante: numai Elena Milescu îl interesa.

Îmbrăcată în negru, palidă, Elena veni binișor lângă dânsul. El o privi lung.

— Ce mai faci? îi zise încet.

— Bine.

— Nu vrei să te duci acasă?

Ea plecă ochii în jos. Comăneșteanu întinse mâna lui slabă către dânsa:

— Înțeleg… Dar nu mai vine…

Elena dete din cap, cu duioasa ei supunere către soartă. El o privea cu o intensitate de putere în ochi ce da fiori.

— Unde e Anna?

— Aici. Dorești s-o vezi?

El făcu un semn din mână că nu.

— Aș vrea…

Și închise ochii. Elena se plecă spre el:

— Ce-ai vrea?

— Aș vrea să trăiesc… ca să nu vă las singure.

Vorbea cu ochii închiși. Elena făcu semn Sașei să cheme pe Anna. Natalia se duse ea s-o cheme. Anna veni repede și se așeză în locul Elenei. Dar bolnavul nu mai deschidea ochii.

Cei dimprejur se retraseră, de teamă să nu-l supere.

Anna, îmbrăcată și ea în negru, cu un șorț alb pe dinainte, făcea pe sora de caritate din toată inima. Ea se plecă spre el, întinse cearceaful și-l așeză la loc; apoi îl atinse binișor pe mână. Mihai întrebă din nou:

— Unde e Elena Milescu?

— Aici. Vrei s-o chem?

La glasul ei, bolnavul deschise ochii. O privi în tăcere câteva minute; apoi îi zise, lung, nehotărât:

— Tot mai ai ideile acelea asupra războiului? …

Ea îi acoperi mâna cu colțul cearceafului și duse un deget la gură, făcându-i semn să tacă.

Grația ei păru a-l înviora. Un zâmbet târziu i se ivi pe buze:

— Aș vrea…

Anna se apropie și mai mult.

— Ce?

— Aș vrea să știi ce ai pierdut… cu Milescu.

— Știu, zise fata încet.

—Ai plâns?

Ea nu răspunse, fiindcă îi dădeau lacrămile.

— N-ai plâns îndestul. Plângi. Trebuie să plângeți și trebuie să vă renașteți... Unde e soră-mea?

— Aici. Vrei s-o chem?

El se uită la dânsa încruntat:

— Nu Sașa, soră-mea Mary. I-a murit și ei bărbatul...

Anna dete din cap.

— A plâns ? Să plângă, și să nu-l uite. Și acela era un om.

— Liniștește-te, te rog, zise Anna, cu glasul blând.

— Să vă regenerați prin lacrămi, cum ne-am regenerat noi prin sânge.

— Te rog, Mihai...

— Să nu mă rogi... să plângi.

— Mihai!...

El tăcu, uitându-se mereu la dânsa, aspru. Apoi închise ochii, începea să tremure.

— Unde e Elena? Aș vrea să-i vorbesc de Milescu... dacă nu mi-ar fi așa de frig. Învelește-mă.

Tremura tot. Frigurile reveneau cu furie. Accesele se repetau de câte 7-8 ori pe zi. Sașa plângea din adâncul sufletului. I se părea că i se deschid izvoarele vieții și se desface toată în pulbere.

După fiecare acces de frig, venea căldura și delirul.

În cele din urmă, femeile fură despărțite de

bolnav. Matei și cu baciul Micu rămaseră singuri la capul lui.

Către ziuă, starea rănitului era disperată: nu mai ieșea din delir. Doi oameni se luptau să-l ție, și nu era cu putință. Se scula de pe perne, întindea brațul și rupea bandajele, strigând: „Înainte!” Cuvântul acesta se repeta neâncetat, amestecat cu vorbele fără șir: „Maiorul, domnule maior, înainte!”

Când cădea pe perne, rămânea ca mort. Pleoapele parcă nu mai ajungeau să acopere lumina sticloasă a ochiului.

În fine, dimineața, când soarele de toamnă biruia ceața și venea să încălzească geamurile tristului locaș, rănitul se stinse. O târzie mângâiere aduse el sufletului călător, umplând văzduhul cu melancolia iertătoare a vremii ce trece.

Baciul Micu, care-l văzuse de copil, închise ochii mortului, ochii ce se stinseseră cu imaginea războiului într-înșii; îi strânse mâinile pe piept și i le sărută, privind nedumirit la nimicnicia omului.

Iar după mulți ani, târziu, când cele trecute se uitaseră. Sașa își ducea băiatul la școala militară din Iași. El se numea acum Alexandru Comăneșteanu, cum dorise mortul.

Împotriva voinții lui tată-său, copilul stăruise cu orice preț să se facă soldat. Poate că în mintea lui necoaptă străluceau pintenii și sabia; dar, desigur, în sufletul lui curat se ivea imaginea mortului în război, de la care moștenea numele și dragostea de pământul țării.

Elena rămăsese singură de tot.

Anna se măritase. Viața își redobândise împărăția ei. Câteodată, vara, la Stănești, se primbla prin curte în amurg, cântând încet: „Un castel pe malul mării preajma codrilor o ține”.

Înțelegea acum așa de bine ce vrea să zică „domn pe legile uitării amintirilor din sine”.

Table of Contents